

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ **JOURNAL of SOCIAL SCIENCES**

cilt III volume
sayı 1 nisan 2010 april number 1

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt III volume
sayı 1 nisan 2010 april number 1

Editör - Editor

Aykut Polatoğlu

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Ali Dayioğlu

Yazı Kurulu - Editorial Board

Nilgün Abisel

Çelik Aruoba

Ebru Çakıcı

Ali Dayioğlu

Ümit Hassan

Aykut Polatoğlu

Danışma Kurulu - Editorial Advisory Board

Prof.Dr. Şinasi Aksoy - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Uğurcan Akyüz - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Meliha Altunışık - Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Çelik Aruoba - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Fulya Atacan - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Korkut Boratav - Ankara Üniversitesi

Doç.Dr. Eero Elfvingren - National Defense University (Finland)

Prof.Dr. Olavi Falt - University of Oulu (Finland)

Prof. Dr. Haldun Güllalp - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Ümit Hassan - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Norman Itzkowitz - Princeton University (USA)

Prof.Dr. Raşit Kaya - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Fuat Keyman - Koç Üniversitesi

Prof.Dr. Barbara Kellner Heinkele - Freie Universität Berlin (Germany)

Prof.Dr. Bilsay Kuruç - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. İlber Ortaylı - Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Oliver Richmond - University of St. Andrews (UK)

Doç.Dr. Julian Saruin - University of Sussex (UK)

Prof.Dr. Gencay Şaylan - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Taner Timur - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Vamık Volkan - University of Virginia (USA)

Yayınlanması istenilen yazılar ve yayın ile ilgili iletişim;

Abonelik ve reklam talepleri ile ilgili iletişim için adres/

Manuscripts and all editorial correspondence;

Subscription and advertising enquiries should be addresses to/

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Yakın Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Lefkoşa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

(Editor, NEU Journal of Social Sciences

Near East University, Faculty of Economics and

Administrative Sciences

Nicosia / Northern Cyprus)

Kapak Tasarım - Uygulama

Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiç bir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the Near East University.

Baskı: Yakın Doğu Üniversitesi

Fiyatı: 20 TL.

Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL.

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

e posta: sosbilder@neu.edu.tr

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve **Econ Lit**, **Sociological Abstracts** ve **Worldwide Political Science Abstracts** kapsamındadır. NEU Journal of Social Sciences is a refereed journal and covered by **Econ Lit**, **Sociological Abstracts** ve **Worldwide Political Science Abstracts**.

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Erdal Bay Şerafettin Karakaya Aysun Yeşilyurt	Öğrenme ve Değişim ‘Kendini Değerlendirme Çalışması)----- 2
Ali Can	The Perception of Reality and Its Effects On The Behavioural Change In The Context of Public Relations-----17
Zafer Durdu	Küresel Siyaset ve Çokkültürcülük -----27
Fuat Aksu	Kosova Krizinde Türkiye’nin Dış Politikası -----51
Aydın Görmez Erdoğan Durmuş	The Oppositions in Edward Albee’s The Zoo Story -----90
Taner Aslan	II. Abdülhamit’in Jön Türk Siyaseti: İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne Karşı Önlemler ----- 102
Muzaffer Ercan Yılmaz	Mediating International Conflicts ----- 132

ÖĞRENME ve DEĞİŞİM (KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI)

Erdal BAY*
Şerafettin KARAKAYA**
Aysun YEŞİLYURT***

ÖZET

Öğrenme, yaşama uyum sağlamanın anahtarı ve bireyin hayatını anlamlandırmasıdır. Öğrenme sonucunda bireylerde, psikolojik, sosyal ve felsefi anlamlarda değişimler meydana gelir. Bu çalışmanın amacı, "öğretmenlik mesleğine giriş" dersindeki öğrenme sürecinin sonucunda, öğretmen adaylarında felsefi, sosyolojik ve psikolojik açılardan ne gibi değişimler olduğunu incelemektir. Araştırma 45 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak kendini değerlendirme formu kullanılmıştır. Elde edilen nitel verilerin analizi sonucunda, öğrenme sürecinin öğretmen adaylarında psiko-sosyal ve felsefi anlamda değişimlere yol açtığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Öğrenmenin Önemi, Kendini Değerlendirme, Öğretmen Eğitimi, Değişim

ABSTRACT

Learning is a key to adjustment to life and makes one's life meaningful. In some sense, people can change psychologically, socially and philosophically by learning. The aim of this study is to investigate the psychological, sociological and philosophical changes on pre-service teachers at the end of the course "Introduction to Teacher Education". The study has been carried out on 45 preservice teachers and a self- evaluation questionnaire was used to collect the data. The analysis of qualitative data revealed that learning process caused positive psycho-social and philosophical changes on prospective teachers.

Key Words: Learning, Importance of Learning, Self-evaluation, Teacher Education, Change

* Dr. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı
(erdalbay@hotmail.com)

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı
(kseref@atauni.edu.tr)

*** Atatürk Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

İnsan öğrenmeyi bıraktığı gün yaşlanır...

Henry Ford

1. Giriş

İnsanı toplumsal bir varlık yapan ve onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri özel bir öğrenme yeteneğine sahip olmasıdır. Canlılar arasında öğrenmede en başarılı grup insanlardır. Doğduğu zaman bilinçli hiç bir davranış göstermeyen insanoğlu, yaşaması için gerekli olan tüm davranışları çevre etkisi ve doğuştan sahip olduğu güçlerinin yardımıyla öğrenir (Çelikkaya, 1999). Nesnel dünyaya ait bilgileri kazanma, tutum ve alışkanlıklar, çevre ile etkileşim ve kişisel gelişim gibi hayatın her alanı öğrenme ile ilgilidir (İskender, 2009; Selçuk, 2000).

Biyo-psikolojik ve sosyal bir varlık olan insan, kültürün üreticisi, alıcısı ve aktarıcısı olarak öğrenmeye ihtiyaç duymaktadır (Akbaba, 2008). Öğrenme yoluyla insanlar bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanırlar. İnsanlar konuşmayı, yürümeyi, birlikte yaşamayı, yazı yazmayı, bisiklete binmeyi, keman çalmayı, karşılaştıkları problemleri çözmeyi ve bunlara benzer günlük yaşamın gerektirdiği binlerce davranış öğrenme yoluyla elde ederler.

Her şeyin çok hızlı değiştiği zamanımızda, çağa ayak uydurmanın en iyi çözüm yolu öğrenmedir. Ortaya çıkan değişimle birlikte “bilgi”nin tartışılmaz egemenliği söz konusudur. Bilgiyi zamanında edinebilmek bir rekabet unsuru olmaktadır. Değişime uyum sağlamanın anahtarı, bilgiye sahip olmaktan geçmektedir. Doğru bilgiyi etkili bir şekilde elde etmek, özümsemek ve uygulama yeteneği gelecek yüzyılda anahtar bir beceri olacaktır. İşte bu da ancak *öğrenme*yle elde edilebilir. Bu çağda kabiliyetlerimiz geleceğe adapte olma ve öğrenme kapasitemizle değerlendirilecektir.

“Öğrenme Çağı” adlı kitapta bu durum aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

“Biz yeni bir çağda yaşıyoruz— bilgi ve global rekabet çağı... Bu yeniçağa hazır olmaktan başka bir seçeneğimiz de yok. İnsan aklının ve hayalinin gelişmesi ve sürekli eğitim bu çağda başarıya götüren anahtardır.”

Yukarıda açıklandığı gibi 21. yüzyılda öğrenme kapasitesine sahip olmayanlar yeni olumsuzluklarla karşı karşıya kalacaklardır. Onlar daha çok bilgi ve değişimle karşı karşıya kalacakları için uyum sağlayamayacak ve değişemeyeceklerdir. Fakat öğrenme değişen dünyaya uyum sağlamadan daha fazla bir şeydir. Bizim öğrenme yeteneğimiz bizi insan yapan şeydir: bizim doğuştan merakı-

mız ve süreklilik gösteren öğrenme yeteneğimiz, bireyler, toplumlar olarak bizi tanımlayan şeydir (Nolan, 2002). Organizmanın yaşamını sürdürmesi, büyük ölçüde çevresindeki değişmelere başarılı olarak uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Etkin uyum sağlama ise öğrenmeyle mümkün olur (Senemoğlu, 1997). Karmaşıklaşan hayata uyum sağlamak için en az karmaşık hayatı algılamayı zorunlu hale getiren karmaşık düşünceye sahip olmak, yaşanan hayata uygun karmaşık davranışı göstermek gerekmektedir.

Öğrenmenin amacı kişiye, konuya veya şartlara bağlı olarak değişir. Bu şekliyle bakıldığında öğrenme dinamik bir süreçtir. İnsan yaşadığı müddetçe sürekli bir şeyler öğrenir. Bir konuyu öğrenen insan artık öncekinden farklı biri olmuştur. Bu farklılaşma insanın “davranış ve tavırlarını, belki de kişiliğini bile değiştiren” farklılaşmadır (Rogers, 1983). Yine “Cümleye başlarken başka biriydim, cümleyi bitirdim başka biri oldum.” ifadesi de öğrenmenin hayatımızdaki önemini ve bu farklılaşmayı çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Burada basit ve yüzeysel bir farklılaşma veya değişme değil; fiziksel, sosyal, felsefi ve psikolojik birlikteliği olan bir süreç söz konusudur.

Gerçek öğrenme insanın özünde var olan bir şeydir. Öğrenme sayesinde daha önceleri hiç yapamadığımız şeyleri yapabilmeye başlarız. Öğrenme yoluyla dünyayı ve yaşamın yaratıcı sürecin bir parçası olan kapasitemizi genişletiriz. Beşinci Disiplin” adlı kitabında Peter M. Senge (2007) bu durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

“Gerçek öğrenme, insan olmanın anlamını ta yüreğinden kavrar. Öğrenmeyle kendimizi yeniden yaratırız. Öğrenmeyle, şimdiye kadar hiçbir zaman yapamadığımız bir şeyi yapmaya muktedir hale geliriz. Öğrenmeyle dünyayı ve onunla ilişkimizi yeniden kavrarız. Öğrenmeyle, yaratma ve hayatın üretme sürecinin bir parçası olma kapasitemizi genişletiriz. ”

Senge’nin de (2007) yukarıda belirttiği gibi yeni öğrenmeler ile kişinin kapasitesi gelişir, önceden yapamadığı bir şeyi yapabilir hale gelir. Daha geniş anlamda, öğrenme sonucu, birey içinde bulunduğu evrene yeni bir anlam yükler ve evrendeki konumunu yeniden tanımlar (Öztürk, 2002). Bunu daha somut hale getirmek için, öğrenme sonucunda kazanılan niteliklerimizi bir an için kaybettiğimizi ve bunun sonucunda nasıl aciz bir varlık haline geldiğimizi düşünmeliyiz.

Öğrenme ailemize, kurumlara, organizasyonlara ve toplumlara sayısız faydalar sağlayabilir. Örneğin, kişisel gelişim, genişleyen hayata bakış açıları, mesle-

ki kariyerde veya iş hayatında ilerlemeler, daha geniş bir sosyal yaşam ve geleceğinizi şekillendirme gibi pek çok faydaları vardır (Nolan, 2002).

Bu konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada, insanların %95'inin yeni şeyler hakkında öğrenmenin insanın kendine olan güvenini artırdığını; %92'sinin yeni şeyler hakkında öğrenmenin eğlenceli olduğunu; %83'ünün gelecek yüzyılda da öğrenmenin çok önemli olacağını; %72'sinin kişisel gelişim için çok daha fazla zaman ayırmamız gerektiğini ve %93'ünün de öğrenmek için asla geç olmayacağını düşündüğü tespit edilmiştir (National Adult Learning Survey, DfEE, 1998). Yine yapılan başka bir araştırmada yetişkinlerin % 71'inin öğrenmenin yaşam kalitesini iyileştirebileceğini düşündüğü tespit edilmiştir (Attitudes to Learning, Campaign for Learning/MORI, 1996). Bu anlamda öğrenilenlerin niteliğinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Atkinson ve diğerlerine (1999) göre de öğrenme, yaşam boyu sürer ve yalnızca yeni bir beceride ya da akademik anlamda uzmanlaşmayı değil, duygusal gelişmeyi, toplumsal etkileşimi ve hatta kişilik gelişimini de kapsar. Öğrenmeyle felsefi boyut açısından insanın hayata bakış açısı değişebilir. Olay ve olgulara daha farklı yönlerden bakabilir. Yine sosyal anlamda içinde yaşadığı toplumla daha uyumlu hale gelebilir. Psikolojik boyutta insan öğrenmeyle kendi özelliklerinin farkına varabilir ve kapasitesini daha da geliştirmek için çaba gösterebilir.

Bu çalışmada da öğrenmenin, bireylerde meydana getirdiği değişimler, onlara yüklediği anlamlar felsefi, sosyal ve psikolojik açılardan tespit edilmeye çalışılmıştır. Felsefi boyut açısından, öğrenmenin, bireylerin hayata bakış açılarına ne gibi etkileri olduğu araştırılmıştır. Yine sosyal açıdan, bireyin toplumla olan etkileşimine ve psikolojik açıdan kendi yeteneklerinin, becerilerinin gelişimine ne gibi katkıları olduğu araştırılmak istenmiştir. Bu anlamda araştırma soruları aşağıdaki gibi formüle edilmiştir.

“Öğretmenlik mesleğine giriş” dersi bağlamındaki öğrenme süreci sonucunda öğretmen adaylarının kendi değerlendirmelerine göre;

- 1- felsefi açıdan,
- 2- sosyal açıdan ve
- 3- psikolojik açıdan ne gibi değişimler gerçekleşmiştir?

2. Yöntem

2.1. Örneklem

Araştırma, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi İngilizce öğretmenliği bölümünde öğrenim gören ve pedagojik dersler bağlamında “Öğretmenlik Mesleğine Giriş” dersine devam eden 45 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örneklemeye alınan öğretmen adaylarının 23 kız, 22’si ise erkektir.

2.2. Araştırma bağlamı

Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen “Öğretmen eğitiminde otantik değerlendirme yaklaşımlarının etkililiğinin değerlendirilmesi” konulu araştırma projesinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu proje bağlamında öğretmen eğitiminde yapılandırmacı yaklaşıma dayalı öğrenme ortamları oluşturulmakta ve bu öğrenme ortamlarında otantik değerlendirme tekniklerinin etkililiği araştırılmaktadır.

Bu araştırmada proje kapsamında, “Öğretmenlik mesleğine giriş” dersi bağlamında gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adayları pedagojik formasyon dersleri kapsamında ilk yılda bu dersi almaktadırlar. Bu ders kapsamında, eğitimle ilgili temel kavramlar, eğitimin diğer bilimlerle ilişkisi ve işlevleri (eğitimin felsefi, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik temelleri), öğretmenlik mesleğinin özellikleri, öğretmen yetiştirme alanındaki uygulamalar ve gelişmeler vb içerikler yer almaktadır.

2.3. Uygulamalar (İşlemler)

Araştırma kapsamında, bu derste araştırmacı tarafından yapılandırmacı yaklaşıma dayalı öğrenme ortamları oluşturulmuştur. Bu öğrenme ortamlarında öğrenenlerin otantik görevler gerçekleştirmeleri sağlanmıştır. Süreçte gerçekleştirilen etkinlikler aşağıda verilmiştir.

İlk hafta öğrenenlere öğrenme sürecinde nelerin olacağı, hangi çalışmaların gerçekleştirileceği hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bu süreçte öğrenenlerden süreçteki bazı çalışmaların zor olacağı ve yapamayacaklarına ilişkin tepkiler alınmıştır. Bu aşamada Atkinson’un ve Bandura’nın motivasyon kuramlarından yararlanılmıştır. Bu kuramlara göre, öğrenenlere süreçte gerçekleştirecekleri çalışmaların onlar için çok önemli olduğu ve bunu başarabilecekleri açıklanmıştır. Yine daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar gösterilmiş ve anekdotlar anlatılmış-

tır. Böylece öğrenenlerin sürece ilişkin tutumları olumlu yönde etkilenmeye şılmıştır.

İlk hafta öğrenenlerin işbirlikli çalışmaları için gruplar oluşturmaları da sağlanmıştır. Gruplar oluşturulduktan sonra öğrenenlerden bir sonraki haftaya dönem sonuna kadar bitirmek zorunda oldukları bir çalışma konusu belirlemeleri açıklanmıştır. Bu çalışma konusunun mutlaka insan ve eğitim temelli olması gerektiğine dikkat etmeleri ifade edilmiştir. Bu konuların, herhangi bir toplumsal sorun ve bu sorunun çözümüne yönelik olabileceği gibi, başarılı insanların hayat hikâyeleri veya eğitimle ilgili bir sorunun bilimsel açıdan ele alınması şeklinde olabileceği ifade edilmiştir. Daha sonra öğrenenler seçtikleri bazı konulara ilişkin önerileri ile derse gelmişlerdir. Bu süreçte, araştırmacı tarafından bu konular öğrenenlerle birlikte incelenmiş ve kararlaştırılmıştır.

İkinci hafta eğitimin felsefi temelleri tartışılmıştır. Felsefenin tanımı, önemi, eğitim felsefe ilişkisi, felsefi akımlar ve temel eğitim akımları öğrenme süreçlerinden örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü hafta eğitimin psikolojik temelleri ele alınmıştır. Bu süreçte temel tanımlar, eğitim ve psikoloji ilişkisi, gelişim ilkeleri, dönemleri bireylerde bilişsel, sosyal-duygusal, fiziksel gelişim dönem özellikleri açıklanmıştır. Bu aşamada öğrenen gruplarından, kendi çevrelerindeki bir çocuğun davranışlarını gelişim dönemi özellikleri açısından gözlemleyip raporlaştırmaları istenmiştir. Örneğin işlem öncesi dönemdeki bir çocuğun işlemleri tersine çevirip çeviremediğini test edip bunu rapor haline getirmişlerdir. Bir sonraki derste gönüllü gruplar hazırladıkları raporları arkadaşlarına sunmuş ve tartışmışlardır.

Dördüncü haftada eğitimin sosyal temelleri işlenmiştir. Eğitimin neden sosyal bir olgu olarak ele alınması gerektiği, kültür eğitim ilişkisi, sosyal tabaka, statü, eğitimde fırsat ve imkân eşitliği gibi içerikler incelenmiştir. Bu hafta otantik görev olarak öğrencilerden okullara gitmeleri ve sosyal boyuta ilişkin incelemeler yapmaları istenmiştir. Bazı gruplar üst ve alt seviyede iki okulun karşılaştırmasını yaparken bazı gruplar ise okullarda eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliğini incelemişlerdir. Gönüllü olan gruplar çalışmalarını görüntü formatında hazırlamışlar ve arkadaşlarına derste sunmuşlardır.

Beşinci hafta eğitimin tarihsel temelleri incelenmiştir. Tarihsel dönemlerde ülkemiz eğitim sistemi analiz edilmiştir. Aynı hafta tarihsel temellerle ilgili olarak “Köy Enstitüleri” belgeseli izlettirilmiştir. Bu şekilde yakın tarihimizden itibaren

eğitim sistemimizde meydana gelen değişimleri daha iyi fark etmeleri, kavramaları sağlanmıştır. Daha sonra öğrenenlerden belgesel ile ilgili görüşleri alınmıştır.

Altıncı haftada öğretmende bulunması gereken kişisel, mesleki özellikler konusu işlenmiştir. Öğrenenlerden öncelikle başarılı bir öğretmenin özelliklerinin neler olması gerektiği sorulmuştur. Alınan cevaplar tahtaya liste şeklinde yazılmış ve gruplanmıştır. Aynı süreçte determinist ve indeterminist yaklaşımlar hakkında bilgi verilerek öğretmenlerin olaylara çok yönlü olarak bakmaları gerektiği açıklanmıştır.

Yedinci haftada öğrenenlere sosyo-ekonomik açıdan çok kötü bir durumda olan bir okulda öğretmenin kişisel başarısı sonucunda ortaya koyduğu başarı öyküsünü anlatan “Kalk ve diren” isimli eğitsel içerikli sinema filmi izlettirilmiştir. Bu filmden sonra öğrenenlerden bu filmi analiz etmeleri ve analiz sonuçlarını rapor halinde getirmeleri istenmiştir. Öğrenenlerden filmde öğrenme ile ilgili en az üç tane örnek bulmaları, filmi felsefi, sosyal, psikolojik, tarihsel ve öğretmende bulunması gereken özellikler açısından analiz etmeleri istenmiştir. Öğrenenler analizlerinde, sosyal tabakaların eğitim sistemleri üzerindeki etkilerinin neler olduğunu, gelişim dönem özelliklerinin öğrenci davranışını nasıl etkilediğini, eğitim akımlarının uygulamada nasıl olabileceğini, başarılı bir öğretmenin davranışlarının nasıl olabileceğini ortaya koymuşlar ve arkadaşlarıyla paylaşmışlardır.

Daha sonraki haftalarda ise öğrenenler, öğrenme süreci başında almış oldukları ve tamamladıkları çalışmaları arkadaşlarına sunmaya başlamışlardır. Sunumların değerlendirilmesinde akran değerlendirme tekniği de kullanılmıştır. Bir grup sunuma başlamadan önce diğer gruplara performans değerlendirme ölçekleri dağıtılmış ve dereceli puanlama anahtarına göre arkadaşlarının çalışmalarını değerlendirmeleri istenmiştir. Aynı ölçek grupların kendilerini değerlendirmeleri için de kullanılmıştır.

Son aşamada ise dönem sonunda öğrenenlerle birlikte öğrenme sürecinin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve öğrenenlerin ürün seçki dosyaları teslim alınarak süreç tamamlanmıştır. Sonuç olarak bu öğrenme sürecinde yapılandırıcı yaklaşıma dayalı olarak öğrenenlerin merkezde olduğu öğrenme ortamları oluşturulmuştur.

2.4. Veri toplama süreci

Araştırmada otantik değerlendirme yaklaşımıyla ilişkili olan kendini değerlendirme tekniğinden yararlanılmıştır. Kendini değerlendirme öğrenenlerin kendi öğrenme

süreçlerini, özellikle başarı düzeylerini ve öğrenme sonuçlarını yargılamaları olarak açıklanabilir (Terhart, 2003). Öğrenciler kendilerini değerlendirdiği zaman nasıl öğrendiklerini ve ne öğrendiklerini yansıtır. Onlar kendi kendilerine “nasıl öğreniyorum”, “kendimi geliştirebiliyor muyum?”, “güçlü yanlarım neler?”, “kendimi geliştirmem gereken alanlar neler?” gibi sorular sorarlar. Bu gibi sorulara verdikleri cevaplar öğrenciler için çok önemlidir (Carr, 2002).

Mcdonald ve Boud (2003) tarafından yapılan araştırma sonucunda da, öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerinin öğrenci becerileri, performansı üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Başlangıçta kendini değerlendirme, öğrencilerin deneyimsizliği nedeniyle yanılgılara neden olabilir. Bazı öğrenciler gerektiğinden fazla eleştirel veya duyarlı olabilir. Fakat açıklayıcı olması ve konuyu aydınlatacak örneklerin verilmesi açısından önemlidir. Kendini değerlendirmede yazılan ifadeler ispat edilmek zorunda değildir.

Bu araştırma sürecinde de öğretmen adaylarından, öğrenme süreçlerini göz önünde bulundurarak kendilerinde felsefi, sosyal ve psikolojik anlamda ne gibi değişimler olduğu sorularını cevaplandırmaları istenmiştir.

2.5. Sınırlılıklar

Öğrenme karışık bir süreçtir. Birey, hayatın her anında öğrenmeyle iç içedir. Bu nedenle bireydeki değişimlerin sadece bir öğrenme bağlamıyla açıklanması doğru değildir. Bu araştırma kapsamında da bireylerdeki değişimlerin, sadece “öğretmenlik mesleğine giriş” dersindeki öğrenme süreçleriyle açıklanması doğru değildir. Bu değişimlerde birçok etken etkili olmuş olabilir. Yine insandaki değişimlerin tümü kendini değerlendirme formu ve diğer ölçme araçlarının sadece biriyle tam olarak açıklanması imkânsızdır. Açıklanan nedenler bu araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu nedenle determinist bir yaklaşımla elde edilen bulguların sadece bu öğrenme sürecine bağlı olduğunun ifade edilmesi doğru olmayabilir.

2.6. Varsayımlar

Kuramsal temelde ifade edildiği gibi öğrenme sonucunda bireylerde değişim, olmayan davranışın gösterilmesi, var olan davranışın değiştirilmesi veya düzeltilmesi ve var olan davranışın geliştirilmesi olarak üç şekilde görülebilir. Bu araştırmada öğrenenlerde meydana gelen değişimlerin onlarda var olan davranışların geliştirilmesi anlamında olduğu varsayılmıştır.

Öğretmen adayları öğrenme sürecinde dersin içeriğiyle de ilişkili olarak öğrenmenin felsefi, sosyal ve psikolojik temelleri noktasında eğitim almışlardır. Bu nedenle bu formdaki soruların cevaplandırılmasında herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

2.7. Verilerin analizi

Araştırmada nitel verilerin analizinde, Miles ve Huberman (1994) açıkladıkları gibi verinin işlenmesi, verinin görsel hale getirilmesi, sonuç çıkarma ve teyit etme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Akran değerlendirme tekniğinin etkililiği ile öğrenenlere açık uçlu anketten elde edilen veriler incelenmiş ve toplanan verileri açıklayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmak için (Yıldırım ve Şimşek, 2008) içerik analizi uygulanmıştır. Veriler daha önceden belirlendiği gibi felsefi, sosyal ve psikolojik olmak üzere üç kategoride elde edilmiştir. Daha sonra ise her kategori ile ilgili veriler kodlanmıştır. Kodlama sırasında anket formları dikkatli bir şekilde incelenmiş ve dikkat çeken ifadeler (cümleler) alınmıştır. Daha sonra ise bu ifadeler dil açısından anlamlı, belirgin şekilde tekrar ifade edilmiş ve aynı olan tepkiler çıkarılmıştır. Verilerin analizinde hangi tepkinin kaç kere tekrarlandığı hesaplanmamış bunun yerine var olan tepkilerin ortaya çıkarılması, yansıtılması amaçlanmıştır. Bu süreç sonunda elde edilen bulgular tablolastırılmıştır.

3. Bulgular ve yorum

Bu araştırmada, “Öğretmenlik mesleğine giriş” dersindeki yapılandırmacı yaklaşıma dayalı öğrenme ortamlarının felsefi, sosyal ve psikolojik anlamda bireylerde meydana getirdiği değişimler araştırılmıştır. Bununla ilgili öğrenenlerin tepkileri aşağıda verilmiştir.

3.1. Öğrenme süreci sonucunda bireylerde felsefi açıdan meydana gelen değişimler nelerdir?

Bu alt problemde araştırma bağlamındaki öğrenme yaşantılarının öğrenenlerde felsefi açıdan ne gibi değişimler yarattığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Felsefi açıdan meydana gelen değişimlere ilişkin bulgular**Felsefi anlamda;**

- Hayata bakış açım değişti.
- Sorunlara çözümler üretebileceğimi öğrendim.
- Okulun hayatın kendisi olması gerektiğini öğrendim.
- Olayların altında bilinemeyecek pek çok neden olabileceğini öğrendim.
- Olaylara farklı açılardan (çok yönlü) bakabilme özelliğim gelişti.
- Bilgiyi (öğrenmeyi) sevmeyi öğrendim.
- Olaylar karşısında düşünme şeklim değişti.
- Düşünmenin önemini kavradım.
- Farklı olmanın aslında olumlu bir özellik olduğunu öğrendim.
- Bakmak ve görmek arasındaki farkı anladım.

Tablodaki bulgular incelendiğinde, öğrenenlerin bu öğrenme süreci sonucunda hayata bakış açılarının değiştiğini, olaylara farklı (çok yönlü) açılardan bakabilme özelliklerinin geliştiğini, bilgiyi sevmeyi, okulun hayatın kendisi olması gerektiğini öğrendikleri ve olaylara indeterminist bakış açısından bakmaya başladıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Yine farklı olmanın aslında olumlu bir özellik olduğunu, düşünmenin önemli olduğunu fark ettikleri de görülmektedir. Sonuç olarak bu dersteki öğrenmenin felsefi anlamda öğrenenler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve öğrenenlerin hayata bakış açılarında değişimlere neden olduğu ifade edilmektedir.

3.2. Öğrenme süreci sonucunda bireylerde sosyal açıdan meydana gelen değişimler nelerdir?

Bu araştırma problemi bağlamında öğrenme süreçlerinin öğrenenlerde sosyal anlamda ne gibi değişimler olduğu belirlenmek istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablodaki bulgularda öğrenenlerin, bireyin toplum içerisinde daha mutlu ve başarılı olabileceğini, kişilerarası ilişkilerde başkalarının düşünceleri de dikkate almaları gerektiğini öğrendikleri, ekiple çalışma alışkanlığı kazandıkları, toplumla uyum içerisinde olunması gerektiğini fark ettikleri görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal açıdan meydana gelen değişimlere ilişkin bulgular**Sosyal açıdan;**

- Bireyin toplum içerisinde daha başarılı olabileceğini öğrendim.
- Bireyin toplum içerisinde daha mutlu olabileceğini öğrendim.
- Kişilerarası ilişkilerde başkalarının düşüncelerini de dikkate almam gerektiğini öğrendim.
- Ekiple çalışma alışkanlığı kazandım
- Topluluk karşısında konuşabilme becerisine sahip oldum.
- Toplumla uyum içinde olmam gerektiğini öğrendim.
- Toplum ve eğitimin yapısının etkileşim içinde olduğunu fark ettim.
- Kişilerin statülerinin onlar hakkındaki düşünceleri etkilediğini öğrendim.
- Toplumsal sorunları daha iyi fark etmeye başladım
- Engellilere nasıl yaklaşmam gerektiğini öğrendim
- Sosyal yönden bir takım insanların hayata nasıl hazırlandıklarını öğrendim
- Toplumu sağlıklı bireylerin ileri götürebileceğini anladım
- Öğretmenin toplumun temel taşı olduğunu anladım
- Toplum ve kültürün anlamını daha iyi kavradım
- Sosyal tabakalaşmanın eğitim süreçlerini nasıl etkilediğini öğrendim.

Yine aynı tabloda, toplumla uyum içinde olunması gerektiğini öğrendikleri, kişilerin statülerinin onlar hakkında oluşabilecek düşünceleri etkileyebileceğini, öğretmenin toplumun temel taşı olduğunu ve toplumu sağlıklı bireylerin ileri götürebileceğini fark ettikleri görülmektedir. Öğrenmenin sosyal anlamda faydası olup olmadığına ilişkin bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde de bu sürecin bireylerin özellikle sosyalleşmeleri ve birey-toplum ilişkisini daha iyi anlamaları noktasında olumlu yönde etkili olduğu söylenebilir.

3.3. Öğrenme süreci sonucunda bireylerde psikolojik açıdan meydana gelen değişimler nelerdir?

Bu araştırma probleminde ise öğrenmenin psikolojik anlamda bireyler üzerinde ne gibi etkileri olduğu araştırılmıştır. Kendini değerlendirme formundaki verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 3:Psikolojik açıdan meydana gelen değişimlere ilişkin bulgular**Psikolojik açıdan;**

- Bireylerin farklı tepkiler verebileceğini anladım.
- Kendime olan güvenim arttı.
- Şartlar oluşturulduğunda herkesin başarılı olabileceğini öğrendim.
- Öğrenme ve yeni şeyler keşfetmenin hazzını yaşadım.
- İyi şeyler yapabileceğimi anladım.
- Öğretmen olduğumda her öğrenene farklı yaklaşmam gerektiğini öğrendim.
- Kendimi tanıdım.
- Duygularını kontrol ederek birçok şeyi başarabileceğini öğrendim.
- Öğrenmede motivasyonun önemli olduğunu fark ettim.
- Özgüvenle başarılı olabileceğimizi öğrendim.
- İnanmanın başarıyı etkilediğini öğrendim.
- İnsanlara nasıl yaklaşmam gerektiğini öğrendim.
- Kendimdeki eksiklikleri fark ettim.
- Her bireyin birbirinden farklı ve orijinal olduğunu anladım.

Öğrenmenin psikolojik anlamda ne gibi etkileri olduğuna ilişkin tablodaki bulgular incelendiğinde öğrenenlerin bu sürecin sonunda, bireylerin farklı tepkiler verebileceğini anladıkları, kendilerine olan güvenin arttığı, şartlar oluştuğunda herkesin başarılı olabileceğini öğrendikleri görülmektedir. Yine aynı tabloda öğrenmede motivasyonun önemli olduğunu, inanmanın başarmayı etkilediğini ve her bireyin birbirinden farklı olduğunu öğrendikleri görülmektedir. Bu bulgulara da, araştırma bağlamındaki öğrenme sürecinin öğrenenlerin kişisel kapasitelerinin gelişimi ve kişinin kendi kapasitesini fark etmesi boyutlarda etkili olduğu görülmektedir.

4.1. Tartışma

Bu çalışmada öğretmenlik mesleğine giriş dersindeki öğrenme süreçleri sonucunda öğretmen adaylarında ne gibi değişimler olduğu öğrenenlerin kendi değerlendirmelerine göre yansıtılmaya çalışılmıştır.

İlk olarak felsefi anlamda ne gibi değişimler olduğu sorusu araştırılmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde, öğretmen adayları tarafından öğrenme sonucunda hayata bakış açılarının, yaşam görüşlerinin değişebildiği ifade edilmiştir. Örneğin bir öğrenen olaylara determinist bir yaklaşımla bakarken öğrenme süre-

cinin sonunda olaylara çok farklı yönlerden bakmaya başlayabilir. Olay ve olguları sorgulayabilir. Öğrenmenin felsefî anlamda katkılarına ilişkin bulgularla öğrenme sürecinin bireylerin hayata, olaylara bakış açılarında değişime neden olduğu görülmektedir. Yine bu öğrenme sürecinin bilgi toplumu olarak adlandırılan içinde yaşadığımız yüzyılda başarının yegâne anahtarı olan “bilgi”nin öğrenilmesinde de etkili olduğu görülmektedir.

Sosyal bir varlık olarak her birey toplum içerisinde yaşamaktadır ve yaşamak da zorundadır. Bireylerin yaşama uyum sağlama sürecinde bilgi edinimi ve bilginin etkili bir şekilde kullanımı kadar içinde yaşadıkları topluma ve gruplara uyumları da önemlidir. Bu araştırma da öğrenenlerin, bireylerin toplum içerisinde daha başarılı ve mutlu olabileceğini, kişilerarası etkileşimlerde başkalarının düşüncelerini de dikkate alınması gerektiğini anladıklarını ifade etmeleri önemlidir.

Öğrenmenin en önemli katkılarından biri de kişinin kendi yeteneklerinin, kapasitesinin gelişimine olan etkisidir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, öğrenme sürecinin öncelikle bireylerin kendi kapasitelerinin farkında olmalarına yani kendilerini tanımalarına olanak sağladığıdır. Yine kişilerin var olan kapasitelerini kullanmaları sonucunda başarı hazzı tattıkları, inanmanın, özgüvenin, duyguları kontrol etmenin başarılı olmak için gerekli olduğunu fark ettiklerini belirtmeleri de önemlidir.

Sonuç olarak, birey hayatı boyunca belli bir amaca yönelik, yaşamın anlamını çıkarmaya çalışır. Çoklu değişkenler içinde dünyayı algılama şeklimiz, alışkanlık ve tutumlar kazanmamız, belli bir dili konuşabilmemiz, çevreye tepki vermemiz, hayatı anlamlı hale getirmemiz öğrenmeyle gerçekleşir. Öğrenme, ferdin bizzat yaşama şekli hayatıdır. Hayatın kendisi (kayıp ve kazançlarla) öğrenmedir. Geldiğimiz hayat ve öğreneceğimiz husus, problemin çözümü ne kadar karmaşıksa öğrenmede harcayacağımız faaliyet de o kadar karmaşıktır ve yüksek kalitede olması gerekir. Planlı, programlı ve en verimli şekilde bu öğrenmeyi gerçekleştirmek gerekir. Hayat artık labirent haline gelmiş ve bundan yararlanmak için o yolları bilmek gerekir. Bu anlamda bu araştırma bulguları, oluşturulan öğrenme ortamının bu zor yaşam şartları içerisinde bireylere felsefî, sosyal ve psikolojik açılardan katkıda bulunduğu söylenebilir. Ancak öğrenme kuramsal temelde de ele alındığı gibi çok karmaşık bir süreçtir. Öğrenenlerde bu değişimlerin olması diğer etkenlere de bağlıdır. Bu nedenle buradaki değişimlerin sadece bu öğrenme sürecinin sonucunda gerçekleştiğini söylemek doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2008). *Öğrenme Psikolojisi*. Aydan yay. Erzurum.
- Atkinson, L.R;Atkinson. C.R ve diğ. (1999). *Psikolojiye Giriş*. (çev: Yavuz Alogan) Arkadaş yayınları, Ankara.
- Attitudes to Learning, Campaign for Learning/MORI, (1996). <http://www.campaign-forlearning.org.uk/cfl/yourlearning/whyislearningimportant.asp>. Erişim tarihi:10.04.2009
- Carr, S.C. (2002). Self-Evaluation: Involving Students In Their Own Learning. *Reading &Writing Quarterly*, 18: 195-199. www.tandf.co.uk. Erişim tarihi: 15.02.2009
- Çelikkaya, H. (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. ALFA, İstanbul.
- Learning Age*. “a renaissance for a new Britain”. <http://www.lifelonglearning.co.uk/greenpaper/>. Erişim tarihi:25.04.2009.
- McDonald, B. & Boud, D. (2003). The impact of self-assessment on achievement: The effects of self-assessment training on performance in external examination. *Assessment in Education*. 10 (2), 209-220.
- Miles, M. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expandedsourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- National Adult Learning Survey, DfEE, (1998). http://www.campaign-for-learning.org.uk/cfl/yourlearning/whyislearning_important.asp. Erişim tarihi: 01.02.2009
- Nolan, M. (2002). *Education and support for parenting*. Baillière Tindall. www.books.google.com.tr. Erişim tarihi: 01.03.2009
- Öztürk, R. (2002). *Öğrenme Kuramları ve Öğretim İlkeleri*. <http://stu.inonu.edu.tr/~e040040002/ramazan-zulfiye.htm>. Erişim tarihi: 20.05.2009
- Rogers, E.M. (1983). *Diffusion of Innovation*. 3rd ed. New York: The Free Press.
- Scheurman, G. (1998). From behaviorist to constructivist teaching. *Social Education*, 62(1), 6-9.
- Selçuk, Z. (2000). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Spot yayıncılık.
- Senge, P. (2007). *Beşinci disiplin*. (Çev: Ahmet Dogukan ve A.İldeniz), Yapı Kredi yayınları

Terhart, E. (2003). Constructivism and teaching: a new paradigm in general didactics?. *Journal Curriculum Studies*, vol. 35, no. 1, 25–44

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin yayıncılık.

THE PERCEPTION OF REALITY AND ITS EFFECTS ON THE BEHAVIOURAL CHANGE IN THE CONTEXT OF PUBLIC RELATIONS

Ali CAN*

ABSTRACT

The aim of public-relations is to effect thoughts and behaviors of human in the context of communication management. That the thoughts and behaviors are effected is dependent on how the realty is perceived. The purpose of this study is to acknowledge about the structure and characteristic of the target mass in the process of the mass being effected. Therefore, it will shed a light on how people manipulate knowledge in material preparation concerning target mass.

Keywords: Perception of the Reality, Behavior Changing, Target Mass, Public-relation, Communication Management.

ÖZET

Halkla İlişkilerin amacı, iletişim yönetimi bağlamında insan düşünce ve davranışını etkilemektir. Düşünce ve davranışların etkilenmesi ise gerçeğin nasıl algılandığına bağlıdır. Bu çalışmanın amacı hedef kitlenin etkilenme sürecindeki yapı ve özellikleri konusunu tanımak ve ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda bu çalışma insanlar hedef kitleye dönük materyal hazırlama sürecinde bilgiyi nasıl manipüle ettiklerine ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gerçeğin Algılanması, Davranış Değişikliği, Hedef Kitle, Halkla İlişkiler, İletişim Yönetimi.

Introduction

The whole main aim of human behaviors is satisfaction and benefit oriented. Human beings undergo a period of communication so as to reach their aim. In this study, communication, reality and the perception of reality and the

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

Bu makale 11.06.2006 tarihinde, Burgaz Free Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu "The Accession of Bulgaria to the European Union-Challenges, Problems, Trends" adlı uluslararası bilimsel konferansta sözlü olarak sunulmuştur.

transfer of language which is the unique medium to perceive reality and the usage of these so-called facts in the field of public relations are mentioned.

1. Communication

Communication is the basic value of human life. This is because communication takes place in every phase of life no matter which profession people have. Namely, communication and the concept of life are principally interrelated. People can stay current on the condition that they improve their level of communication. When the situation of developed societies is examined, their being culturally conscious about the shared values and having sound relationships among the individuals raise valid proofs for their level of development. Therefore, it is likely to become a developed society when utmost attention is paid to improve communication skills. The role of communication extends beyond its simplest function of making people arrive at negotiations in their daily lives. Every single distinction between people such as the generation gap between youngsters and elders, the gender distinction, the status distinction between the rich and the poor hinders communication. Another main challenge to communication is the lack of understanding between sides. The reason of being unable to communicate is generally referred as the fault of the other side. Besides, people claim that the other side lacks understanding due to ignorance, bad intentions and carelessness. In order to overcome the communication gap between all varieties of social strata, genders and generations the concept of communication should be well-defined with regard to its great importance in social relations since all the clash between individuals is a reflection of being unable to improve better strategies of communication.

What are the main reasons of conflict and lack of communication?

2. Perception and Reality

People lead their lives in a social and natural environments and derive a way of living which is peculiar to themselves. Everything that surrounds people constitutes the environment and it becomes the reality of people which is sensed, heard, seen or smelled. People perceive reality via senses and they have an image of the environment in their minds.

The reflections of the sensory organs in the brain stimulate signals most of which keep their existence. These signals result in a world of imagination and

memories. Nevertheless, the faculty of perception is never the same with a camera since people's perceptions exhibit a variety. It can not be said that everything that is seen is perceived. Two very different responses can be obtained when people are questioned about their perceptions on the same image. In brief, the way a person perceives forms his difference. Perception is something beyond a physical being and many important clues can be obtained through examining what a person perceives and the way he perceives it (Adler, 2002, 66).

In other words, people may perceive things in a different way and form a variety of ideas from these perceptions. The underlying reason of difference between perception and meaning difference can be better internalized through the findings that Professor Manfred Zimmermann of Heidelberg University, Medical Institute. Zimmermann has a very effective point. The human eye has 26 billion bytes of squares (Sinnesindrücke) per second and only 10 million of those bytes can reach the brain through neurons. Approximately 1 million bytes are transmitted via ears, several hundred thousands via nose and tongue. In addition to these, 12 million bytes of information is transmitted to the brain through the remaining parts of the body. However, the brain has the capacity to process 40 bites of all (Braun, 2004). The general opinion about the brain is that the more information is received the more is perceived. What can be drawn from Zimmermann's research is that the brain does not process information in this way. On the contrary, less input is of great importance. That is to say, level of perception is clear and dense when the brain can filter more. It filters many images coming through the eyes and perceives certain stimuli. These so-called stimuli are the ones that attract the attention of the individual or are the ones that the individual believes that he needs and relates with his past experiences.

In this respect, it is clear that two people who are exposed to the same environment display a different way of perception and thought and behavior models as their needs, fields of interests, backgrounds, social and psychological patterns are not the same. To conclude, 'truth' is subjective.

Accordingly, two different periods of perceptions reveal:

Emotional perception: When we perceive an object, we not only draw a parallel between the image in our minds and itself but also make subjective evaluations such as love or hate and good or bad etc... In this context, perception functions as a cumulative of the past life experiences, informational background and the stimulating faculties of a person. One's vision of life is made up of

symbols, beliefs, ideologies, faith and life experiences. Selective perception is a subjective reflection of life that people lead and directs individuals' education cultural beliefs and traditions. In general, life itself is the core of an individuals tendencies and has a great influence on relations. Every individual perceives things according to his needs, expectations, values and culture" (İnceoğlu, 1999: 44-45).

Everybody has his own realty; in other words, everyone's mind map is different from one another. We have a variety of mind maps that serves for our education, career planning, political opinions, religious beliefs, work lives, economic backgrounds and our relationships with our families, colleagues and customers. Our mind maps are of vital importance for us. Therefore, we are ready to reflect our inner world by frowning or raising our tone of voice for very minor issues and we can even start battles. To summarize, these mind maps give a meaning to our lives and this is the beginning of the problem (see Braun, 2004: 33-34).

How are these mind maps formed and why are they so important?

During the period of perception individuals regard themselves both similar to the physical world around and constitute a form of physical world in which his individual rules play the dominant role.

It can be inferred that we have another concept of world in our minds that is formed through our perception of the world around us. From time to time, these two perceptions may take each other's place. In fact this is our own style of perception and may be regarded as a reflection of what we understand from truth. This reflection is smaller and very different from the real one since we ignore most of the reality consciously. This helps us to organize ourselves and world easily. Communicational problems emerge in the stage of mind mapping. We, in fact, lead our lives not in the real world but the world we formed. We sometimes act in a way that our world is the mere reflection of the reality. We defend the values of our world and never tend to negotiate when our behaviors are concerned. 'The most significant reason of having beliefs, being in pursuit of different political ideologies and serving for specific goals is that all of them belong to ourselves. This means more or less the same with what Erdoğan states: All these rules and regulations are of great importance neither because they bring us joy, justice or virtues nor they are sent by God, church, a sultan or members of

the parliament but they are valuable since they belong to us or our society' (Erdoğan, 2002: 73).

This attitude is the main reason of lack of communication since what we mean by an object may not be same with another's. 'Even though we live in the same environment, every one of us live in a different world' states Schoppenauer. Additionally, Paul Valery has another remark on the same subject matter: "I live a different world within me" (Braun, 2004: 34).

Every person perceives the world in a subjective way from the others.

3. The Effect of Perception on Human Behavior

Human experiences are subjective. We have to benefit from our mind maps by freeing ourselves from prejudices. In this way, we gain the chance to select things and a broad perspective which serve as the basis of a successful communication.

We can only have a meaningful period of communication on the condition that we share our ideas with others, pay attention to other's ideas and give enough space to different perceptions. While doing this we must bear in mind that there is always the possibility of misunderstanding and misperception. In addition, this necessitates a change in behavior and attitude. However, it needs a great amount of effort to alter our behaviors and attitude.

"An individual's perspective of life is made up of his experiences, his knowledge about the world and the responses he receives from the questions he asked himself. As a result of this an individuals perception and truth he gained from both internal and external world defines his physical output of internal life. The more stratified the relationship is, the more an individual participates human activities" (Elias, 1993).

In fact people live in their inner world not in the physical world outside and his inner world determines his relationship with the world outside. Therefore, they make inferences out of their inner world.

Our prejudices determine our relationships and behavioral patterns. What people think about what they see and how they behave do not reflect reality but are the scheme of their inner world. In a way they see what is in their mind.

Besides all these, people are incapable of perceiving the environment completely. People's being selective in perception stands on an individual basis, such as insufficiency of sensory organs , inability to perceive magnetic waves, radiation and UV rays and it also has a social basis such as an individual's being incapable of sensing the outside world or ignoring his environment (Schulz, 1989: 240).

4. The Formation of Reality

Human behaviors are formed according to their way of perceiving the environment. In today's world artificial social environments provide societies with a variety of behavior patterns. To illustrate, the mass media figure out its own reality and put forward brand new physical and social realities and the needs, behaviors and ideas of people change accordingly. The main reason of these changes is people's being influenced by the newly formed physical and social environment. Another underlying idea behind this change is the possibility to change people's mind maps and behaviors and ideas by means of sign systems.

While perceiving the environment, an individual selects the most charming, important and necessary thing for himself. In this respect, there is an urgent need to form the messages in the most attractive way. People need to feel the difference. Trying to think and feel in the way that target people do is essential.

Our perceptions and thoughts are organized by means of variance management. In this period, giving an identity to the differences that the people figured out successfully plays a major role. These important differences regarding the society itself are related to life and behaviors and the societies get their start with these differences to solve the problems.

There is an inevitable need to point out the perceived truth within different perspectives to make essential changes in thoughts and behaviors of people. As soon as the perspectives change, the perceptions, thoughts and behaviors will change accordingly.

5. The Role of Language in the Perception of Truth

The truth can be limited by the help of symbol concept, however, the conflict between daily experiential truth and concrete world emerges. The reality

can only be experienced or learned and transmitted through symbols.” Signs are not only simple transmitters of knowledge. On the contrary, they function as interactive medium of communication.” The so-called reality” is a result of communication” states Watzlawick (Watzlawick 1977).

Berger and Luckmann pay attention to the meaning of truth that is transmitted through symbols and claim that reality is not directly perceived via experience but rather through a symbolic meaning. It can be stated that several models are organized formerly (Watzlawick, 1977).

Language is static itself- it can never change the place of an object or it can not go through a period of process. Nonetheless, when a meaning form is transmitted it has the capacity to stimulate action since the productive characteristics of concepts result in human behavior both in a positive and negative way.

In this way, people form their lives, renew their lives or improve their lives (...). They learn about themselves through relationships between themselves and their environment. At the same time they understand the world by means of relationships between concepts. They make distinctions in their environments and form a harmony. All of these reveal an “I” and a “you” and an understanding of the world. The major function of the language demonstrates itself in here: The words and concepts provide a classification of life and realizes the dynamic harmony between people and environment. The type of concept and its function form a kind of world within the minds of people. Language has an effect on spiritual life and it is the bridge between the inner and the outsider world (see Aeble, 1981).

6. The Rationale behind Public Relations

The main aim of Public Relations is to change the opinions and behaviors of the target people. The change is only possible if people are persuaded towards change. There are various theories on persuading people. The very beginnings of the researches were conducted by Hovland and they focused on behavioral change as basic dependent variable. The other researches emphasized the availability for the message, perceiving, understanding, keeping of the message in mind and transferring it into human behaviors. The current researchers conducted researches on the distinction between behavioral concepts and behavior-oriented intentions, beliefs and attitudes (Oktay, 1996).

Public Relations is a composite of periods involving studies, actions and changes. It is a period of searching, planning, implementing and evaluation (feedback) (Kogan, 1973).

If the performers of public relations form their relations with the target people on a systematic basis, they can have a long term positive image of their institutions. Public Relation experts may not be able to revolutionize the world but they may alter people's perspectives and worlds.

In today's world of finite possibilities, all the companies, institutions, organizations and associations have to have a well-planned program of public relations. The experts are both representatives of their company's benefits and they strive to form an effective image and maintain it. To conclude, there is a need for positive atmosphere. The experts enlighten people about the goals and the practices of the company concerned. They have to draw people's attention to the company and constitute a positive atmosphere. (...)

"Public Relations is the management of communication" (Schmidt, 2000). However, all the relations and efforts depend on language. „He who wants to be influential on others has to use their language and the information transfer should be parallel to the receivers' reality.

All those aims are verbal and nonverbal at the same time. Realities and new perspectives have to be formed and introduced to the target people by means of language.

7. The Role of Language in Public Relations

People make communication and agreement difficult since they lead their lives within their frame of realities. People's opinions and behaviors are in fact their perceptions. Their perceptions are an accumulation of the reflection of their minds and previously gained knowledge. The recognition of difference and perceptive selection is realized through symbols. The symbols are public means that carry meanings and opinions (....) The external world of the contemporary people – apart from natural environment- is totally artificial and virtual, in other words, it is man made. According to this approach people -in fact- perceive an artificial environment and their behaviors are dependent on external factors as a result.

This shows us the availability of change in human behavior and attitude. This also relies on the change in the world of perceptions and the structure of the environment. The change in the environment will lead to the change in the world of symbols and the change in the behaviors and the reality gains a concrete vision.

Humans' having the capacity to change their mental and social behaviors has had an effect on public relations and made it more functional.

'People form their mental reality models by relating their own realities and their inborn mental systems. Nevertheless, they employ models which involve symbols basing on social contracts while revealing reality. Therefore, they are often not competent enough to express their inner world with their own symbols and transmit it to others.'

Conclusion

Public relations aims to direct human behaviors. Our behaviors are closely related to the way we perceive our environment. How people perceive reality is of great significance. All this period is the period of communication. The basic medium of communication is verbal and nonverbal language. Verbal language and body language, and an effective diction dominate the message. When all the symbols that carry the message are considered as language being competent in language is the primary element of public relations. The messages have to be shaped in a way that pays attention to the expectations, needs and social, economic and emotional conditions of the target group. Meanwhile we have to make sure that the target group is not a standardized form but a composite of variable forms of groups.

BIBLIOGRAPHY

Adler, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, 2002.

Aebli, Hans, Denken, *Das Ordnen des Tuns*, Bd. 2. Denkprozesse. Stuttgart, 1981.

Braun, Roman, *NLP-Eine Einführung, Kommunikation als Führungsinstrument*, New Business Line Redline Wirtschaft.2. Aktualisierte und erweiterte Auflage, Frankfurt, 2004.

Elias, Norbert, *Über den Prozeß der Zivilisation*, Bd. 2. Frankfurt am Main, 1993.

Erdoğan, Mustafa, *Dersimiz Özgürlük*, İstanbul, 2003.

İnceoğlu, Metin, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara, 1993.

Koğan, Irving Smith, *Public Relations*, New York: Alexander Hamilton Institute, 1973.

Oktay, Mahmut, *Halkla İlişkiler Mesleğinin İletişim Yöntem ve Araçları*, İstanbul, Der Yayınları, 1996.

Schmidh, Siegfried J. - Zurstiege, Guido, *Orientierung Kommunikationswissenschaft*, Hrg.: Burghard König, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Hamburg, 2000.

Watzlawick, Paul, 1997: Wirklichkeitsanpassung oder angepasste 'Wirklichkeit'? Konstruktivismus und Psychotherapie. In: Foerster, Glasersfeld, Hejl, Schmidt, Watzlawick, *Einführung in den Konstruktivismus*, München, 1998.

KÜRESEL SİYASET VE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Zafer DURDU*

ÖZET

1980'lerden beri sosyal bilimlerde en kapsayıcı ve açıklayıcı kavram olarak kabul edilen olgu küreselleşmedir. Küreselleşme süreci tek yönlü bir süreç olmayıp, birbirine zıt yöndeki siyasal hareketleri güçlendiren özelliklere sahiptir. Küreselleşmenin bu özelliklerinin sonucu olarak ortaya çıkan kimlik siyasetlerinden birisi olan çokkültürcülük, ulus-devlet sisteminin klasik yapısını zorlamakta ve farklı kimliklerin temsil krizlerini yükseltmektedir. Ancak çokkültürcülük de tek başına demokratik siyaset biçimini beslememekte, tersinden bir milliyetçiliğe dönüşme riski taşımaktadır. Demokratik bir siyaset geliştirebilmek için anayasal yurttaşlık kavramı çokkültürcülük siyasetine göre daha iyi çerçeve sunmaktadır. Böylece hem ulus-devletin kurumsal bütünlüğü korunacak hem de temsil krizi bir ölçüde aşılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus-devlet, Demokrasi, Çokkültürcülük, Kimlik siyaseti, Yurttaşlık.

ABSTRACT

The phenomenon, which is recognized as the most comprehensive and explanatory concept in social sciences since 1980s, is globalization. Globalization is not a one-way process, it has unique features strengthening the political movements which are in opposite directions. Multiculturalism, which is one of the identity politics, emerged as one of the consequences of unique characteristics of globalization, is forcing the classical structure of nation state and enhancing the representation crisis of different identities. But multiculturalism is not able to feed democratic politics on its own, it carries the reverse risk of being transformed into nationalism. The concept of constitutional citizenship provides a better framework for developing democratic politics, when compared with multiculturalism. Thus it will be possible to protect the institutional integrity of nation-state, and overcome the representation crisis.

Keywords: Globalization, Nation-State, Democracy, Multiculturalism, Identity Politics, Citizenship.

* Dr., Muğla Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

1980'lerle birlikte sosyal bilimler literatüründeki yerini kalıcı hale getirmiş olan küreselleşme kavramı, üzerinde birçok tartışmalar olan, olumlayanları olduğu kadar reddeden ve eleştirenlerin de olduğu, tek bir kabul görmüş tanımının da yapılamadığı ve devam etmekte olan bir süreç olarak görülmektedir.

Küreselleşme çoğu kez uzak bir yerdeki hareket gibi anlaşılmalıdır. Zaman-mekân sıkışması, karşılıklı bağımlılığın hızlanması, daralan bir dünya, küresel bütünleşme, bölgeler arası güç ilişkilerinin tekrar düzenlenmesi, küresel durumun bilincinde olma ve bölgeler arası birbirine bağlı olmanın yoğunlaşması gibi birçok söylem tarzı küreseli anlamak üzere söylenmektedir (Held&McGrew, 2008: 10).

Küresel ile ilgili tanımların farklılığı kavramın farklı yönlerine, farklı niteliklerine yapılan vurguların farklılığı ile ilişkilidir. Küreselleşme, salt rastgele karşılaşmadan ziyade, sağlam bir şekilde yerleştirilmiş ve devamlılık arz eden, dünya genelindeki karşılıklı bağımlılık örüntülerine gönderme yapar. Fakat kavram, bölgeleri aşma ve sınırları aşma ile esneyen toplumsal ilişkilerin ve aktivitelerin çok daha fazlasına işaret eder. Küresel süreçte, uzakta meydana gelenler ve gelişmeler çok ciddi yurt dışı etkilere sebep olabilirken yerel olaylar önemli küresel yankılar oluşturabilir (Held&McGrew, 2008: 10).

Tarihine bakıldığında küreselleşme, yaygın olarak 1980'lerin ikinci yarısında kullanılmaya başlamış olup, kavramın kullanımı kısa sürede o kadar hızlı bir artış göstermiştir ki, dünyanın farklı yerlerindeki birçok yaşam alanına girmiştir. *Oxford Yeni Sözcükler Sözlüğü* bile küreseli yeni bir sözcük olarak tanımlar. Yine, sözlük kavramının kullanımının 1960'da Marshall McLuhan'ın ortaya attığı "küresel köy" düşüncesinden etkilendiğini ileri sürer (Robertson, 1999: 21-22). Küreselleşme kavramı ile ilgili yapılan tartışmalar sadece tarihçesi ile sınırlı değildir. Kavramın içeriği, sınırları, etkileri, kazanımları, kaybettirdikleri vb. birçok farklı küreselleşme okuması yapmak mümkündür. Küreselleşme olgusu sıklıkla sosyologların ilgi alanı gibi telaffuz edilmekle birlikte aynı zamanda politik bilimciler, antropologlar, coğrafyacılar, ekonomistler gibi birçok farklı bilgi dalında ilgi duyan disiplinler arası bir tartışma konusu olma özelliği göstermektedir. Yakın bir zamanda, 1980'lerin sonunda, küresel sistem analizine yönelik en önemli yaklaşımlar -Marxizm, modernleşme teorisi, bağımlılık teorisi ve dünya-sistemi teorisi olarak sıralanabilir. Bu araştırma gelenekleri ayrıntılara girerek günümüzde çalışmalarına devam etmelerine rağmen, bu yaklaşımlar ayrı ayrı parçalara ayrılmış ve küreselleşme çalışmaları hızla artmıştır (Riain&Evans, 2000: 1084).

Küreselleşme ile ilgili çalışmaların ve tanımlama çabalarının artmasıyla birlikte kavramı açıklama biçimleri de bir o kadar farklılaşmıştır. Örneğin Waters'a göre küreselleşme, üçüncü bin yıldaki insan topluluğunun değişimini anlamamızı sağlayacak anahtar kavramdır (Waters, 2001:1). Birçok sosyal bilimci bu görüşe sıcak bakıyor olsa da, bu anahtar kavram üzerinde ortak bir bakışın olmadığı da bir gerçektir. Sürecin bu şekilde anlaşılması günümüz dünyasında toplumsal ilişki biçimlerinin her çeşidinin artık birbirine eklemelenmeye başladığını, yani kendi sınırları içerisine kapalı bir toplumsal yaşamın olmadığını vurgulamaktadır. Held vd., küreselleşme süreciyle birlikte sınırlar arası kurulan bağlantının tesadüfi ya da rastlantısal olmadığını, aynı zamanda devletlerin ve toplulukların etkileşim içinde olduklarını; ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin geldiği boyut nedeniyle fikirlerin, malların, bilginin, sermayenin ve insanların küresel yayılımının hızını arttırdığını söylemektedirler. Böylece küresel etkileşimin artan hızı ile yerel ve küresel birbirine daha fazla bağımlı olmaya, birbirini etkilemeye başlar. Bu nedenle yurt içi meselelerle küresel işler arasındaki sınırlar net değildir (Held vd, 2006: 186). *“Küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur”* (Bauman, 1999: 69). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere küresel ile olan şey müphemliktir, belirsizliktir. *“küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması”*dır. (Giddens, 2000: 69)

Küreselleşmenin Düşündürdükleri

- 1- Günümüz küreselleşme ve bölgeselleşme süreçleri, toprak sınırlarının ötesine geçen ve yer yer kesişen güç ağları yaratır. Bu olgu sınırlı bir toprak parçası üzerindeki mutlak egemenlik ilkesine göre tasarlanmış ulus-devlet formatının baskı altında kalmasına ve örselenmesine neden olmaktadır.
- 2- Küresel süreçte etkin siyasal gücün yalnızca ulusal yönetimlerde bulunduğunu varsaymak mümkün değildir. Ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde gerek kamusal gerek özel çok sayıda kuvvet ve aktör, etkin güç için mücadele etmekte ve bundan değişken paylar almaktadır (Held&Mcgrew, 2008: 54).

Küresel siyaset fikri, 'siyasal' alana ilişkin modern anlayışa derinden işlemiş olan 'yerel ile uluslar arası', 'bölgesel olan ile olmayan' gibi geleneksel ay-

rımların yeniden düşünülmesini gerektirir. Günümüzde küresel siyaset yalnızca jeopolitik meselelerle değil, muhtelif ekonomik, sosyal ve ekolojik sorunla yakından ilişkilidir. Kirlilik, uyuşturucu, insan hakları ve terör bunların bazılarıdır ki bu sorunların çözümünde ulusötesi işbirliği olmazsa olmazdır (Held&McGrew, 2008: 54). Küresel sürecin ilerlemekte olan çizgisi bu yöndeki bakış açılarını daha da güçlendirmektedir. Dışarı kavramının giderek anlamını yitirdiği, uluslar üstü ve coğrafi mekânları aşan olgu ve olayların tanıklığı, etkileri daha çok görünürlük kazanmaktadır.

- 3- Küresel süreçle birlikte ulusal iletişim ve ekonomi sistemlerinden, daha karmaşık ve çeşitli eklemlenmelerin olduğu bölgesel ve küresel düzeylere, hükümetlerden çok-katmanlı yönetişimlere doğru bir geçiş yaşanmıştır. Birçok gelişme bu duruma örnek gösterilebilir. En bariz örnek, kısa sürede çok taraflı örgüt ve aktörlerin ortaya çıkmasıdır. Aralarında yönetimler, uluslar arası kuruluşlar, çeşitli ulus-ötesi baskı grupları ve STK'ların da bulunduğu yeni çok-taraflı siyaset yapıları kurulmuştur. Siyasal topluluklar küresel süreçle birlikte yalnızca ayrı dünyalar ya da kapalı siyasal alanlar olarak düşünülemez. Birbirleriyle kesişen ve karmaşık güç, ilişki ve ağ yapılarıyla iç içe bulunurlar (Held&McGrew, 2008: 56).

Küresel sürecin hem toplumsal hem de siyasal alandaki çok taraflı, karşılıklı bağımlılık ilişkileri aşılması oldukça güç bir paradoksu da ortaya çıkarmaktadır. Siyaset, yönetim her geçen gün farklılaşmakta, karmaşılaşmakta iken; temsil, bağlılık ve kimliklerin kökleri geleneksel etnik, bölgesel ve ulusal topluluklar dahilinde kalmak istemektedir (Held&McGrew, 2008: 57). Dolayısıyla küresel sürecin doğası ve inşa ettiği çoklu ve tekil olmayan yapı ulusal kimlik ve her türlü uzantısı ile karşılaştığında problemli bir alan doğmaktadır. Bu ortamın sonucu olarak bir yandan çoğulcu, farklılıkları bir arada yaşatabilme politikaları gündeme gelirken; diğer yandan ulus devletin tek'çi, ulusal kimlik savunusu buna tepki göstermektedir.

Küreselleşme Tartışmaları

Küreselleşme üzerine yürütülen birçok tartışma ve bakış açısı bulunmaktadır. Gerek bireysel bazda teorileştirmeleri ile ön plana çıkan düşün adamları bulunmakla birlikte birtakım yaklaşımlar da dile getirilmektedir.

Genel bir kabul olarak küreselleşme tartışmaları üç ana akım içinde tartışılmaktadır.

- 1- Hiper-küreselleşmeciler
- 2- Şüpheciler
- 3- Dönüşümcüler

Hiper-küreselciler için, küreselleşme geleneksel ulus-devletlerin doğal olmayan, hatta küresel ekonomide imkânsız işletme birimleri olmaya başladığı insanlık tarihinin yeni bir dönemini ifade eder. Bu bakış neo-liberal bir bakıştır ve küresel bir piyasanın varlığını olumlu bulurlar. Ulus-devletin gücünün, hakimiyetinin azalmasını, devletin küçülmesini de genel olarak hiper-küreselciler doğal ve olması gereken bir olgu olarak değerlendirmektedir (Held vd., 2006: 165-68).

Şüpheciler karşılaştırma yaparak, dünya ticaret akışından, 19. yüzyılın yatırım ve emeğinden deliller çıkararak, ekonomik bağımlılığın çağdaş düzeyinin yeni olduğunu kabul etmezler. Yani şüpheciler için küreselleşme yeni bir olgu değildir. Küreselleşme bu algılayışta kapitalizmin yeni bir versiyonundan başka bir şey değildir. Yani küreselleşme şüphecilere göre bir mittir (efsane). Şüpheciler hiper-küreselcileri eleştirirler ve hatalı bulurlar. Çünkü uluslar arası ekonomik faaliyetleri düzenlemede ulus-devleti küçümsemektedir hiper-küreselciler. Yani ulus-devleti koruma anlayışı şüphecilerin temel argümanlarındandır.

Şüphecilerin dünya ekonomisindeki uluslar arasılaşılmaya bakışlarına göre dünya ekonomisi hiyerarşi ve eşitsizliğin kökleşmesine neden olmaktadır. Bu tip eşitsizlikler nedeniyle fundamentalizm ve ulusalcılık yükselmektedir ve dünya medeniyetler bloklarına, kültürel ve etnik parçalara ayrılmaktadır (Held vd., 2006: 168-71).

Dönüşümcülerin yaklaşımında küreselleşme yeni bin yılı açıklamanın, modern toplumları ve dünya düzenini biçimlendiren toplumsal, politik ve ekonomik değişmelerin itici gücüdür. Dönüşümcülere göre bütün devletler ve toplumlar bu yeni düzene ayak uydurmak zorundadırlar. Dönüşümcüler diğer iki yaklaşım gibi net bir tablo çizmezler yani küresel süreci ne çok iyiye giden ne de çok kötüye giden bir süreç olarak görmezler. Bunun yerine zıtlıklara vurgu yaparlar ve konjonktürel tarihsel bir süreç olarak olguya bakarlar. Aslında dönüşümcüler genel olarak belirsizliğe vurgu yaparlar. Ancak küresel siyaset içinde devletin küresel düzene ayak uydurması gerektiğini söylerler. Dönüşümcülere göre küreselleş-

me ile ulus-devletin gücü azalmamıştır aksine devlet bu süreçte yeniden yapılanmaktadır (Held vd., 2006: 172-177).

Küreselleşme ve Devlet

Küreselleşme süreci ile birlikte söz konusu edilen tartışmaların önemli boyutlarından birisi de ulus-devlet ve küreselleşme ilişkisidir. Ulus-devlet, modern devletin almış olduğu biçim olarak tüm dünyada benimsenmiş bir formdur. Bu formunun küreselleşme süreci ile birlikte kriz içerisine girdiği ve bu sürecin sonunda da ortadan kalkacağı, yapısının değişeceği gibi iddialar ileri sürülmektedir.

Ulus-devletin krizde olması iki sebeple açıklanmaktadır:

- 1- Ulusun mahiyetinin değişmesi,
- 2- Devletin mahiyetinin değişmesi.

Ulus-devletin krizinin nedeni içsel sebeplere dayanmamaktadır. Daha çok dışsal etkenler önemlidir, ki bu etken küreselleşmedir. Bu bağlamda küreselleşme, ulus-devletin bütünlüğünü parçalamakta, hem ulus-devletin dayandığı siyasal topluluğun sosyolojik mahiyetini hem de bu topluluğun meşru kıldığı siyasal iktidarı değiştirmektedir (Sarıbay, 2004: 61-62). Küreselleşme süreci böylece ulus-devletin meşruiyetinin temelini sorgulayan, aşındıran bir siyasal-toplumsal ortam oluşturmaktadır. Küreselleşmenin yapmış olduğu baskılar devletin yetkilerini sadece azaltmamakta, aynı zamanda sinsice devletin biçimini de değiştirmektedir. Uluslararası koordinasyon ve işbirliğinin artmasıyla hükümetler arası organizasyonlar ve uluslararası yönetimlerin sayılarının artması şaşırtıcı derecede olmuştur (McGrew, 1993: 88). Ulus-devletin küresel süreçle bağlantılı olarak gücünü, yetkilerini yitirdiği, meşruiyetinin de altının oyulduğu iddia edilse de günümüzde ulus devlet varlığını korumaktadır. Hem ekonomide, özellikle de siyasete yön verme noktasında ulus-devlet başat rolünü sürdürmektedir. Küreselleşme sürecinin ileri safhalarında devletin etkinliğinin ve gücünün bir miktar daha törpüleneceği öngörülebilir. Ancak ulus-devletin tarih sahnesinden kalkması, yerini birtakım uluslar üstü kuruluşlara bırakacağı düşüncesi yakın bir gelecekte söz konusu görünmemektedir.

M. Castells de küresel süreçte ulus-devletin gücünün zayıflamış gibi göründüğünü ancak ulus-devletin nüfuzunu kaybetmediğini belirtmektedir. Tüm dünyada devletin egemenliğinin önünde giderek çoğalan güçlükler, modern ulus-devletin küresel ağların iktidarı ile tekil kimliklerin başkaldırısı arasındaki meçhul, fırtınalı sularda seyretmekteki yeteneksizliğinden kaynaklanıyor. Fakat ulus-

devlet, bu güçlüklerin varlığına birçok stratejik yanıtla karşılık vermiştir. Ulus-devletin bu yanıtları, siyasi kurumlar dahilinde ve çevresindeki iktidar ilişkileri tarafından şekillendirilmiştir. Castells’e göre;

“küreselleşmiş dünyada siyasi yönetimin fiili birimi, ulus-devletler, uluslararası kurumlar, ulus-devletlerin birlikleri, bölgesel ve yerel hükümetler ve hükümet dışı örgütlerin oluşturduğu bir ağ devletidir. Küresel, ulusal ve yerel meseleleri müzakere eden, yöneten ve karara bağlayan bu ağ devletidir. Ağ devleti, farklı bileşenleri arasındaki ve devletin her düzeyinin gerisindeki iktidar blokları dahilindeki iktidar ilişkilerini ifade eder” (Castells, 2006: 462).

Ulus-devlet için değişen şey, iktidarının zayıflaması, tekelsizliğini yitmesidir. Küresel süreçte ulus-devlet egemenliği diğer güç odaklarıyla paylaşmak mecburiyetindedir, ancak bu yeni durumla birlikte stratejik rolünü oynamaya da devam etmektedir.

Küreselleşme ve Siyaset

Siyaset kavramı ve siyasetin tüm etkilemiş olduğu alanlar her tarihsel dönemde birtakım gelişmelerin etkilerine maruz kalır. Dönemsel özelliklerin siyasetin üzerindeki etkileri söz konusu edildiğinde küreselleşme sürecinde de oldukça önemli gelişmeler olduğu görülmektedir. Siyasetin en önemli öznesi konumunda olan devlet -günümüzde ulus devlet- küreselleşme sürecinde oldukça önemli işlevsel değişimlere maruz kalmaktadır. Değişen siyasal şartlar birtakım değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmekte, ulus-devletin hâkim, tek başına, kendine yeterli, kendi sınırlarında sınırsız yetki ve yaptırım gücüne sahip olma gibi temel özellikleri erozyona uğramaktadır. İşte tüm bunlar da gerilimlere neden olmakta, siyasetin önüne krizler çıkarmaktadır. Yeni yapılanmada ulus-devletin aşması gereken sorunlar oldukça büyüktür ve devletin tek başına üstesinden gelebileceği, karar alabileceği niteliklerin ötesine geçmiş durumdadır.

Küresel sürecin siyasal alandaki yeni siyasaları da görünür kıldığı, kimlik, yurttaşlık, demokrasi gibi alanlarda yeni tartışmaları ve arayışları beslediği görülmektedir. 1980 sonrası dönemde yoğun bir biçimde kimlik kavramının yeniden keşfi, kökenlere dönüş ve kökenleri arayış hareketleri gözlemlenmektedir. Bu hareketliliğin de bir sonucu olarak siyasal alanda bir devlet içinde hâkim ulustan olmayan etnik kökene sahip olanlar, dinsel azınlık konumunda olan topluluklar, bazı alt kültür grupları vb. kendi kimliklerinin tanınmasına yönelik girişimlerde ve

taleplerde bulunarak tek kimlikli ulus devlet yapısını sorgular duruma getirmiştir. Bu sürecin başlattığı ivme ile ulus-devlet politikalarında yeniden bir düşünüş, çözümler arayışı süreci başladı ve süreç günümüzde hala da devam etmekte. Ancak kimlik kavramı etrafında dönen bu hak arayış ve tanınma mücadelesi farklı siyasetleri de ortaya çıkmasına, çok boyutlu ve çok taraflı sorunları toplumların karşısına çıkarmaktadır. Çokkültürcülük siyaseti de bu arayışın bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olan bir siyasettir.

Küreselleşme ve Çokkültürcülük

Günümüz toplumlarında çoğulculuk, kültürel farklılıkların varlığının kabulü, kimlik ve tanınma talepleri toplumsal ve siyasal yaşamda bir hayli önemli yer tutmaktadır. Kuşkusuz bir dizi gelişmenin bir sonucu olarak ön plana çıkan bu olgular siyasal alanın da güncel konuları arasındaki yerini almıştır. Özellikle modernite süreci izlendiğinde karşımıza ulus-devlet merkezli bir tekil devlet ve homojen toplum kurgusu çıkar. Bu kurguda çoğulculuk, farklılık, çeşitlilik gibi olgulara yer olmadığı gibi sisteme yönelik bir tehdit gibi algılanmaları da söz konusudur.

“Yirminci yüzyılın son kırk yılı, yerli halklar, ulusal azınlıklar, etnokültürel uluslar, eski ve yeni göçmenler, feministler, eşcinsel erkek ve kadınlar ile yeşiller gibi farklı grupların başını çektiği bir grup düşünsel ve politik akımın ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Bu gruplar toplumun geniş kesimindeki baskın kültürden farklı olan, onaylanmayan ve çeşitli ölçülerde bastırılmaya çalışılan adetleri, yaşam biçimlerini ve hayat görüşlerini ve tarzlarını temsil etmektedir. Ortak bir felsefi ve politik gündeme sahip olamayacak kadar farklı olmalarına rağmen, toplumun büyük kısmının yaşamının söz konusu alanlarını anlamak ve yapılandırmak için yalnızca bir tek doğru, gerçek ve normal yol olduğu yolundaki inancına dayalı, homojenleştiren ya da asimile eden baskısına karşı birlikte direnmektedirler. Kendilerine özgü yollarla farklılıklarının, özellikle kendi görüşlerince önemsiz veya ayrıntı değerinde olmayıp kimliklerinden doğan ve bunu oluşturan farklılıkların meşruluğunun toplum tarafından kabul görmesini istemektedirler” (Parekh, 2000: 1). “Bu hareketler, kimliklerin ve farklılıkların tanınması ya da, daha kesin bir ifadeyle, kimliğe bağlı farklılıkların tanınması için verilen daha geniş savaşın bir parçasını oluşturmaktadır” (Parekh, 2000: 1-2).

Modernite sürecinin etkisine girerek ulus-devlet biçimini benimseyen tüm toplumlarda görülen tek merkezli, tek kimlikli ve tek kültürlü inşa, beraberinde birçok sıkıntıyı da getirmiştir. İçerisinde farklı etnik, kültürel topluluklar barındıran, göç alan ülkelerde problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1960’lı

yıllarla birlikte sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlayan modernite sürecine karşı tepkiler yeni arayışları da beraberinde getirerek modern toplum ve devlet yapısını esnetmeye, değiştirip-dönüştürmeye başladı. Bu dönemlerde ortaya çıkan postmodernizm, moderniteyi neredeyse tüm yönleriyle sorgulayarak ve eleştirerek tekil yapıyı ve ulus-devleti değiştirmeye zorladı. Postmodern eleştirilerle birlikte bastırılan, yok sayılan, tanınmayan toplulukların da sesi çıkmaya başlamış, birçok topluluk ve göçmen kimliklerini ve diğer haklarını kazanmanın yollarını aramaya başlamışlardır.

Postmodernite ile ulus-devletin sorgulanma süreci 1980'li yıllarla birlikte büyük bir ivme kazandı. Bunda en önemli etken olarak görünen küreselleşme olgusu ekonomik, kültürel ve siyasal alanlardaki etkileriyle bir yandan ulus-devlet üzerindeki baskıları arttırırken diğer yandan da farklı kimlik taleplerinin de sesini yükseltti. İşte Çokkültürcülük tartışmaları genel hatlarıyla böyle bir sürecin siyasal bir ifadesi olarak ortaya çıktı.

Çokkültürcülük, *“toplumsal çeşitliliğin belli biçimlerinin (kolektif kimliklerin) kamu alanına siyasi araçlar kullanılarak yansıtılmasını esas alan bir değerler ve uygulamalar bütünüdür ifade etmektedir”* (Yürüşen, 1998: 107). Çokkültürcülük *“...farklı kültürlerin eşit değerde olduğunu hepimizin kabul etmesidir; bu kültürlerin, yalnızca varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp onların değerli olduklarını kabul etmemizdir”* (Taylor, 2000: 72). Çokkültürcülük tanımları ve çokkültürcülüğün ne anlaşıldığı bazen yanlış anlaşılmaktadır. Örneğin bazı çevrelerde çokkültürcülük; azınlıkları, özellikle beyaz olmayanları bir tutma ve bu kavramı şüpheli kültürel değerlerini topluma kabul ettirerek özel haklar isteyen rahatsız yerlilerin isyanı olarak görme eğilimi vardır. Bu söylemde çokkültürcülük ırkçı hale getirilmiş, pek gizlenmeyen ırkçı duygular için bir alana dönüştürülmüştür. Çokkültürcülük siyaseti azınlıklar ve azınlıkların talepleri ile de ilgilidir. Ancak, çokkültürcülük yalnızca azınlık haklarıyla değil farklı kültürlerin bir arada olduğu her toplumla ilgilidir. Bu toplumlardaki bir arada yaşayabilme yönündeki talep, ideal ve amaçların siyasal alandaki tanımıdır.

Çokkültürcülük ile ilgili yaklaşımların sıkıntılarından birisi kolektif bir grup altında bireyin durumudur. *“...Eğer kişiler kendi bireysel eylemlerinden değil de grup kimliklerinden kaynaklanan deneyimlere maruz kalıyorlarsa, her bireyin grup kimliğine bakılmaksızın haklarını korumak ve bu yolla ayrımcılığı önlemek bir çözüm olabilir. Bu çözüm, ezilen ya da dezavantajlı gruplar adına devletin müdahalesini gerektirebilir”* (Gülalp, 2007: 175). Bu yaklaşımda kimliklerin siyasal sistem içinde sabitlenmemesi, dondurulmamasına vurgu söz konusudur.

Bunun yerine, çeşitlilik bireysel haklar yoluyla tanınabilir ki böylece bireyler, değişen toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda ittifaklar ve birlikler kurabileceklerdir. Yani bu sistemde birey, haklardan yararlanıp yararlanmama noktasında toplumun genelinden ya da siyasal sürece katılımdan dışlanma endişesi yaşamadan bu haklarını kullanabilecektir (Gülalp, 2007: 176-77).

Çokkültürcülük, görüldüğü üzere farklı biçimlerde kullanılabilen niteliklere sahiptir. Çokkültürcülük, azınlık grupları tarafından toplumdaki uyumculuk ve muhafazakârlığa saldırmak, toplumu açıklık ve çoğulculuk yönünde zorlamak için kullanılabilir. Ancak azınlık gruplarının bazı üyeleri çokkültürcü taleplerin kazandıracağı açıklık ve çoğulculuktan korkarlar. Böyle durumlarda çokkültürcülüğü; özgürlükleri, özgürlüklerin getirdiği değişimleri bastırmayı haklı çıkarmak için kullanırlar. Sonuçta çokkültürcülük zaman zaman liberaller tarafından dar ve konformist bir ulusal kültüre karşı, zaman zaman da muhafazakârlar tarafından dar ve konformist bir azınlık kültürü kavrayışını savunmak için kullanılır (Kymlicka, 2006: 515).

Çokkültürcülük siyaseti söz konusu olduğunda Kanada'daki Quebec sorunu önemli bir referans noktasıdır. Burada sorun; öncelikli olarak Quebecli'lerin kendi anadilleri olarak gördükleri Fransızca'nın kendi eyaletlerinde resmî dil olmasını talep etmeleriyle başlamış, sonraki süreçte bu talep Fransız yaşam biçimini içeren her şeyi içerecek tarzda genişlemiştir. Merkezi hükümet birtakım hakları anayasaya soktuğu halde Quebeclilerin talepleri devam etmiş, iki kez referanduma gidilmesine neden olmuş ancak bağımsızlık talebi de bu referandumda reddedilmiştir. Böylece tam bir çıkmaz durum ortaya çıkmıştır. Liberalizmin de kurumsallaşmış olduğu bu ülkede liberalizmin karşılayamadığı kolektif hakları Quebecliler talep etmektedirler. Yani Quebec sorununda hem bireysel hakların korunduğu hem de kolektif hakların gözetildiği bir çözüm arayışı aranmaktadır (Müftüoğlu, 2003: 173-74). Taylor, bu soruna çözüm arayışında başta gelen kişi olarak liberal toplum anlayışını farklı bir biçimde yorumlamanın ve yaşatmanın mümkün olduğunu söylemektedir. Liberal bir toplumun içerisindeki azınlıklar, cemaatler kendi kültürlerini, dillerini, değerlerini yaşatabilmelidirler. Yani bir devletin sınırları içerisinde farklı devletçiklerin olması gibi fiili bir duruma yol açan bir durum söz konusudur.

Günümüzde çokkültürcülüğü bir devlet politikası olarak tanıyan ya da tanımayan ülkelerin uyguladıkları çeşitli çoğulculuk biçimleri bulunmaktadır. Liberal gelenek içinde oluşturulmuş olan bireysel haklar temelinde çeşitliliği savunan ve bireyi bir yurttaş kimliği çerçevesinde haklara kavuşturan yaklaşım ile cemaati,

hakların temeline oturtan cemaatçilik (communitarianism) yaklaşımı birbiriyle rekabet etmektedirler. Bu anlamda siyaset felsefesinde iki farklı çokkültürcülük yaklaşımı vardır. Birincisi; kökeni J. Locke, T. Hobbes, Montesquieu, Vico ve Herder'e dayanan ve günümüzde J. Rawls, J. Raz, Kymlicka gibi düşünürlerce temsil edilen liberal sözleşmeci çokkültürcülük-yurttaşlık modeli, ikincisi ise günümüzde C. Taylor, M. Walzer ve A. MacIntyre gibi kuramcılar tarafından savunulan cemaatçi komüniteryanist yaklaşımdır (Şan, 2006: 222).

Liberal Sözleşmeci Anlayışta Çokkültürcülük

Liberal gelenekte iyi yaşamın birçok türü vardır ve bunlar değer açısından kıyaslanamazlar. İyi yaşamın bazı türleri ne birbirinden daha iyi ya da daha kötü, ne de değer açısından aynıdır; bunlar kıyaslanamazlar, farklı bir biçimde değerlidirler. Aynı şekilde, bazı rejimler birbirlerinden ne daha az, ne de daha çok meşrudurlar (Gray, 2003: 37). Liberal rejimler bu anlamda iyi yaşama bakış açıları uyuşmayan insanların, hepsinin de adaletli olarak kabul edecekleri koşullarda beraber yaşamalarını sağlar. Liberal rejimin özelliği bu insanların birbirleriyle iyi anlayışlarında uzlaşmasalar da ilkeler üzerinde anlaşmaya varabilmelerini sağlamasıdır. Liberal düşünce geleneği rakip özgürlükler arasında seçim yapma noktasında diğer rejimlerden farklı olmamalarına rağmen liberal ilkeler bu seçimlerin nasıl yapılacağını onlara söylemezler (Gray, 2003: 67). Liberal bir teoride ve liberal demokratik bir rejimde farklı kimliklerin seslerini duyurabilmesi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, çeşitliliğin yıkıcı bir durum olarak algılanmayıp, bir zenginlik olarak algılanması normal bir tutumdur. Liberal bir siyasal toplum, başka hiçbir toplumda olmadığı ölçüde hoşgörü ortamı sağladığı, vicdan, din, konuşma ve toplantı özgürlüğünü koruduğu ölçüde tarafsız sayılır (Rockefeller, 2000: 98).

Liberal sözleşmeci yaklaşımın önemli isimlerinden birisi olan W. Kymlicka'ya göre liberal politika kuramının temeli bağımsızlığa bağlılıktır. İyi yaşam, bireylerin cezalandırılma korkusu duymadan inançlarına uygun bir şekilde yaşayabilmesidir. Bundan dolayı liberaller, medeni ve kişisel özgürlükler, anayasal hükümet ve vicdan özgürlüğüyle ilgili konularda ısrar etmektedirler. İnsanların farklı yaşam biçimleri hakkında bilgi edinebilme ve bunları eleştirel biçimde inceleyebilme fırsatına sahip olması gerekir. Tüm bireyler iyi yaşamdan faydalanma haklarına sahiptir ve bu yüzden hepsine eşit ilgi ve saygı gösterilmeli, hepsi eşit haklara sahip olmalıdır. Liberal sözleşmeci anlayışta sadece bireyler haklarla yükümlülüklerin taşıyıcıları ve ahlaki araçları olabilir (Parekh, 2000: 128). Liberal anlayışın özgürlük, eşitlik, haklarla ilgili düşünceleri görüldüğü üzere liberal dü-

şünce ve felsefe geleneği ile paraleldir. Bu noktada tüm hak, yükümlülük ve özgürlüklerin temeline birey esas alınmaktadır. Ancak bu yaklaşımın önde gelen temsilcisi olan Kymlicka, çokkültürcülük söz konusu olduğunda ve Kanada örneğine baktıktan sonra aşırı bireyci görüşlerini yeniden gözden geçirmiştir.

Kymlicka kültürel çeşitlilikle ilgili iki genel kalıp üzerinde durmaktadır:

“Birinci durumda kültürel çeşitlilik, daha önce özyönetimli ve belli bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmış kültürlerin geniş bir devlet çatısı altına sokulmasından doğar. Bünyeye katılan, benim “ulusal azınlıklar” dediğim bu kültürler genel olarak kendilerini çoğunluk kültürü yanında ayrı toplumlar olarak korumak isterler ve ayrı toplumlar olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamak üzere çeşitli özerklik ya da özyönetim biçimleri talep ederler” (Kymlicka, 1998: 38).

“İkinci durumda, kültürel çeşitlilik bireysel ve aile olarak göçten doğar. Bu göçmenler sıklıkla “etnik gruplar” adını verdiğim gevşek birlikler oluştururlar ve genel olarak büyük toplumla bütünleşmek ve bu toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmek isterler. Bu göçmenler etnik kimliklerinin daha fazla tanınması peşine düştüklerinde, amaçları büyük toplum yanında ayrı ve özyönetimli bir ulus olmak değil, kültürel farklılıklara daha fazla saygılı hale getirmek üzere büyük toplumun kurumlarını ve yasalarını değiştirmektir” (Kymlicka, 1998: 38).

Kymlicka, çokkültürcülük siyaseti içerisinde iki temel ayrım ortaya koyarak ulusal azınlıklarla etnik azınlıkları birbirinden ayırt etmektedir. Ona göre çokkültürcülüğün kaynakları da belirtmiş olduğu bu iki ayrıma dayanır. *“Bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür”* (Kymlicka, 1998: 49).

Kymlicka, liberal teorinin aşırı bireyci vurgusuna yönelik eleştiriler karşısında etnik ya da ulusal grupların hak taleplerini ikiye ayırır. Bunlardan birincisi bir grubun kendi üyeleri karşısında talep ettiği haklarla (iç kısıtlamalar), ikincisi ise grubun toplum karşısındaki hak talepleriyle ilgilidir (dış kısıtlamalar). Kymlicka bu iki talebin istikrarsızlığa neden olabileceğini söyleyerek iç kısıtlamalar olarak adlandırdığı; bir etnik ya da ulusal grubun, grup dayanışması adına kendi üyelerinin özgürlüğünü kısıtlamak için devlet gücünü kullanabileceği için karşı çıkmaktadır. Dış kısıtlamalar ise gruplar arası ilişkilerle ilgilidir, yani bir grubun kendi varlığını ve kimliğini koruma amaçlıdır. Bu da gruplar arası adaletsizliğe neden olabilir ancak yine de dış kısıtlamalar onaylanabilirler (Kymlicka, 1998: 73-75).

Kymlicka, çokkültürcülük tartışmasında ulusal ya da etnik azınlıkların ana toplum karşısında ezilmelerini ya da asimilasyonlarını engellemenin en önemli nokta olduğunu düşünmektedir. Bu yaklaşım, çokkültürcülüğün sınırlarının nereden başlayıp biteceğini, dilleri tanımanın, sınırları çizmenin ve güçleri bölüştürmenin en adil yolu hangisidir sorularına yanıt aramaya çalışır. Bütün ulusal grupların, eğer isterlerse, ayrı bir kültür olarak varlıklarını sürdürebilme hakları olmalıdır. Demokratik bir toplumda nasıl ki çoğunluk ulus kendi dil ve kültürünün korunup, desteklenmesini sağlıyorsa aynı imkânlarla azınlıklar da sahip olmalıdır (Kymlicka, 1998: 182). Böylece liberal sözleşmecî gelenek prensip olarak liberal teoriye sadık kalarak çoğunluk toplum karşısında azınlık grupların da haklarının korunabileceği bir model önermektedir. Çokkültürcülük yönündeki talepler, azınlık gruplarının üyelerinin toplumun merkezine girmek yönündeki isteklerinin bir göstergesidir ve bütünleşme ile ilgili bir probleme de yol açmazlar (Kymlicka, 2008: 213-14).

Kymlicka'nın önermiş olduğu çokkültürlü yurttaşlık projesi birtakım sınırları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında ayrışma derecesi yüksek bir toplumda ulusal birlik ve beraberliğin nasıl sağlanacağı sorusu gelmektedir. Kymlicka oldukça iyimser bir tutum takınarak etnik ve ulusal grupların birçok taleplerinin liberal bireysel özgürlük ve sosyal adalet ilkeleriyle çelişmediğini düşünmektedir (Şan, 2006: 228). Kymlicka'nın çokkültürcü perspektifine birtakım eleştiriler gelmiştir. Parekh'e göre Kymlicka'nın kültürel çeşitlilik savı pek de değerli sayılmaz, nitekim Kymlicka'ya göre kültürümüz kesinlikle bizi belirlememesine rağmen büyük ölçüde biçimlendirir. Parekh'e göre Kymlicka kendi kültürel değerlerimizle hareket etmekle ilgilenmemiz gerektiğini yani diğer kültürlerin bizim için seçenekler veya hatta diyalog muhatapları olarak çok az öneme sahip oldukları anlayışını kabul eder. Bu anlamda Kymlicka'nın yaklaşımında diğer kültürler bizim için yalnızca kültürel bakımdan özeleştirî yapabildiğimiz ve alternatif bakış açılarına gereksinim duyduğumuz zaman bir anlam ifade etmeye başlar (Parekh, 2000: 140).

Kymlicka'ya yönelik bir diğer eleştiri de onun azınlıkların kültürel haklarını bir hiyerarşiye soktuğu yönündedir. Ayrıca hangi genel ilkelerin bu haklar hiyerarşisini etkilediğini görmek kolay değildir. *"Kymlicka, bölgesel yoğunluk, bağımsızlık tarihi, kurumsal bütünlük, geçmişteki sözler, uyum, göçmenin ülkesindeki fakirlik derecesi ve bundan kabul eden ülkenin ne kadar sorumlu olduğu gibi farklı ölçütlere başvurmaktadır. Bu ölçütlerden üçüncüsü ile sonuncusu gibi bazı-*

ları çok ihtilaflıdır ve herkesin kabul edeceği cevapları yoktur” (Parekh, 2000: 140-41). Kymlicka’nın teorisi bu sorunlar karşısında çözüm sunmamaktadır.

Liberal sözleşmecî yaklaşımın aşırı bireyci vurguları ile hemfikir olmayan, çokkültürcülüğü bireysel haklar temelli bir azınlık hakları anlamında değil topluluk temelli bir grup hakları olarak yorumlayan cemaatçi yaklaşım da önemlidir. Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi C. Taylor olup, tanınma politikası merkezli bir çokkültürcülük yorumu yapmaktadır.

Cemaatçi (Komüniteryan) Anlayışta Çokkültürcülük

Çokkültürcülük siyasetinin cemaatçi kanadının en önemli temsilcisi konumunda bulunan C. Taylor farklılık ve çokkültürcülükle ilgili geliştirdiği yaklaşımını “Tanınma Politikası” olarak adlandırmaktadır. Taylor’un çoğulculuk anlayışı, farklı yaşam pratikleri içerisinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesi esasına dayanmaktadır. Kymlicka’nın yaklaşımındaki hiyerarşik anlayışı eleştiren Taylor, kültürel kimliklerin eşdeğer saygı esasına göre değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Yani çoğulculuk, kültürel kimliklerin “tanınması”dır (Köker, 2000: 12). Ona göre tanınma ihtiyacı modern öncesi dönemlerin bir sorunu değildir. Modern öncesi dönemlerde herkes sorgulanmadan kabul edildiği bir kategori içerisinde yer almaktaydı ve toplumsal kimlik önemliydi. Modern çağla birlikte karşımıza çıkan şey, tanınma gereksinmesi değil, tanınma çabasını başarısızlığa uğratabilecek koşullardır. Bundan dolayı böyle bir gereksinmenin varlığı şimdi kabul edilmektedir (Taylor, 2000: 50).

Cemaatçi yaklaşımın işaret ettiği tanınma gereksinmesi ve eşit tanınma, sağlıklı bir demokratik toplum için benimsenecek en uygun yoldur. Bu demokratik yol iki önemli değişikliklerle bağlantılı olarak anlaşılmaktadır. Birincisi, şereften haysiyete geçişle, tüm vatandaşların eşit haysiyette olduğunu vurgulayan evrenselcilik politikasıdır. Bu politikanın içeriğini de halkların ve adlandırmaların eşitlenmesi oluşturmaya başlamıştır. “Birinci sınıf” ve “İkinci sınıf” vatandaşların bulunmasından kaçınılması gerekir. İkinci değişiklik, yani modern kimlik kavramının gelişmesi, farklılıklar politikasının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlayışta herkesin kendine özgü biricik kimliğiyle tanınması esastır. Eşit haysiyet politikasıyla yerleştirilen şeyin, evrensel açıdan aynı şey, özdeş bir haklar ve bağlılıklar paketi olması gerekir; farklılıklar politikasıyla kabul etmemiz istenen şey ise, şu bireyin ya da grubun biricik kimliği, onları başkalarından ayıran özelliklerle-

ridir. Cemaatçi anlayışta buna göre egemen kimliğin içinde farklı olan kimlik eritilmemelidir (Taylor, 2000: 50-52).

Taylor'un tanınma politikasının iki biçimi olarak ayrımlaşan; evrensel haysiyet politikası ile farklılıklar politikası arasında birtakım farklılıklar vardır ve bu iki politika çatışma içerisindedir. *“Evrensel haysiyet politikası, vatandaşları birbirinden farklı kılan yollara iyice “gözlerini kapayan”, ayırım gözetmeme biçimleri için savaşırken; farklılık politikası, ayırım gözetmeme ilkesini çoğu zaman yeniden tanımlayarak bu ayırıcı özellikleri, farklı muamelelerin temeli olarak kabul etmemizi istiyor”* (Taylor, 2000: 53). Farklılıklar politikasının temelinde evrensel gizilgücün, yani birey olarak, aynı zamanda bir kültür olarak, insanın kendi kimliğini biçimlendirme ve tanımlama gizilgücü yatmaktadır. Bu gizilgücün varlığı herkes için söz konusudur ve herkes de buna eşit saygı göstermelidir. Taylor, Saul Bellow'u *“Zulular, bir Tolstoy çıkardıkları zaman onu okuruz”* şeklinde bir sözünden dolayı eleştirerek insanların eşitliği ilkesini ihlal ettiğini söylemektedir (Taylor, 2000: 54-55).

Cemaatçi (toplulukçu) yaklaşımın bir temsilcisi olarak Taylor, “birçok liberal kuramın “atomlaşmaya” dayandığını, bireylerin toplum dışında kendi kendilerine yeterli olduğunu öne süren “son derede basit bir ahlak psikolojisi”ni temel aldığını öne sürer. Atomlaşma kuramına göre, bireyler kendi kaderini belirleme becerilerini geliştirip yerine getirebilmek için hiçbir cemaat bağlamına gerek duymazlar. Taylor ise bu becerinin ancak belli bir toplumda, belli bir toplumsal çevre içinde yerine getirilebileceğini öne süren “sosyal tez”i savunur” (Kymlicka, 2006: 346-47). Hatta, benimsediği sosyal tez; içindeki liberal bir ilkedен de vazgeçilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu ilke, “tarafsız devlet” düşüncesidir. Tarafsız devlet, kendi kaderini belirleme için gerekli toplumsal çevreyi yeterince koruyamaz. Başka bir deyişle kendi kaderini belirlemeyi destekleyen toplumsal koşulları koruyabilmek için bireysel kendi kaderini belirleme hakkına birtakım kısıtlamalar getirmek gereklidir (Kymlicka, 2006: 347-48).

Çokkültürcülük perspektifine bakıldığında cemaatçi yaklaşım; modern yurttaşların eşitliği ile ilgilidir ve kişisel özerkliğe değer veren yaklaşımla somut bireylerin tikel bir kültüre ait olmalarından doğan otantiklik değerine vurgu yapan yaklaşım arasında gerilim olduğunu belirtmektedir. Birey, bir yandan yurttaş olarak saygınlığının kabul edildiğini görürken, diğer yandan da belli bir tarihsel ortaklaşmaya üye olmasından kaynaklanan kendi otantikliğinin de tanınmasını bilmeliydi. Modern insan Taylor'a göre kendi kültürünün kamu yaşamında tanınmasından mahrum kalmamalıdır, çünkü insan yalnızca kendi topluluğu içinde kendi-

ni gerçekleştirebilir (Schnapper, 2005: 536). İnsanın kendini tam olarak ifade edebilmesi, geliştirebilmesi için Taylor'a göre eşit haysiyet politikaları değil, farklılıklar politikasının benimsenmesi gerekmektedir. Benimsediği farklılıklar politikası; eşit saygı yaklaşımına, insanlara farklılıklarını görmezlikten gelerek davranmayı vurguladığı için karşı çıkmaktadır. Ayrıca yine Taylor'a göre birinci politika (eşit haysiyet politikası) insanları kendilerine aykırı olan tek örnek bir kalıba girmeye zorlayarak kimliklerini inkâr etmektedir ve bu kötü bir şeydir.

Taylor'un birinci politika ile ilgili asıl iddiası ise;

“eşit haysiyet politikasının, farklılıkları görmezlikten gelen ve sözde yansız olan bir dizi ilkesi, aslında tek bir hegemonyacı kültürün yansımalarıdır. Öyleyse, yalnızca azınlık kültürleri ya da bastırılmış kültürler, yabancı bir biçime girmeye zorlanıyorlar demektir. Bunun sonucunda, sözde adaletli olan ve farklılıkları görmezlikten gelen toplum, (kimlikleri bastırması nedeniyle) yalnızca insanlık dışı davranmakla kalmıyor, alttan alta işleyen ince ve bilinçdışı bir yolla, kendisi büyük ölçüde ayırım gözetici bir tutum içine girmiş oluyor” (Taylor, 2000: 55-56).

Taylor'un önerdiği çokkültürlü yaklaşım birçok eleştiriye yol açmıştır. Taylor'un yaklaşımında tıpkı bireyler gibi, toplumların da benlik-imgeleri o toplum için hakikattir. Bu hakikate yönelik bir tehdit söz konusu olduğunda tepki gösterilmesi normal bir durumdur. Yani bireyler gibi toplumlar da otonomi talebinde bulunabilirler ve bu talep yerinde bir taleptir. Ona göre modern liberal toplumlar toplumsal homojeniteyi amaçladığı ve kimlikleri bugüne kadar baskı altında tuttukları için farklı kimlik taleplerini yok saymışlardır. Oysa fiili durumda modern liberal toplumlar heterojendirler ve bu nedenle de gerektiğinde bireysel hakları ikinci plana atarak çokkültürcü politikalar üretmelidirler (Müftüoğlu, 2003: 175-76). Üretilen çokkültürcü politikalar karşısında toplumun ve cemaatin ön planda olacağı bir siyasal durumun ortaya çıktığı Taylorcu yaklaşımda liberal bir değer olan birey ve bireysel özgürlük haklarının durumu da tartışma konusudur. Taylor kendisini liberal gelenek içerisinde konumlandırırsa da bu yaklaşımın liberal siyaset içerisindeki yeri de tartışma konusudur. Bu noktada Quebec örneğinde olduğu gibi demokratik bir ulus içerisinde bağımsız bir devletin kurulması, ya da örneğin ABD'de belirli bir grup için kendi eğitim programına sahip olacağı bir devlet okulu sistemi yerleştirilmesi birçok soruna yol açacaktır. Quebec tarzı bir çokkültürcülük siyaseti, temel insan haklarını zaman içinde aşımaya uğratabilir ve ayrımcı bir zihniyet de olduğu için tehlikeler doğurabilir (Rockefeller, 2000: 97).

Taylor'un yaklaşımında görülen problem alanlarından birisi de birbirinden farklı kültürlerin, cemaatlerin bir devlet çatısı altında yan yana yaşamaları durumudur. Yani her kültürün ve cemaatin kendi değerlerini yaşatmak üzere sonuna kadar mücadele edeceği ve buna hakkı olduğu düşünülürse farklı cemaatlerin çıkarlarının çatışacak olması durumu ortaya çıkacaktır. Kùltürler kendi içlerine kapalı, dış dünyadan bağımsız ve diğer kùltürlerle iletişimsiz ve etkileşimsiz değildir. Bu durumda diyalog, sıcak temas kaçınılmazdır. Diğer yandan da birbiriyle çatışan isteklerin aynı anda talep edilmesi gibi durumlarda ne olacaktır? Bir cemaatin talebi yerine geldiğinde diğerinin hakları zedeleniyorsa ortaya çıkan eşitsiz, adil olmayan durum nasıl çözülecektir? gibi sorular Taylorcu cemaatçi liberalizmin cevaplamaşı gereken sorulardır.

Çokkùltürcüluęe Yönelik Eleştiriler

Çokkùltürcülük siyaseti genel olarak ulus-devletin tekil inşası, farklı kimliklerin yok sayılması, azınlıkların ve göçmenlerin yaşadığı zorluklar gibi konulara odaklanır. Burada amaç, anti demokratik olarak görülen bu siyaset anlayışının aşılması, barış içerisinde bir arada yaşamının formülünü ortaya koymaktır. Çokkùltürcülüğün gerek liberal sözleşmecî kanadı gerekse de cemaatçi kanat temelinde çoğulcu bir toplum ve siyaset kurgusunu öngörmektedir. Bu öngörü daha iyi bir toplum arayışı içerisinde yeni bir yurttaşlık anlayışının da gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu siyasal süreçte klasik ulus-devletin tek ulus, tek kùltür, tek dil vb. söylemleri de aşınmaya uğramaktadır. Çokkùltürcülüğün genel olarak bu eleştirilerine karşı da birçok farklı kesimden önemli tepkiler gelmiştir.

Çokkùltürcülük; liberaller, azınlık grupları ve etnik gruplar için olumlu bir siyaset olarak görülüyor olsa da muhafazakâr politikacılar ve sosyal bilimcilerce sorun çözmek yerine yeni sorunlar yumağı yaratmaktadır. Çokkùltürcülüğü eleştirenler; çokkùltürcülüğün toplumdaki eşitsizlikleri pekiştirme olasılığı taşıdığını, yok etmeye çalıştığı kùltürel farkları, ayrımcılıkları yeniden ürettiğini iddia etmektedirler (Somersan, 2004: 137). Çokkùltürcülük gerçekten de söylemi itibariyle toplum içerisindeki eşitsizlikleri gidermek iddiasındadır. Çokkùltürcülüğün birey merkezli olmayıp topluluğu ve cemaati ön plana alması birçok yaklaşım tarafından eleştirilmiştir. Bu tür toplu varlık biçimleri aracılığıyla hak talep edilebilmesi bireysel tercihleri yansıtmadığı ve bastırdığı için totaliter kimliklere dönüşme riskiyle karşı karşıya gelebilir. Çünkü kolektif haklar, niteliği gereğince bireysel hakları kısıtlayıcı bir potansiyel taşırlar (Erdoğan, 1998: 193-94). Dolayısıyla bu çerçevede çokkùltürcülük bireysel hakları kısıtladığı gibi; çeşitliliği, farklılığı azaltan ve aşındıran bir siyasete dönüşme riski taşımaktadır.

Çokkültürcü siyaseti eleştirenler adaletin sağlanabilmesi için, devlet kurumlarının “renk körü” olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu bakış açısına göre gruplara üyelik temelinde haklar tanımak ahlak bakımından keyfi ve ayrımcıdır. Böyle bir uygulama eleştirenleri tarafından birinci ve ikinci sınıf vatandaşlar yaratan bir duruma yol açmaktadır. Bu nedenle Kymlicka çokkültürcülüğü savunan birinin karşı karşıya kaldığı ilk şeyin, bu varsayımı aşmaya çalışmak ve etno-kültürel farklılıkları görmezden gelen kurallardan sapmaların adil olmadıklarını göstermek olduğunu söylemektedir (Kymlicka, 2006: 509).

Çokkültürcülüğe yönelik eleştirilerdeki hareket noktalarından birisi de toplumsal birlik/bütünleşme ile ilgili sorunlardır. Bu yöndeki eleştiriler belli politikaların adil olması ya da olmaması üzerine odaklanmamaktadır. Daha çok çokkültürcü politika ve uygulamaların demokrasiyi ayakta tutan yurttaşlık değerlerini, kimlikleri ve pratikleri hangi biçimlerde sildiği üzerine odaklanmaktadır. Çokkültürcülüğün istikrarsızlaştırıcı, bütünleşmeyi bozucu olduğu düşüncesinin gerisinde “etnisitenin politizasyonu” ve bu durumun kamusal hayatta etnisiteyi daha güçlendireceği, bölücü etkileri olacağı kaygısı bulunmaktadır. Çokkültürcülüğü eleştirenler, bu yöndeki uygulamaların zamanla etnik gruplar arasında bir rekabet, güvensizlik ve düşmanlık döngüsü yarattığını/yaratacağını düşünmektedirler (Kymlicka, 2006: 510-11). Her kültürel kimliğin ve farklı cemaatlerin tanınma ve hak taleplerinin karşılanması durumunda ulus-devlet ile sağlanmış olan bütünlük ve teklik nasıl sağlanacaktır sorusu birçok sosyal bilimci tarafından sorulmaktadır. Bir devlet içerisinde yer alan küçük özerk devletçikler topluluğunun farklılaşan çıkarlarını tolere edebilmek ve olası çatışmaları engelleyebilmek nasıl mümkün olacaktır? Barış içerisinde bir yaşam idealinin böyle bir devlet sınırları içerisinde sağlanması her zaman kolay olmayan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çokkültürcülükle ilgili önemli eleştiri odaklarından birisi de sol siyaset çevrelerinden gelmiştir. Öncelikle bu bakışa göre çokkültürcülük tezi ideolojik bir yaklaşımdır. Çokkültürcülük; yurttaşlık ideolojisi gibi, ulus-devleti korumayı amaçlayan yeni tarz bir milliyetçiliktir bu yaklaşıma göre. Batıdaki biçimiyle çokkültürcülük, önceden varolan kültürleşme sürecini derinleştirmektedir. Bu süreç, etnik azınlıkların varlıklarının sadece folklorik olarak kabul edilmesine, öte yandan bölüşüm ve paylaşım süreçlerinde dikkate alınmamasına yol açmaktadır. Sol liberal yaklaşımın bu perspektifine göre çokkültürcülük; toplumsal eşitsizlik, dışlanma, ayrımcılık, ırkçılık ve diğer sınıfsal farklılıkların kültürel farklılıklara indirgenmesi sonucunu beraberinde getirmektedir (Kaya, 2005: 45).

Çokkültürcülüğü küresel kapitalizmin bir ideolojisi olarak gören Zizek’e göre çokkültürcülük “her yerel kültüre, sömürgecinin sömürge halkına baktığı gibi -adetlerini dikkatle araştırıp bunlara saygı göstermek gereken “yerliler” olarak bakar. Yani, geleneksel emperyalist sömürgecilik ile küresel kapitalist kendi kendini sömürgeleştirme arasındaki ilişki, Batı kültürel emperyalizmi ile çokkültürcülük arasındaki ilişkinin aynısıdır: Küresel kapitalizm, nasıl ulus-devlet metropolünü sömürgeleştirmeden sömürgeleştirme paradoksunu içeriyorsa, çokkültürcülük de kendi tikel kültüründe kök salmadan yerel kültürlerle karşı tepeden bakan Avrupamerkezci mesafe ve/veya saygı tavrını içerir. Başka bir deyişle, “*çokkültürcülük tekzip edilmiş, tersine çevrilmiş, göndermesi kendinde bir ırkçılık biçimidir*” (Zizek, 2001: 165-66). Bu haliyle çokkültürcülük Batı emperyalizminin günümüzde almış olduğu bir yeni form’dan başka bir şey değildir.

Zizek’e göre çokkültürcülüğün öteki kimliklere saygı duyma politikası kültürler ve topluluklar arasında belirli bir mesafe kurulmasına yol açar. Çokkültürcülük kendi konumunu her türlü pozitif içerikten arındıran bir ırkçılıktır. Bu ırkçılık açık bir ırkçılık olmamakla birlikte mesafeli bir ırkçılıktır çünkü topluluklar ve cemaatler arasına belirli bir mesafe koyar. Bu mesafe ile her topluluk kendi içine kapalı olarak yaşar. Ayrıca çokkültürcülüğün “öteki”ne duyduğu saygı tam da kendi üstünlüğünü beyan etmenin bir biçimidir aslında (Zizek, 2001: 166). “*Bugün kendini dayatan çokkültürcülük sorunsalının -çeşitli kültürel yaşam dünyalarının melez bir aradalığının- kendi karşıtının, yani evrensel dünya sistemi olarak kapitalizmin ağır mevcudiyetinin görünüş biçimi olduğudur: Çağdaş dünyanın daha önce eşi görülmedik ölçüde homojenleşmesine tanıklık eder bu sorunsal*” (Zizek, 2001: 168). Zizek’in çokkültürcülük ile ilgili eleştirilerinin hedefi kapitalizme dayanır. Çokkültürcülük, yaratmış olduğu manipülasyonla kapitalizme karşı eleştirel yaklaşımları ortadan kaldırmaya yönelik bir stratejidir ve kapitalizmin gelişimine hizmet etmektedir.

Çokkültürcülük Yerine Demokratik Yurttaşlık

J. Habermas’ın ortaya attığı bu yaklaşıma göre cemaatlerin yurttaşın kendisini belirli bir yaşam biçimiyle özdeşleştirme vurgusu eleştirilmektedir. Habermas; İsviçre ve ABD örneğinden hareketle “anayasal yurtseverlik” kavramını geliştirmiştir (Şan, 2006: 233). Habermas’a göre “*Farklı etnik grupların ve onların kültürel yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşamasının, tek tek kişilere göre biçilmiş bir haklar kuramına ağırlık verecek türden kolektif haklar yoluyla korunmasına gerek yoktur. Bu tür grup hakları demokratik anayasal devlette verilebilse bile, bunlar lüzumsuz*” durlar (Habermas, 2000: 130). Çünkü demokra-

tik anayasal devlet zaten bu hakları koruyacak şartlara sahiptir. Bu noktada Habermas kültürlere, bitki türleri gibi yaklaşarak korumanın yanlış olduğunu söylemektedir. Ona göre anayasal devlet, yaşam dünyalarının kültürel yeniden üretimini olanaklı kılabilir ancak bu korumayı garanti edemez (Habermas, 2000: 130).

Çokkültürcülük, bir toplumun kendisini dış dünyaya kapatarak kendi özel alanında kendi başına yaşaması anlamına gelen bir siyasal sistem olmamalıdır. Çokkültürlü toplumlarda farklı yaşam biçimleri eşit haklarla birlikte yaşayabilmelidir. Böylece her yurttaşa bir kültürel miras dünyası içersinde büyüme ve çocuklarını bu yüzden ayrıma uğramaksızın aynı dünya içinde büyütme fırsatı sağlanmış olur (Habermas, 2000: 131).

Habermas, çokkültürcülüğün farklı modellerinin de dahil olmak üzere farklı yaşam biçimlerini bir arada, eşit bir biçimde yaşatamayacağını ileri sürmektedir. Farklı yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşaması, farklı kültürel üyeliklerin karşılıklı olarak birbirini tanımasını gerektirir. Herkes aynı zamanda farklı “iyi” kavramları çerçevesinde bütünleşmiş etik toplulukların üyeleri olarak tanınmalıdır. Böylece tüm yurttaşların siyasal bütünleşmesi sağlanmış olur ve bu durum da ortak siyasal kültüre bağlılığı güven altına alır (Habermas, 2000: 132-33). Habermas’ın demokratik yurttaşlık anlayışı anayasal yurtseverliğe dayanmaktadır. Bu yurtseverliğin etik özü, bir alt siyasal düzeyde bütünleşmiş olan topluluklar karşısında sistemin yansızlığını zedeleyemez. Tersine, çokkültürlü bir toplumda birlikte yaşayan farklı yaşam biçimlerinin farklılıklarına olan duyarlılığı güçlendirmesi gerekir. Aksi takdirde çoğunluk kültürü devlet ayrıcalıklarını öteki kültürel yaşam biçimlerinin eşit hakları aleyhine gasp edecek ve onların karşılıklı tanınma istemlerini ihlal edecektir. Siyasal sistemin yansızlığı değerler üzerindeki bir uzlaşmaya dayanmamaktadır. Tarafsızlığın sağlanması yasaların yasal bir biçimde çıkarılması ve iktidarın yasal bir biçimde kullanılması üzerindeki uzlaşma/oydaşmaya dayanmaktadır (Habermas, 2000: 133).

Habermas’ın çokkültürcülüğe bakış açısı farklılıkların birbirini dışlamasına dayanmamakta, aksine anayasal bir hukuk devletinde farklılığa duyarlı bir dahil edişle yaslanmaktadır. Ona göre *“ayrımcılık ulusal bağımsızlıkla değil, bireysel ve sınıfsal farklılığın kültürel tabanına yeterince duyarlı kalarak onları da topluma dahil etmekle ortadan kaldırılabilir. Tüm çoğulcu toplumlarda karşılaşabileceğimiz “doğurulan” azınlıklar sorunu, çokkültürlü toplumlarda kendini daha da vahim gösterir. Fakat bu toplumlar, birer demokratik hukuk devleti biçiminde organize olduklarında, “farklılığa duyarlı” bir dahil edişin zorlu hedefine”* ulaşabilir (Habermas, 2002: 53). Böylece azınlıklar dışlanmadan temel hassasiyet nok-

talari göz önünde bulundurularak birlikte yaşama sağlanabilir. Bu sağlandığında ise günümüz ulus-devletlerinin birçoğunun yaşamış olduğu azınlıklar ve farklı kültürlerin barışçı bir şekilde bir arada yaşayabilmesi mümkün bir durumdur.

Sonuç

Çokkültürcülük, Batı Avrupa siyasal sisteminin günümüzü biçimlendiren modern devlet ve toplum sisteminin problemlerini, eksikliklerini ortadan kaldırmayı hedefleyen bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Ulus-devletin tek'leştirici, üsttenci, bütünlükçü siyaset anlayışının anti-demokratik karakterini aşmayı hedefleyen çokkültürcü politikalar küresel sürecin rüzgârını da arkasına almıştır. Böylece farklı kültürleri ve kimlikleri ön plana çıkaran, totalci değil, tikelciliği önceleyen, görece daha demokratik, çoğulcu bir bakış açısıyla ulus-devletin klasik yapısını aşındırmaya başlamıştır. Ancak, günümüz demokratik değerleri açısından ulusalcı-bütünlükçü ulus-devlet politikaları ile farklılıkları önceleyen, tikelci çokkültürcülük dolaylı olarak benzer problemleri inşa etmektedirler. Eleştirdiği homojen toplum anlayışına paralel olarak Çokkültürcülüğün inşa etmek istediği farklı toplulukların bir arada yaşaması anlayışı, bireyi devlet gibi üst bir kurumdandır, cemaat gibi alt bir bütünlüğün içine yerleştirmektedir. Bu yapıda birey, herhangi bir talebini ancak ve ancak cemaatinin ilkeleri doğrultusunda talep edebilir ve cemaatin dinsel, ahlaki vb. ön kabulleri bireyin önünü potansiyel olarak en az devlet kadar kapatabilir.

Çokkültürcülük, farklılıkları bir arada yaşatmayı idealleştirmekle birlikte, bir arada yaşayan toplulukların birbirleri ile olan ilişkilerini, etkileşimlerini düzenlemekte yetersizdir. Bu durumda ya, farklı topluluklar birbirinden yalıtılacaktır ya da farklı toplulukların kendilerine özgü adet, gelenek ve değerlerinin çelişmesi durumunda olası gerilimler ortaya çıkacaktır. Bu durumda uzlaşa nasıl sağlanacaktır? Çokkültürcülük bu sorunsala demokratik bir cevap verebilecek durumda değildir.

Çokkültürcülük, çağdaş demokrasinin merkezinde yer alan, özne olarak bireyin önünü en az ulus-devlet kadar kapatmaktadır. Hatta zamanla klasik, katı formatı aşınan ulus-devlet; demokratik, temsiliyet ilkesini gözetken güçlü bir anayasa ile bireyin önünü çok daha pozitif bir yönde açmaya olanak tanır. Çokkültürcülüğün topluluklar biçiminde ayrımlaştırıcı nitelikleri, dinsel ya da ahlaki değerleri ile kendi cemaatindeki bireyleri tektipleştirmekte, toplumu mikro topluluklar haline dönüştürmektedir. Sonuç olarak, eleştirdiği ulus-devlet yapısının totalitarizmine çokkültürcülük de düşmekte, bireyi yok saymaktadır.

Çokkültürcülüğün siyaset biçimi ulus-devlete karşı çıkışı ve bastırılan, yok sayılan, farklılıkların temsilinin sağlanması bağlamında demokratik prensipler içermektedir. Bu prensiplerin ortaya koyduğu proje totaliter ulus-devlet örgütlenmesine göre demokratik olsa da bugünün küresel düzeninde zayıf bir demokratikliği göstermektedir. Bugünün çağdaş demokrasi anlayışı öncelikle birey merkezlidir, dini merkezi referans almaz, evrensel insan haklarına gönderme yapar ve katılımcı bir siyasal yapılanma ile tüm toplumu yaşamın bütün alanlarına dahil etmeyi hedefler. Çokkültürcülüğün demokratikliği ise bu olguların hepsini karşılamaktan yoksundur. Bu anlamda bir proje olarak çokkültürcülük eksik bir demokratik yapıyı yaşatabilir.

Çokkültürcü siyasetin demokratik siyaset açısından taşıdığı problematiklerin azaltılması ya da ortadan kaldırılabilmesi yönündeki arayışlarda Habermas'ın da vurguladığı üzere demokratik bir hukuk devleti sınırları içerisinde çözüm bulabilmek mümkündür. Farklılıkları yok saymayan, dinsel, etnik, kültürel azınlıkların taleplerini hiyerarşik bir tabakalaşmaya tabi tutmadan, ortak bir uzlaşma ile devletin hakemliğinde yapılabilecek bir kapsayıcı anayasa kimlik sorunlarının çözümü için atılabilecek önemli bir adım olabilir. Anayasal çözüm dışındaki diğer çözüm arayışları için öncelikle devlet kurumunun yapısal özelliklerinin değişmesi ya da değiştirilmesi gerekir. Bugünkü formu içinde ulus-devletin çokkültürcülük siyasetini yaşatabilmesi oldukça zordur. Nitekim yaşanan tecrübeler de bu zorluğu doğrulayacak örneklerle doludur. Devlet formunun değişip dönüşmesi de çok kısa süreçlerde gerçekleşemez, bu nedenlerle kısa vadede demokratik, çoğulcu, farklılıkları ötekileştirmeyen ve yok saymayan, bireyi koruyan bir sözleşme olarak geniş tabanlı bir anayasa kimlik sorunlarına önemli ölçüde cevap verecektir.

KAYNAKÇA

BAUMAN, Zygmunt, *Küreselleşme*, Çev: A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 1999, İstanbul.

CASTELLS, Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, İkinci Cilt, Kimliğin Gücü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: E. Kılıç, 2006, İstanbul.

ERDOĞAN, Mustafa, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, 2. baskı, 1998, Ankara.

GIDDENS, Anthony, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Alfa Yayınları, Çev: O. Akınhay, 2000, İstanbul.

GRAY, John, *Liberalizmin İki Yüzü*, Dost Kitabevi Yayınları, Çev: K. Değirmenci, 2003, Ankara.

GÜLALP, Haldun, “Ulus-Devlet Aşılıyor Mu?”, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma (İç.)*, Haz: H. Gülp, Metis Yayınevi, 2007, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen, “*Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşı*”, *Çokkültürcülük (İç.)*, Der: A. Gutman YKY, 2000, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen, “*Öteki*” Olmak “*Öteki*”yle Yaşamak, *Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev: İlknur Aka, YKY, 2002, İstanbul.

HELD David vd., “*Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür*”, *Küreselleşme Okumaları (iç.)*, ed. Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, 2006, Ankara.

HELD, David&McGREW, A., “*Büyük Küreselleşme Tartışması*”, *Küresel Dönüşümler (iç.)*, Haz. D. Held, A. McGrew, Phoenix Yayınları, 2008, Ankara.

KAYA, Ayhan, “*Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık, Çokkültürcülük ve Azınlık Tartışmaları: Birarada Yaşamamanın Siyaseti*”, *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları (İç.)*, Der: A. Kaya-T. Tarhanlı, Tesev Yayınları, 2005, İstanbul.

KÖKER, Levent, “*Charles Taylor: Kimlik/Fark Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı*”, *Çokkültürcülük (İç.)*, Der: A. Gutman YKY, 2000, İstanbul.

KYMLICKA, Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. baskı, Çev: E. Kılıç, 2006, İstanbul.

KYMLICKA, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Ayrıntı Yayınları, Çev: A. Yılmaz, 1998, İstanbul.

KYMLICKA, Will, NORMAN, Wayne, “*Vatandaşın Dönüşü: Vatandaşlık Kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme*”, *Vatandaşlığın Dönüşümü (İç.)*, Haz: Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınevi, 2008, İstanbul.

McGREW, Anthony, “*A Global Society*”, *Modernity and Its Futures (İç.)*, Ed: S. Hall, D. Held and A. McGrew, Polity Pres, 1993, UK.

MÜFTÜOĞLU, Aydın, “*Kültürcü Liberalizmin Anti-Liberalizmi*”, *Toplum ve Bilim*, 96, Bahar 2003.

PAREKH, Bhikhu, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınevi, 2000, Ankara.

RIAIN, O. Seán & EVANS B. Peter, “*Globalization and Global Systems Analysis*” *Encyclopedia of Sociology Vol.2. (iç.)*, Edgar F. Borgatta and Rhonda Montgomery (Ed.), Second Edition, Macmillan Reference 2000, New York, USA.

ROBERTSON, Roland, *Küreselleşme*, Çev: Ü. H. Yolsal, Bilim ve Sanat Kitabevi, 1999, Ankara.

ROCKEFELLER, Steven C., “*Yorum*”, *Çokkültürcülük (İç)*, Der: A. Gutman YKY, 2000, İstanbul.

SARIBAY, A. Yaşar, *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*, Everest Yayınları, 2004, İstanbul.

SOMERSAN, Semra, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, İstanbul.

ŞAN, M. Kemal, “*Küreselleşme Çağında Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri*”, *Avrupa Günlüğü*, Euroagenda, 2006/8.

TAYLOR, Charles, “*Tanınma Politikası*”, *Çokkültürcülük (İç)*, Der: A. Gutman YKY, 2000, İstanbul.

YÜRÜŞEN, Melih, *Çeşitlilikten Özgürlüğe Çokkültürlülük ve Liberalizm*, Liberte Yay., 1998, Ankara.

SCHNAPPER, Dominique, *Öteki İle İlişki*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev: A. Sönmezay, 2005, İstanbul.

WATERS, Malcolm, *Globalization*, Second Edition, Taylor&Francis e-Library, 2001.

ZİZEK, Slavoj, “*Çokkültürlülük Ya Da Çok Uluslu Kapitalizmin Kültürel Mantığı*”, çev. T. Birkan, Defter, Yıl 14, Sayı 44, Yaz 2001.

KOSOVA KRİZİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI

Fuat AKSU*

ÖZET

Bu makalede Kosova krizine müdahil olmasını gerektiren koşulların ortaya çıkmasına koşut olarak, Türkiye’nin dış politikasında Kosova siyasasının geçirdiği değişim incelenecektir. Başlangıçta Türkiye’nin Kosova sorunundaki yaklaşımı barışçıl yöntemler kullanılarak sorunun çözülmesi odaklıdır. İlerleyen süreçte bu siyasanın nasıl değiştiği ve Türkiye’nin NATO’nun askeri müdahalesine tam destek vererek diplomasiden kuvvet kullanımına yöneldiği ele alınacaktır. Bu değişim sırasında Türkiye’nin konuya salt insan haklarının fiili ihlali boyutuyla mı baktığı, bölge ile tarihsel ve kültürel açıdan bağlarını korumaya özen gösterip göstermediği ortaya konulmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelime: Kosova, Türk Dış Politikası, Balkanlar, KFOR, UNMIK

ABSTRACT

In this article, Turkey’s foreign policy changes in the Kosovo crisis will be examined. At the beginning of the Kosovo crisis in 1998-1999, Turkey supported the usage of peaceful means to resolve the problems among related parties. Turkey’s policy has changed in the process. After the collapse of peaceful solution attempts, Turkey supported the NATO’s military intervention and use of force in Kosovo in order to stop human right violations, mass massacre and genocide. In this process, Turkey has not only tried to protect her historical and cultural ties with Muslim and Turkish communities in the region, but also has tried to prevent the spread of instability in the Balkans.

Keywords: Kosova, Turkish Foreign Policy, Balkans, KFOR, UNMIK

Giriş

1990’lar boyunca Türkiye kendisini çevreleyen yakın kuşak istikrarsızlık odakları ile uğraştı. Pek çoğu yalnızca dolaylı olarak kendini ilgilendiren uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması ve bu bölgelerin yeniden istikrar ve işbirliği or-

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (fuataksu@ttmail.com; faksu@yildiz.edu.tr)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

Makalenin hazırlanışı sırasında Gencer Özcan, Fulya Atacan ve Mehmet Hacısalıhoğlu taslak metinleri okuyarak değerli eleştiri ve görüşlerini ifade ettiler. Emek ve katkıları için içtenlikle teşekkür ederim.

tamına kavuşturulması çabalarında Türkiye çoğu kez bir bölgesel aktör olarak görüldü. Gerçekten de hemen her kriz ve çatışma bölgesinde ilgili taraflar hak arayışlarında Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmenin yollarını aradı.¹ Bu dönemde Türkiye bir tür dengeleyici rol üstlendi, ancak Türkiye'nin üstlenmek zorunda kalmış olduğu bu rolün bölge ülkelerinden bazılarında tedirginlik yaratmış olduğu da söylenebilir. Özellikle Balkanlar ve Kafkaslar açısından ele alındığında, Türkiye ile aynı kültürel değerleri ve tarihsel mirası paylaşmış olan toplulukların devletleşme arayışları söz konusu olduğunda bazı bölge ülkelerinin Türkiye'yi potansiyel bir tehdit unsuru olarak görmeye başladıkları açıktır. Balkanlar örneğinde Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde oynayabileceği rol bu bakımdan ayrı bir tartışma unsuru olarak gündeme geldi. Osmanlı Devleti'nin ardılı olarak bölgedeki güç dengelerindeki ağırlığı, uluslaşma, devletleşme ve azınlık tartışmaları sırasında bölgedeki Türk - Müslüman topluluklara verebileceği siyasi ve askeri destek "tehdit" olarak değerlendirilerek etnik, dinsel bir bloklaşma bu kez Balkanlar için söz konusu edildi. Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan, Rusya Federasyonu, Yunanistan ve Türkiye bu bloklaşma içerisinde ana eksenler olarak değerlendirildiler. Farklı etnik ve dinsel toplulukların birarada yaşama arzularını kaybetmeleri, bağımsız devlet oluşturmak ve kendi kaderlerini tayin etmek istemeleri, bir yandan kimlik ve niyetlere ilişkin tehdit algılarını keskinleştirirken, diğer yandan istikrarsızlığın tüm bölgeye yayılması riskini arttırdı.

Bu makalede Kosova krizine müdahil olmasını gerektiren koşulların ortaya çıkmasına koşul olarak, Türkiye'nin dış politikasında Kosova siyasasının geçirdiği değişim incelenecektir. Başlangıçta Türkiye'nin Kosova sorunundaki yaklaşımı barışçıl yöntemler kullanılarak sorunun çözülmesi odaklıdır. İlerleyen süreçte bu siyasanın nasıl ve niçin değiştiği incelenerek Türkiye'nin NATO'nun askeri müdahalesine tam destek vererek diplomasiden kuvvet kullanımına yönelme süreci ele alınacaktır.

Türkiye'nin Dış Politika Öncelikleri Bakımından Kosova Bunalımı

Türkiye bir dizi nedenle bölgesinde statüko yanlısı politikalar izlemek durumunda/zorunda kalmıştır. Bir imparatorluğun ardılı olarak ayrılan devletlerin irredantizmine karşılık böyle bir eğilimi benimsemiş olması anlaşılabilir bir olgudur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze, izlediği dış politikada gözetmiş olduğu bazı önceliklerin bulunduğu ve resmi dış politika söyle-

¹ Bu konuda bir yorum için bkz.; (Robins, 2003:356-357).

minde bu önceliklere sıklıkla gönderme yaptığı görülmektedir.² Bu öncelikleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Statü-rejim kuran antlaşmalara sadık kalmak,

İrredantist, yayılmacı politikalar izlememek,

Barış ve işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirerek çevresinde bir barış çemberi oluşturmak,

Uyuşmazlıklarını uluslararası hukukun öngördüğü yöntemler çerçevesinde çözüme kavuşturmak.

Türkiye'nin 1990 sonrası dönemde izlemiş olduğu dış politikayı özünde şekillendiren olgunun istikrarın korunması ve işbirliğinin geliştirilmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir.³ Bununla birlikte, Türkiye bu dönemde geliştirmeye çalıştığı ilişkilerinde diğer faktörlerin yanı sıra kültürel/tarihsel ortak değerleri de göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Ancak Şule Kut'un da belirttiği gibi, *"Türk dış politika yapımcıları geniş bir alanda nüfuz oluşturmaya çalışırken diğer faktörlerin yanı sıra etnik faktörü de göz önünde bulundurmalarına karşın etnik temelli bir dış politika izlememek konusunda dikkatli davranmıştır. Dahası etnik ve dinsel özellikleri ülkenin dış ilişkilerinde ajitatif veya provokatif amaçlarla kullanmaktan özenle kaçınmışlardır"* (Kut, 1996/1997: 40).

Bu bakımdan değerlendirildiğinde Türkiye, dış politika gündemindeki sorunlara bakışını şekillendiren bu önceliklerden kimi istisnalar dışında büyük bir sapma göstermemiştir. Bölgesel dengelerin değiştiği, revizyonist isteklerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı durumlarda dahi Türkiye, Lozan Barış Antlaşması ile güvence altına alınmış bulunan sınırları ve egemenlik haklarının ötesine taşmamak konusunda kararlı davranmıştır (Robins, 2003: 12,50). Dolayısıyla Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan süreçte olaya barışçıl ayrılma, diplomasiyle sorun çözme açısından bakmış, ancak uzlaşmazlığın şiddete dönüşmesiyle beraber stratejisini değiştirmek zorunda kalmıştır. Giderek Türkiye YFC/Sırbistan'ın ölçüsüz şiddet kullanımı ve toprak genişletmeye dönük girişimlerini engellemek için zorlayıcı diplomasinin yöntemlerine başvurmak gerektiğini ileri sürmüştür.

Türkiye, genel olarak Balkanlar'ın yeniden yapılanmasında özel olarak da Kosova'nın statüsü söz konusu olduğunda nerede durmaktadır? Bu soru 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel dengelerdeki stratejik konumunu açıklamak açısından önemlidir. Nitekim yeni dönemde Türkiye'yi çevreleyen

² Türkiye'nin dış politikasındaki süreklilik ve değişim özelliğine ilişkin bir değerlendirme için bkz.; (Sönmezoglu, 2004: 1045-1051).

³ 1990'ların başında Türkiye'nin bölgesel istikrar arayışlarındaki rolü üzerine bir inceleme için bkz.; (Sander, 1998:189-210).

yakın kuşakta istikrarı ve barışı bozacak gelişmeler eksik olmamıştır. Güvenlik açısından olduğu kadar Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından da yeni riskler ortaya çıkmıştır. 1990 öncesinde Yunanistan ve Bulgaristan gibi önemli iki Balkan ülkesi ile ikili sorunlar yaşaması, Balkanların Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olması stratejik açıdan Yugoslavya'yı Türkiye'nin gündeminde bulundurmaya gerektirmiştir. Bu bakımdan ekonomik ve siyasi önceliklerin yanı sıra güvenlik kaygıları Türkiye'nin dağılan Yugoslavya'nın kaderi belirlenirken hassas dengele-ri gözetmesine yol açmış ve bir anlamda Türkiye'nin stratejik alanını sınırlandırmıştır. Dolayısıyla Türkiye Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bu dağılmayı meş- rulaştıracak ve çözülüş sonrasında kurulacak yeni dengeleri zorlaştıracak tercihler yapmamaya özen göstermiştir. Bu durum hem eski Yugoslavya'nın devamı oldu-ğu iddiasındaki YFC/Sırbistan ile olan ilişkilerde hem de bağımsızlıklarını ilan eden yeni devletlerin tanınması ve bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi sırasında Türkiye'ye zorluk yaşatmıştır. Örneğin Türkiye'nin bağımsızlıklarını ilan eden devletleri tanınması böyle bir zorluktur. Bir yanıyla dağılmanın yaratacağı riskler diğer yanıyla yeni devletlerin tanınması ve olası baskılardan korunma gereği Tür-kiye'yi dikkatli bir diplomatik süreç planlamaya itmiştir. Türkiye Yugoslavya'nın dağılma sürecinde süreci kolaylaştıran ülke suçlaması ile karşılaşmak veya Bal-kanlar'a olan ilgisinin nüfuz oluşturma politikası olarak algılanmasını istememiştir. Şule Kut'un da belirttiği gibi Türkiye Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasından yana izlemiş olduğu siyasada samimidir: “Çünkü, Türkiye, yalnız- ca Balkanlar'da olası bir istikrarsızlıktan değil, ‘ihtiyatlı ve mutedil’ geleneksel dış politika çerçevesinin dışında aktif bir dış politika izlemesini gerektirecek du- rumlarla karşılaşmaktan da çekinmiştir” (Kut, 2005a: 45-46).

Ancak dönemin Cumhurbaşkanı Özal'a göre, Soğuk Savaş sonrası dönemin şekillenişindeki zorluklara rağmen Türkiye'nin girişim ve rekabet gücü yeni dö- nemde üç önemli sahada –Balkanlar, Kafkaslar ve [Ortadoğu]'da etkileşime gire- cektir. Özal'a göre; “... Osmanlı... [Balkanlarda b]ir Müslüman kuşak meydana getirmiş ... Bunların gözü Türkiye'dedir. Yani yardım istedikleri yer Türkiye'dir. ...Türkiye büyük bir ülke ise, bu konularda biraz daha aktif bir politika izlemek durumunda[dır.]”⁴

Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar yeniden yapılanırken ve milliyetçilik akımları “bağımsızlık” için mücadele ederken Türkiye'nin Balkan- lar'a ilgisi salt Osmanlı geçmişine dayandırılmayacak olmasına karşın ilgisinin

⁴ Dış Politika ve Ekonomi Açısından Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri, Uluslararası Sempozyum 5-6 Aralık 1991, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yay, 1992, s.9.

bir boyutunu da bu nokta oluşturmuştur. Osmanlı'nın çöküşü sonrasında Lozan ile yeni Türk devletinin sınırları garanti altına alınmış ve Balkanlardan kitlesel göçler yaşanmış olsa da bu dönemde Balkanlar'da yoğun bir Müslüman*/Türk nüfusun kalmıştır.⁵ Soğuk Savaş sonrasında yeniden yapılanan Balkanlar'da bu azınlıkların statülerinin korunması için Türkiye gerek bu topluluklar tarafından gerekse kendi ülkesinde Balkanlar'dan göçen yurttaşları tarafından etkin bir aktör olarak görülmek istenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Balkanlara ilgisi aynı zamanda bir iç politika duyarlılığı da taşımış ve hükümetlere sorumluluk yüklemiştir.⁶

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin bölgeye ve sorunlarına olan ilgisi büyük ölçüde istikrarsızlığın yayılması endişesiyle şekillenmiştir. Bunda Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile Türk azınlıkların statülerine ilişkin ciddi görüş ayrılıklarının bulunması da etkili olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması ve Bulgaristan'daki rejim değişikliğine koşut olarak Balkanlar'da azınlık tartışmalarının yeniden gündeme gelmesi, sonuçta, Türkiye'yi bir "taraf" yapmıştır.

İstikrar faktörünün Türkiye'nin temel öncelikleri arasında olmasını gerekeçlendirecek başka örneklerden de söz etmek mümkündür. Bunların başında güneydoğuda sürmekte olan düşük yoğunluklu savaş veya bir başka ifade ile ayrılıkçı terör ile mücadele gelirken diğer yandan Kafkaslar'da gerek bölge ülkeleri arasında sürmekte olan çatışma ve gerginlikler gerekse doğrudan Türkiye'nin tarafı olduğu uyuşmazlıklar Türkiye'yi çevreleyen kuşakta istikrar arayışlarını önplana çıkarmıştır. Ortadoğu'daki çatışmalar ise başlı başına bir istikrarsızlık kaynağı olarak Türkiye'de askeri ve siyasi karar alıcıların gündemini biçimlendirmiştir.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla Türkiye'nin Balkanlara ilişkin temel yaklaşımındaki değişim ivme kazandı. Türkiye bir yandan sıcak çatışmaların durdurulması diğer yandan çatışma sonrası işbirliği ve yeniden yapılanma programlarının yaşama geçirilmesi için bölge ülkelerini ikna etmeye çalıştı. Her ne kadar başlangıçta diğer bölge ülkelerini ikna etmekte zorlansa da sonunda Türkiye ekonomik, siyasi ve askeri nitelikteki bölgesel örgütlenmeleri yaşama geçirerek veya destekleyerek bir tür diplomatik diyalog zemini oluşturabilmiştir.⁷

* 1963 Anayasası ile Bosnalı Müslümanlar "ulus" olarak kabul edilmiştir. 1974 Anayasası ile Bosna-Hersek'teki Müslümanlar "kurucu ulus" olarak kabul edilirken Kosova'daki Müslüman Arnavutlar bu "ulus" tanımının dışında tutulmuştur. Bu konuda bkz.; (Kenar, 2005: 79).

⁵ Balkanlarda yaşayan Müslüman/Türk azınlıkların oransal ve ülkelere göre dağılımı için bkz.; (Bougarel, 2005: 7-8).

⁶ Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz.; (Baklacıoğlu, 2007: 77-118).

⁷ Balkanlar'da oluşturulan bölgesel örgütlenmeler hakkında bkz.; (Aksu, 2003: 41-85).

Kosova Bunalımı ve Türkiye'nin Tutumu

Kosova sorununun tırmanması büyük ölçüde 1990 sonrasında anayasal statüsünün ihlali ile ilgilidir.⁸ Tito'nun ölümü ile başlayan istikrarsızlığın öncülü rahatsızlıklar sosyalist rejimlerin çöküşü ile artmış ve Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin kendi kaderlerini tayin istekleri ile doruğa ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde işleri daha da karmaşık hale getiren olgu ise Voyvodina ve Kosova'nın özerklik statüleri ve kendi kaderlerini tayin haklarının bulunup bulunmadığıdır. 1974 tarihli Yugoslavya Anayasası'nda Kosova'nın statüsü, "özerk bölge"den "özerk eyalet"e dönüştürülmüş, ancak geniş haklar tanımakla birlikte, özerk eyaletlerin kendi kaderlerini belirleme haklarının olup olmadığı tartışmalı kalmıştı. Kendi kaderini tayin hakkının sadece kurucu uluslara, dolayısıyla cumhuriyetlere tanınmış olması diğer etnik unsurların, örneğin Kosova'da yaşayan Arnavutların, sayıca çokluğuna rağmen statülerini tartışmalı kıldı. Uygulamada bu milliyetlerin birer ana devletlerinin bulunması (Voyvodina için Macaristan, Kosova için Arnavutluk) "kurucu ulus" olarak tanımlanamayacağına gerekçe olarak gösterildi (Kut, 1998: 56-57). Nitekim Sırbistan 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerk statüsüne son verdi, bu tarihten sonra özerk bölgeler ile Sırbistan arasındaki ilişkiler giderek sertleşti (Ramet, 1992: 82-85).

Yugoslavya'nın dağılması sonucunda ortaya çıkan durumda Kosova'nın kaderi de büyük tartışmalar yarattı. 1974 Anayasası'nın sağlamış olduğu geniş özerklik yetkilerinin ötesinde, bağımsız bir Kosova Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen Kosovalı Arnavutlar Sırbistan'ın bu anayasal statüyü ortadan kaldırması ile sahip oldukları özerk statüyü de kaybetmiş, Yugoslavya örneğinde pek de hoş karşılanmayan "azınlık" statüsüne indirgenmişlerdi. Bu durum kaçınılmaz olarak kimlik ve aidiyet tartışmalarını, ötekileşmeyi ve ayrılıkçı istemlerin tırmanmasını beraberinde getirmişti. Bu tartışmaların Türkiye'ye akseden görünümü ise dağılan Yugoslavya'da Müslümanlar ve Türklere yönelik sindirme ve yok etme hareketlerinin yürütülmekte olduğu ve bu konuda Türkiye'nin daha aktif bir dış politika izlemesi gerektiği yönünde oldu. Aslında bu noktada etnik ve dinsel kimliğin büyük ölçüde örtüştürüldüğünden söz etmek mümkündür. Özellikle Türkiye'deki kamuoyunun değerlendirmesinde etnik ve dinsel kimlik ayrımının önplana çıkarılmadığını söylemek mümkündür. Nitekim bu bağlamda Kosova'da kendilerini Arnavut olarak gören dini olarak da Müslüman olanlar ile etnik açıdan Türk, dini açıdan Müslüman olanlar arasında herhangi bir ayrım yapılmadığı söylenebilir.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz.; (Bozbora, 2005).

Bununla birlikte, Türkiye'nin Balkan sorunlarına yaklaşımının ileride ay-
tılı olarak değinilecek nedenlerden dolayı etnik veya dinsel yakınlık üzerinden
yürütülmemesini tercih edilmiştir. Türkiye, bölgeye ilgisini ve desteğini büyük
ölçüde barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi, sınırların değişmezliği, antlaşmalarla oluş-
turulan statünün korunması, iç işlerine müdahaleden kaçınılması ve insan hakları-
nın korunması gibi temel değerler üzerine kurarak istikrarın sürdürülmesinden
yana olduğunu göstermeye çalışmış, bir anlamda dengeleyici ülke rolünü üstlen-
miştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Kosova bunalımına ilişkin politikasının bir bü-
tün olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına dönük politikasıyla
örtüşüğünü söylemek mümkündür.⁹ Ancak Türkiye'nin Arnavut ve Sırp ulusçu-
luğunu karşı karşıya getiren bu çatışmada soruna doğrudan müdahil olmamaya
özen göstermesi Ş. Kut'un da söylediği gibi; çoğu kez "...Belgrad tarafından ör-
tülü bir takdirle, Arnavutlar tarafından da örtülü bir tepkiyle" karşılandı.¹⁰ Etnik
ve dinsel çok kimlikliliğin farkında olan Türkiye, ayrışmanın yaratacağı çatışma-
nın bölgeye istikrarsızlık getireceğine dikkati çekmiştir. Bu doğrultuda yürütmüş
olduğu strateji ise zaman zaman pasif bir politika izlediği yorumlarına yol açmış
ve içeride hükümet eleştirilmiştir. Buna karşın, Türkiye'nin bölgeye ilişkin çaba-
larının büyük ölçüde uluslararası kamuoyu ve örgütlerin dikkatini çekmeye dönük
olarak yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Özellikle BM ve NATO çerçevesin-
de yürütülen faaliyetlerde Türkiye'nin etkili olduğu söylenebilir. Bu politikanın
içeride eleştirilmesine rağmen özellikle bölge ülkelerinde yaratacağı tepkileri gi-
dermeye dönük olumlu bir sonucunun olduğu da ortadadır. Osmanlı geçmişinin
yaratmış olduğu "öteki" kimliği Türkiye'nin tek başına bölgedeki bunalımlara
müdahil olmasını zorlaştırmış, Türk ve Müslüman azınlıkların haklarını savunmak
gerektiğinde de tepkilere neden olabilmıştır. Oysa insan hak ve özgürlükleri, barış
ve demokrasi gibi temel hak ve değerler üzerinde yürütülen bir dış politika strate-
jisinde hem uluslararası hukuk dışına çıkılmamış hem de uluslararası ve bölgesel
örgütlerin desteğini sağlamak mümkün olabilmıştır.¹¹

Kosova bunalımı sırasında Türkiye büyük ölçüde ABD ile birlikte hareket
etmiş ve NATO çerçevesinde yürütülen askeri müdahaleye katkıda bulunmuştur.
Bu noktada ABD ve Türkiye'nin endişeleri örtüşmüş, Kosova'da çıkacak bir ça-
tışma ve ayrışmanın tüm Balkanları çatışmaya sürükleyerek istikrarsızlaştıracığı
düşüncesi paylaşılmıştır.¹² Nitekim Türkiye, Kosova'da statünün sürdürülmesi

⁹ Bu dönemdeki gelişmeler için bkz.; (Soysal, 1993: 179-240).

¹⁰ (Kut, 2005b: 216). Bu konuda bir değerlendirme için bkz.; (Özgür Baklacioğlu, 2001: 111).

¹¹ Bu konuda bir değerlendirme için bkz.; (Özgür Baklacioğlu, 2001: 111).

¹² Aslında bu noktada ABD, Balkanlardaki gelişmelerin Türkiye ve Yunanistan arasında bir sıcak
çatışmaya dönüşmesi endişesini taşıırken Türkiye Kosova sorunu yüzünden Yunanistan ile savaş-

bakımından Arnavut çoğunluğun haklarının korunmasına özel bir önem vermiş fakat Kosova'nın bağımsızlığını tanımamıştır. NATO'nun Sırlara karşı yürütmüş olduğu hava saldırılarına katıldığı gibi Adriyatik'teki ambargonun yürütülmesinde de görev almıştır. Ateşkes sonrasında ise KFOR kapsamında 1000 askerini bölgeye göndermiş, Prizren, Mamuşa ve Dragoş bölgelerinde konuşlandırmıştır.

Kosova bunalımına ilişkin olarak Türkiye'nin izlemiş olduğu politikanın iki eksenini bulunmaktadır. Bunlardan ilki tüm bölgede olduğu gibi Kosova'da da Türk/Müslümanların temel haklarının korunmasına dönüktür.¹³ Bu bakımdan Türkiye bir yandan buradaki Türklerin hak ve çıkarlarının ihlal edilmesine sessiz kalmayacağını gösterirken diğer yandan da Kosova'da Arnavutların haklarının korunmasına destek vermiştir. Diğer eksen ise Kosova'ya özgü olarak Arnavutların bağımsız bir Kosova'nın kurulması taleplerine ilişkindir. Türkiye bu konuda kendi ulusal çıkarlarını gözetenek Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği görüşünü desteklemiştir.¹⁴ Nitekim bu durum Türkiye'nin (YFC) Sırbistan'a destek verdiği şekilde yorumlanamayacak derecede açık ifade edilmiş-

masının yersiz olduğunu belirtmiştir. Bu konuda bir açıklama yapan Dışişleri Bakanı İsmail Cem düzenlediği basın toplantısında, *"Türkiye ile Yunanistan'ın Kosova nedeniyle savaşa girmesi ancak Yunanistan'ın NATO'dan ayrılıp Sırbistan'ın yanına katılması ve NATO'ya savaş açması ile mümkün olabilir. Bunun olabileceğini de zannetmiyorum"* demiştir. Bkz.; *Ayin Tarihi*, 25 Mart 1999, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1999/mart1999.htm>; (10 Aralık 2009).

¹³ Bir bütün olarak Yugoslavya bunalımında kendilerini Türk kimliği ile ifade eden topluluklar için yaşamsal destek kaynağı Türkiye olarak görülmüştür. Ancak Türkiye'nin ortak tarihi ve kültürel bağlara dayanarak bölgesel krizlere müdahalesinin yaratacağı sakıncalar da söz konusudur. Örneğin eski dışişleri bakanlarından İ. Türkmen bu sakıncalara işaret ederken aşağıdaki yorumu yapmıştır:

"... Türkiye zor bir kararın eşiğinde. Barış Gücü'ne katılması, prestijini ve diplomatik ağırlığını artırır; bir savaş gücü bünyesinde operasyonlara katılması ise, yine tarihi çağrışımlar nedeni ile ters teper.

... Laik bir cumhuriyet olmamıza rağmen dini dış politikamızın bir unsuru sayarsak bitmez tükenmez gailelere sürükleniriz. Arnavut kökenli birkaç milyon vatandaşımızın bulunması, Kosovalılar'ın kaderine duygusal tepkimizi ve insancıl yardımlarımızı haklı gösterir, politikamızı değil. Çünkü, Türkiye'de çeşitli kökenlerden gelenlerin hissiyatına göre dış politika yönlendirilirse, Çeçenler'e sağlanan desteğin Rusya ile ilişkilerimizde yarattığı komplikasyonlar gibi güçlüklerden Türkiye hiçbir zaman kurtulamaz." Vurgular yazara aittir. (Türkmen, 27 Mayıs 1999).

¹⁴ Türkiye'nin Kosovalı Arnavutların bağımsızlık yanlısı politikalarını desteklememesi Kosova'daki Türkler açısından da olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Sırlar ile Arnavutlar arasındaki gerginlikten endişe duyan Türkler her iki milliyetçilikten birini desteklemeye zorlanırlarken Arnavutların isteklerini desteklemeleri halinde asimile ve yıldırma politikalarına karşı herhangi bir güvencelerinin olmadığını söylemektedirler. Bu konuda bkz.; (Tuna, 25 Mart 1998: 9). Benzer doğrultuda bir başka değerlendirme için ayrıca bkz. (Kut, 2005c: 87-88).

tir.¹⁵ Diğer yandan, bu desteğin bağımsız bir Kosova veya “Büyük Arnavutluk” siyasasına destek niteliği taşımadığı da açıktır. Türkiye, Kosova sorununda ayrılıkçı talepleri ve bölge ülkelerinin toprak bütünlüklerini bozabilecek bir politika izlemeyi her şeyden önce kendi yapısal özellikleri bakımından rasyonel bir davranış olarak görmemiştir. Bu bakımdan güneydoğuda süren ayrılıkçı Kürt hareketi ile Kosova’da Arnavutların yürüttüğü mücadele arasında bir paralellik kurulabileceği fikri dahi Türkiye’nin izleyeceği politikayı statükonun ve toprak bütünlüğünün korunması yönünde belirlemesine yetmiştir (Uzgel, 2001: 510). Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir diğer olasılık ise özellikle Kosova bunalımının uluslararası boyut kazanmasına ilişkindir. YFC’nin Kosova’daki ölçsüz şiddet kullanması ve insan hakları ihlallerini sürdürmesi sonucunda uluslararası bir müdahalenin giderek daha fazla tartışılır olması, bir noktada Türkiye’de de güneydoğudaki ayrılıkçı terör hareketine uluslararası bir müdahalenin gündeme getirilebileceği kaygısı yaratmıştır. Bu nedenle, uzun süre Kosova’daki çatışmaların YFC’nin içişleri sayılabilecek bir nitelikte kalmasına ve bu bağlamda YFC ile Kosovalı Arnavutlar arasındaki görüşmelerle çözülmesi gerektiğine vurgu yapmış; ilgili tarafları uyuşmazlığı tırmandırmamaları ve istemlerinde dengeli olmaları yönünde ikna etmeye çalışmıştır. Ancak sonuçta bunda başarılı olamamış, savaş engellenmemiştir. Aslında Türkiye izlemiş olduğu politika ile hem Sırp yöneticilerinin hem de Kosovalı Arnavutların aşırı istemlerinden vazgeçmelerini sağlamaya çalışmış; ancak her iki taraf da farklı gerekçelerle Türkiye’ye tepki duymuştur. Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık istemlerini açıkça desteklemediği için Türkiye’ye hayal kırıklığı ile bakarken Sırlar Kosova’nın özerklik statüsünü tanımaya zorlandığı için Türkiye’ye tepki duymuştur. Oysa Türkiye’nin izlemiş olduğu bu yaklaşım Kosova’da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğu tarafından en uygun politika olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Türk Demokratik Birliği Genel Başkanı Cemali K. Tunalıgil’e göre, Kosova’da süren çatışmalar Arnavut ve Sırp çatışması niteliğinde sürmekte ve Türkleri doğrudan ilgilendirmemektedir. Tunalıgil, “*Türkiye’de kamuoyunun Arnavut lobisinin etkisinde kaldığını ama Türk Dışişlerinin Kosova siyasetini olumlu bulduklarını*” ifade etmektedir. Tunalıgil, “*Türkiye’de sağ kesimin Kosova sorununa ümmetçi bir zihniyetle yaklaştığını, burada [Koso-*

¹⁵ 27 Nisan 1992’de Sırbistan ve Karadağ, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. 14 Mart 2002 tarihinde imzalanan ve Ocak 2003’te Sırbistan ve Karadağ parlamentolarının onaylaması ile yürürlüğe giren anlaşma sonucunda 4 Şubat 2003 tarihinden itibaren ülkenin resmi adı Sırbistan ve Karadağ Federasyonu olarak değiştirilmiştir. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz.; (Kenar, 2005: 212-266).

Karadağ, 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum sonucunda %55.5’lik evet oyu ile bağımsız olma kararını almış, 3 Haziran 2006’da ise Karadağ Parlamentosu, referandum sonucuna dayanarak Karadağ’ın bağımsızlığını ilan etmiştir. 28 Haziran 2006 tarihinde de Birleşmiş Milletler’e üye olmuştur.

va'da] *yaşayan Türklerin ise var olma mücadelesi ver[diğini;] Arnavutların ege-men olduğu bağımsız bir Kosova Türk azınlığının çıkarlarına uygun*" [olmadığı-nı] belirtmektedir. Ona göre "çözüm Yugoslavya sınırlarının içinde aranmalıdır" (Tuna, 25 Mart 1998: 9). Sonuçta aşırı istemlerden vazgeçilmediği takdirde bunaların uluslararası müdahale olmadan çözümlenemeyeceğine ilişkin öngörüler gerçekleşmiştir.

Yugoslavya'nın dağılması aşamasında federasyonu oluşturan cumhuriyetlerin temsilcileri diğer bölge ülkeleri yanında Türkiye'nin de desteğini almak çabası içine girmiştir. Bu bakımdan Türkiye'ye hem tarihsel ve kültürel açıdan köklü bir bağı olması hem de askeri ve siyasi açıdan etkili bir bölge ülkesi olması dolayısıyla bir rol biçildiği ortadadır.¹⁶ 1990'ların başında Yugoslavya'nın çözülüşüyle ortaya çıkacak yeni devletlerin liderleri Türkiye'nin desteğini yanlarında hissetmek, en azından Türkiye'nin bağımsızlıklarını kazanmalarına engel olmamasını sağlamak istemişlerdir.¹⁷ Türkiye açısından ön plana çıkan husus bu çözülmenin bölgesel istikrarı bozmaması noktasındadır. Yani çözülme barış ve uzlaşma içinde olduğu sürece Türkiye her sonucu kolaylıkla kabullenebilecektir¹⁸ (Tınç, 3 Aralık 2007).

Nitekim 11 Şubat 1992 tarihinde Kosovalı Arnavutların lideri İbrahim Rugova Türkiye'yi ziyaret ederek ilan ettikleri "Kosova Cumhuriyeti"nin Türkiye tarafından tanınmasını istemiştir¹⁹ (Soysal ve Kut, 1997: 15). Bu talep Türkiye tarafından kabul edilmemiş ancak Kosovalı Arnavutlara siyasi destek sözü verilmiştir (Uzgel, 2001: 509). 27 Şubat 1992 tarihinde Ankara'yı ziyaret eden Kosovalı Arnavut liderlerden Bukoviç, Türkiye'nin Kosova'yı tanımasını istemiştir. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada ise Kosova'nın Sırbistan'a bağlı özerk bölge olmasına dikkat çekilerek tanınmanın mümkün olamayacağı belirtilmiştir (Soysal ve Kut, 1998: 15).

¹⁶ Bu bağlamda kriz sürecinde Türkiye'deki Balkan ve Rumeli göçmen derneklerinin Türkiye'de dış politika karar alıcılarını etkilemeye çalıştıkları, bir başka ifadeyle Kosovalı Arnavutlar ile Türkiye'deki karar alıcılar arasında iletişimin kurulmasında köprü görevi üstlenmiş olduklarından söz edilebilir. Göçmen derneklerinin Türkiye'nin bölgesel politikasındaki konumlarına ilişkin olarak bkz.; (Özgür Baklacioğlu, "2007: 96-97).

¹⁷ 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilanından sonra Türkiye'nin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin beklentilerinin değiştiği görülmektedir.

¹⁸ Bu durum Kosova'nın bağımsızlık ilanına gidilmesi durumunda Türkiye'nin izleyeceği durumu da muğlak kılmıştır.

¹⁹ Ayrıca bkz.; (Uzgel, 1998: 420-424).

Bu dönem boyunca özellikle Bosna-Hersek’de süren çatışmaların sona erdirilmesi ve kalıcı bir barışın sağlanması için çaba gösteren uluslararası toplumun Kosova sorunu konusunda görece bir iyimserlik taşıdığından söz edilebilir. Bu iyimserliği yaratan özgün durum ise İ. Rugova’nın barışçıl/pasifist yaklaşımlarla Kosovalı Arnavutların statülerini sağlama alma çabası olmuştur. Aslında Rugova’nın yaklaşımının Sırp yönetiminin işini kolaylaştırmış olduğundan da söz edilebilir. Gerçekten de Kosova’da sıcak çatışmaların dizginlenebilmiş olması uluslararası toplumun Bosna-Hersek sorununun çözümünde Sırbistan üzerindeki baskılarını zayıflatan bir etki yaratmış, aynı zamanda Kosovalı Arnavutların bağımsızlık yanlısı girişimlerinin de dengelenebileceği umutlarını arttırmıştır. Ancak özellikle 1995’de Dayton müzakereleri sırasında Kosova sorununun herhangi bir sıcak çatışma olmamasından dolayı gündeme getirilmemesi, 1996 yılında AB’nin Sırbistan ve Karadağ’ı “Yugoslav Federal Cumhuriyeti” olarak tanımasının ardından Kosovalı Arnavutları barışçıl ilişkiler korunarak otonom statünün elde edilemeyeceğini düşünmeye sevk etmiştir.²⁰ Bununla birlikte, ilerleyen süreçte uluslararası toplumun Sırbistan yöneticilerine yaklaşımı değişirken, Kosova sorununda Sırbistan’ın yapacağı ilerlemeler yeniden uluslararası toplumda kabulünün de önemli bir şartı olarak görülmeye başlanmıştır.

1990’ların son çeyreğinde Kosova’da olayların tırmanmasının ardından Türkiye’de de konu gündeme oturmuş, bunalımın olası sonuçları ve Türkiye’ye yansımaları konusunda hükümet düzeyinde çalışmalara başlanmıştır. Nitekim 8 Mart 1998 tarihinde Sırbistan’ı resmi ziyaretinde Dışişleri Bakanı Cem, Cumhurbaşkanı Demirel’in mesajını Milošević’e götürmüş ve yapılan açıklamada Kosova’da akan kanın bir an önce durdurulması ve 1996 tarihinde kabul edilen eğitimde özerklik anlaşmasının yürürlüğe konulması gerektiği çağrısında bulunulmuştur. Ancak Milošević yönetiminin çağrıyı içişlerine müdahale olarak değerlendirerek sert karşılık verdiği basına yansımıştır.²¹

TBMM’de Kosova Bunalımına İlişkin Tartışmalar ve Bakanlar Kurulu’nun Görüşü

Kosova sorununun bir genel görüşme istemiyle 10 Mart 1998 tarihinde TBMM önüne getirildiği görülmektedir. Önergede, “*Kosova sorununun, Türkiye, Balkanlar, Avrupa ve dünya açısından hızla değerlendirilmesi, alınabilecek önlemlerin görüşülebilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgilendirilip görüşünün oluş-*

²⁰ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz.; (Emiroğlu, 2006: 108-109).

²¹ “Sırlardan Cevap: İçişlerimize Karışmayın”, *Hürriyet*, 9 Mart 1998; <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/03/09/31995.asp>

*turulmasıyla Hükümete yön verilebilmesi, yardımcı olunabilmesi amacıyla”, bir genel görüşme açılması teklif edilmiş, yapılan oylamada görüşmenin açılması kabul edilmiştir.*²²

Görüşme sırasında eleştirilere²³ yanıt veren Dışişleri Bakanı İsmail Cem, öncelikli hedefin Kosova’da süren şiddetin durdurulması olduğunu vurguladıktan sonra Sırbistan’ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğine ilişkin olarak Hükümet tarafından yapılan açıklamaların eleştirilmesinin haksızlık olduğunu belirterek Türkiye’nin imzalamış olduğu uluslararası antlaşmalar çerçevesinde oluşturulan sınırların hukukîliğine saygılı olduğuna işaret etmiştir. Cem’e göre;

“bir defa, bu tırmanış, bu terör, bu baskı, mutlaka bitmelidir. ... eğitim konusunda ki anlaşmazlık, mutlaka çözümlidir. Daha sonra, mevcut hudutların saygınlığı içinde, bölücülüğü kabul etmeyen, ayrılıkçılığı kabul etmeyen, ama, Kosova’da yaşayan bütün insanların -Arnavut kökenlilerin, Sırp kökenlilerin, Türk kökenlilerin hakkını gözetken, ölçülü, gerçekçi, daha özel haklar, o bölgeye, Kosova’ya verilmelidir.bugün, uzlaştırılması zor, zıt iki eğilim dikkati çekiyor. ...**bir taraf, meseleyi, bir bağımsızlık meselesi olarak görmeye başlamış; öteki taraf da, bu, bizim içişlerimize müdahaledir diye bakıyor.**

... Bizim için, elbette olay, bir politika meselesidir; fakat, bu olay, bizim açımızdan, Türkiye açısından, insan meselesidir. Kosova, bizim yüreğimizin bir parçasıdır; Kosova’daki insanlar, moral olarak, ahlakî olarak, bize tarihimizin yadigârıdır.”*

TBMM’nin 17 Mart 1998 günü yapılan oturumunda Kosova’daki son gelişmeler yeniden tartışılmış, oturum sonunda yayınlanan deklarasyonda Kosova’daki katliamlar kınanmış ve “.... *Kosova sorununun, en kısa zamanda, Kosova’da yaşayan Arnavutlar, Sırlar ve Türkler dahil bütün unsurların tarih içinde kazanılmış haklarına saygı esasına dayalı olarak Birleşmiş Milletler ile AGİT ilkeleri doğrultusunda ve taraflar arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesi[nin], Türk Halkının en samimî arzusu*” olduğu dile getirilmiştir.²⁴

Deklarasyon’a göre, öncelikle Kosova’da kan dökülmesine son verilmeli;

²² Tutanak için bkz.; “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 64. Birleşim 10/Mart /1998 Salı”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=298&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=100; (10 Aralık 2009).

²³ Kosova sorununa ilişkin yaklaşımı konusunda hükümete yöneltilen eleştirilerin ayrıntıları bir önceki dipnottaki kaynaktan izlenebilir. Kısaca yöneltilen eleştirilere göre hükümet daha aktif bir siyasa izlemelidir.

* Vurgular bize ait.

²⁴ “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 67. Birleşim 17/Mart /1998 Salı”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B &PAGE1=1&PAGE2=95 (10 Aralık 2009).

*“Bundan sonra **tarafklar**, sorunun barışçı yollardan çözümüne yönelik imkânların araştırılması maksadıyla, **ivedilik ve öncelikle eşit şartlarda önkoşulsuz, anlamlı ve yapıcı bir diyaloga girmelidir.***

*Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kosova sorununun doğrudan tarafları olan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Hükümeti ile Kosova Halkının temsilcilerini, bunalımın bir an önce aşılması için gerekli siyasî gerçekçilik, cesaret ve olgunluğu göstermeye önemle davet eder.”**

TBMM’deki görüşmeden hemen önce, 16 Mart 1998 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında ise Kosova’daki gelişmeler değerlendirilmiş ve Türkiye’nin görüşleri saptanarak ilgili tarafların değerlendirmesine sunulmuştur. Açıklanan 6 maddelik öneri paketinde aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir;

“1- Yugoslavya Federal Cumhuriyeti makamları ile Kosova halkı temsilcileri arasında kapsamlı bir diyalog başlamalıdır.

2- Diyalogda iki tarafın da anlaşacağı bir devletin veya kuruluşun çözümü kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmesine olanak sağlanmalıdır.

3- Kosova’ya özerklik döneminde bütün etnik grupları kapsayan tüm haklarının geri verilmesi için diyalog hemen başlatılmalı ve bu diyalog özerklik dışında başka seçeneklerin de görüşülmesine açık olmalıdır.

4- Kosova sorununa bulunabilecek kesin çözüm, Arnavut çoğunlukla birlikte Türkler dahil Kosova’daki etnik azınlık gruplarının da haklarını güvence altına alınmasıdır.

5- Kosova’da çatışma veya yıldırma olasılıklarına karşı uluslararası toplumun da katkısıyla etkili önlemler alınmalıdır.

6- Uluslararası toplum, Kosova halkının ve yerinden edilmiş kişilerin ivedi ekonomik ve temel gereksinimlerini karşılamaya katkıda bulunmalıdır.”²⁵

Konunun TBMM’de tartışılması sırasında iktidar ve muhalefete mensup milletvekilleri görüşlerini dile getirirken Kosova sorununun nasıl çözülmesi gerektiği konusunda da görüş bildirmiştir. Bu görüşler aşağıdaki seçeneklerde toplanmıştır;

1974 Anayasası ile Kosova’ya sağlanmış olan statünün korunması gereği,

1974 Anayasası’nda sağlanan hakları daha da genişleten bir özerklik statüsünün sağlanması,

Federal yapının yeniden oluşturulması,

* Vurgular bize ait.

²⁵ “Hükümet’ten Kosova Bildirisi”, *Sabah*, 17 Mart 1998; <http://arsiv.sabah.com.tr/1998/03/17/r14.html>; E. Tarihi: 20.7.2006.

Kosova'ya bağımsızlık verilmesi.

NATO Müdahalesine Giden Yolda Türkiye'nin Kosova Bunalımına Yaklaşımı

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde başlangıçta Kosovalı Arnavutların istemlerine karşı ılımlı bir tavır takınarak Sırbistan'ın görüşlerine yakın duran Türkiye'nin süreç içerisinde bu tutumunu değiştirdiği görülmektedir. Türkiye başlangıçta Kosova'nın bağımsızlığı konusunda açık bir destek vermekten kaçınmıştır. Sırbistan'ın Kosova'nın özerk statüsü konusunda iyileştirici politika izlememesi ve sertlik yanlısı politikasını sürdürmesi üzerine, Türkiye, olaya insani açıdan yaklaşmaya ve Kosovalı Arnavutlar yanında, Türklerin ve diğer azınlıkların da statülerini güvence altına almaya yönelik olarak ortak bir uluslararası zemin yaratmaya çalışmıştır.

Çatışmaların tırmanması sonucunda Türkiye'nin diğer bölge ülkeleriyle ortak bir zemin oluşturmak için girişimlerini sürdürdüğü görülmüştür. Bu çerçevede 25 Mart 1998'de Kosova Temas Grubu'nun Bonn'da düzenlemiş olduğu toplantıya Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Cem katılmış, TBMM ve Bakanlar Kurulu'nda alınan kararlar doğrultusunda Türkiye'nin duyarlılıklarını anlatmıştır. Toplantıda acil önlem önerileri dile getirilmesine rağmen beklentilerin karşılanmadığı görülmektedir. Gerçekten de Türkiye'nin toplantıda dile getirmiş olduğu görüşler, ilerleyen dönemde, Türkiye'nin haklılığını teslim eden öneriler olmuştur. Türkiye'ye göre;

“Kosova'da sadece Arnavutlar değil aynı zamanda Türkler de bulunmaktadır ve Kosova'da bazı görüşmeler yapılacaksa Kosova-Yugoslavya arasında bu görüşmelerde Türk topluluğu da temsil edilmelidir.”

“Uygulanacak silah ambargosu Kosova'da da etkili olamayacak ve ihlal edilecektir ve 4 haftalık süre tanınması tehlikelidir.”

Dışişleri Bakanı Cem ayrıca iki öneride bulunmuştur;

“Birincisi, Balkan Barış Gücü'nü veyahut o anlama gelebilecek bir başka barış gücünü mutlaka şimdiden hazır etmeli[dir]. Zira Kosova'da bir hadise çıkarsa vakit kaybetmemek lazım, derhal o barış gücünün vaziyet etmesi lazım ve bu nedenle de barış gücünün şimdiden hazır tutulması lazım[dır].”

“Kosova'da çıkacak bir hadise[de], daha doğrusu büyüyecek hadise[de], öncelikle Arnavutluk ve Makedonya'ya nasıl yardım yapacağımızı, bir çeşit bunalım yöne-

timini nasıl gerçekleştireceğimizi, şimdiden düşünmek, organize etmek ve hazır olmak [gerekmektedir].”²⁶

Diğer yandan, 16-17 Nisan 1998 tarihlerinde Türkiye’de biraraya gelen Bulgaristan, Romanya ve Türkiye Cumhurbaşkanları, bölgesel gelişmelere ilişkin olarak görüş alışverişinde bulunmuş fakat Kosova konusunda ortak bir çözüm yaklaşımı üzerinde anlaşamamışlardır. Bu durum yayınlanan ortak açıklamaya da yansımış, somut çözüm önerileri içermeyen genel söylemlerle yetinilmiştir. Açıklamanın en önemli sonucu ise, “...Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ninkiler dahil, bölge ülkelerinin sınırlarının değişmezliğinin önemine” vurgu yaparak, “Kosova sorununa kalıcı bir çözümün, Birleşmiş Milletler Anlaşması, Helsinki ilkeleri ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ölçütleri uyarınca, ilgili taraflar arasında barışçı ve yapıcı diyalog yoluyla aranması ve Kosova’da yaşayan tüm halkların haklarının korunması esasına dayanması gerektiğini” belirtmesi olmuştur.²⁷

28 Ocak 1999 tarihinde Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklama ile Türkiye’nin Kosova bunalımının barışçı çözümüne ilişkin çabaları bir kez daha dile getirilmiştir. Açıklamada Türkiye’nin uluslararası örgütler nezdinde yürütmekte olduğu çabalara işaret edilerek “...Sırp tarafının taahhütlerine içtenlikle bağlı kalması ve soydaşlarımız dahil bütün Kosova halkı ile uluslararası toplumun beklentilerini tamamen karşılaması gerektiği” vurgulanmıştır. “... soydaşlarımız dahil Kosova’da yaşayan bütün ulusal toplulukların en ileri düzeyde hak ve özgürlüklere sahip olmalarına” verilen öneme işaret edilmiştir. Diğer yandan NATO Konseyi’nin, YFC tarafının uyarılmasını; bu uyarıya zamanında uyulmaması durumunda, askerî seçenekler dahil, daha etkin önlemler alınmasını kararlaştırmış olduğu belirtilerek Türkiye’nin, “Kosova’da kan dökülmesinin bir an önce durdurulmasını ve siyasi çözüm doğrultusunda daha fazla gecikilmeksizin ilerleme sağlanmasını arzu etmekte, bu nedenle söz konusu NATO kararını desteklemekte”²⁸ olduğuna yer verilmiştir.

²⁶ “Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in Bonn’dan Dönüşünde Esenboğa Havaalanı’nda Yaptığı Basın Toplantısı (26 Mart 1998)”, <http://turkhaber.byegm.gov.tr/arsiv/1998/03nisan/T3.htm>; (10 Aralık 2009).

²⁷ Ortak Bildirinin İngilizce tam metni için bkz.; “Joint Statement on the Meeting of the Presidents of Turkey, Bulgaria And Romania, (Antalya, 16-17 April 1998)” <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/June-August1998/JOINTSTATEMENT.PDF>; Bildirinin Türkçesi için bkz.; <http://turkhaber.byegm.gov.tr/arsiv/1998/27nisan/T1.htm>, (10 Aralık 2009).

²⁸ “Türkiye’nin Kosova Sorununun Barışçı Çözümüne Yönelik Çabalarına İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 28 Ocak 1999, <http://web.archive.org/web/20040519104240/http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/01.html#34>; (08 Kasım 2007).

Kosova sorunu konusundaki gelişmeler Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tuđman'ın 10 Şubat 1999 tarihinde Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyaret sırasında da ele alınmıştır.²⁹ Görüşme sonrasında basına açıklama yapan Cumhurbaşkanı Demirel, bölgenin güvenliğini tehdit eden Kosova sorunundan Türkiye ve Hırvatistan'ın büyük endişe duymakta olduğunu ve her iki ülkenin de “*İnsanlığa karşı işlenmiş bir suç olan etnik temizlik ayıbının bu defa Kosova'da tekrerrür etmemesi için uluslararası kamuoyuna çağrıda bulunmayı sürdürmek hususundaki ortak kararlılığı*”³⁰ olduğunu belirtmiştir. Aynı doğrultuda görüşler Cumhurbaşkanı Franjo Tuđman tarafından da ifade edilmiştir. Yapılan açıklamaların en önemli vurgusu ise Kosova sorununa çözümün YFC'nin toprak bütünlüğü korunarak sağlanması gerektiği olmuştur.

Rambouillet'de sürdürülen görüşmelere ilişkin olarak yapılan açıklamada ise kapsamlı özerklik konusundaki mutabakata işaret edilerek “ *tarafların şiddete başvurmaktan kaçınmaları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kosova'ya ilişkin kararlarına*” riayet edilmesi istenmiştir. Ayrıca “*...soruna YFC'nin toprak bütünlüğü içinde bulunacak siyasi çözümün kalıcı olabilmesi için, ulusal Türk azınlığı dahil, Kosova'daki tüm ulusal topluluklara 1974 Anayasası'nın ötesinde hak ve özgürlükler verilmesi gerektiği*”³¹ yeniden vurgulanmıştır.

Rambouillet'de yapılan görüşmelerin tek yanlı olarak başarısızlığa uğramasının ardından NATO'nun Sırbistan'a (YFC) yönelik askeri yaptırımlara başvurusu kaçınılmaz olmuştur.³² Nitekim, 24 Mart tarihinde yapılan basın açıklama-

²⁹ Aynı tarihlerde (9-10 Şubat 1999) Ankara'da düzenlenmekte olan Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Parlamento Dışişleri Komisyon Başkanları Konferansı'nda da konuya değinilmiştir. Konferans sonrasında yapılan basın açıklamasında “*...Rambouillet'de başlatılan görüşme sürecine tam destek verildiği kaydedilmiştir. ... Ayrıca, Kosova'ya ilişkin siyasi çözümün çoğulcu ve katılımcı bir demokratik düzene yol açacak ve Kosova'da yaşayan bütün ulusal toplulukların en ileri düzeyde hak ve özgürlüklere sahip olmalarına olanak tanıyacak biçimde sağlanmasının önemine işaret edil[diği]*” ifade edilmiştir. “GDAÜ Parlamentoları Dışişleri Komisyonları Başkanları Kurucu Konferansı'na İlişkin Basın Açıklaması”, *Dışişleri Güncesi*, 9-10 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/02.html>

³⁰ “Sayın Cumhurbaşkanımızın Hırvatistan ile Yapılan Anlaşmaların İmza Töreninden Sonra Basına Yaptıkları Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 10 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/02.html>

³¹ Vurgular bize ait. “Kosova Krizinin Çözümüne Yönelik Rambouillet Müzakereleri'ne İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 24 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/02.html#71>

³² Nitekim 21 Mart 1999'da yapılan açıklamada sürdürülen görüşmelerin kesintiye uğraması sonrasında bölgede krizin tırmanacağına ilişkin uyarılar yapılmış ve olası NATO müdahalesine vurgu yapılmıştır.

sında Türkiye'nin Kosova'daki olaylardan ve yakın gelecekteki olası gelişmeden üzüntü ve kaygı duyduğu belirtilerek, “..Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin tutumu NATO tarafından aşamalı askeri seçeneklere başvurulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bir NATO üyesi olan Türkiye, NATO Konseyi'nin aşamalı askeri önlemlere ilişkin kararını desteklemektedir. Bu kritik aşamaya gelinmiş olmasına rağmen, Belgrad Yönetimi'nin sağduyulu davranarak, uluslararası toplumun beklentilerine olumlu yanıt vermesi en samimî temennimizdir,”³³ denilmiştir.

Kosova'ya Askerî Müdahaleye Katılma Kararı

Türkiye'nin Kosova bunalımına diplomatik yöntemlerle çözüm bulunamadığı takdirde askeri eylemlere girişileceğini öngörmesi, hatta önermesi birbiriyle ilintili iki önemli sürecin olumlu sonuçlanmasını gerektirmiştir. Bunlardan ilki iç hukuk açısından Hükümetin askeri müdahaleye katılması için gerekli olan yetkiyi Anayasa uyarınca TBMM'den almış olması, diğeri ise uluslararası hukuk açısından BM Şartı'na uygun olarak Güvenlik Konseyi'nin güç kullanmayı meşru kılacak bir karar alarak üye devletlere veya güvenlik örgütlerine çağrıda bulunmasıdır.³⁴ Ulusal hukuk açısından, TSK'nin yurtdışına gönderilmesi için Anayasa'nın 92. Maddesi hükmüne uygun olarak TBMM'nin Hükümete yetki vermiş olması gerekmektedir. Nitekim 8 Ekim 1998 tarihinde Hükümet, konuyu bir tezkere ile TBMM'nin gündemine taşımıştır. “Kosova Kriziyle İlgili Olarak Oluşturulabilecek Çokuluslu Müsterek Güç'e Katılmak Üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yurtdışına Gönderilmesine İzin Verilmesine İlişkin Başbakanlık Tezkeresi”, TBMM'nin 8 Ekim 1998 tarihli toplantısında görüşülmüş ve “Kosova kriziyle ilgili olarak NATO tarafından alınabilecek önlemler çerçevesinde ittifak üyesi ülkelerce oluşturulabilecek Çokuluslu Müsterek Güç'e katılmak üzere, lüzum, hudut, şümül ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurtdışına gönderilmesine, Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi” kararı oybirliği ile kabul edilmiştir.³⁵

Açıklama için bkz.; “Kosova Krizine İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 21 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20040216002659/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/21.htm>
 “NATO Harekatı'na İlişkin Basın Açıklaması” *Dışişleri Güncesi*, 24 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20041027080354/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/24.htm>

³³ “NATO Harekatı'na İlişkin Basın Açıklaması” *Dışişleri Güncesi*, 24 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20041027080354/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/24.htm>

³⁴ BM'nin Kosova bunalımı sırasında aktif bir tutum takınmadığı ve tüm süreci acil bir şekilde işletmediği eleştirileri NATO'nun askeri müdahalesinin de hukuksal açıdan meşruiyetini tartışmalı kılmıştır. Bu konudaki bir yorum için bkz.; (Tarhanlı, 2003: 160-161).

³⁵ Tezkereye ilişkin oturum ve tartışmalar için bkz.; “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 4. Yasama Yılı 4. Birleşim 08/Ekim /1998 Perşembe”,

Söz konusu tezkereye ilişkin olarak Hükümetin görüşlerini dile getiren Devlet Bakanı Yücel Seçkiner'in de ifade ettiği gibi, diplomatik çabaların sonuç vermemesi durumunda kaçınılmaz olarak güç kullanımına başvurulması gerekecektir. Seçkiner'e göre;

*“Bosna-Hersek'te yaşanan insanlık dramının benzerinin Kosova'da yaşanmasını istemiyoruz. ... Uyuşmazlığın diplomatik yollardan çözümü mümkün olmadığı takdirde, barışçı çözüm yollarının kuvvet kullanım tehdidiyle güçlendirilmesi ve gerektiğinde kuvvet kullanımına gidilmesi zorunlu hale gelmiştir. Hükümetimiz, Kosova sorununun ivedilikle çözümünü istemekte ve bunun için, ancak gerektiği takdirde ve sağlam bir hukukî temele dayanan askerî müdahale seçeneğinin de kullanılabileceğini düşünmektedir.”*³⁶

Seçkiner'in açıklamalarından Türkiye'nin NATO çerçevesindeki bir askeri güç kullanımını bir tür *zorlayıcı diplomasi* stratejisi olarak uygulamayı düşündüğü söylenebilir. Nitekim NATO'nun yapısı buna olanak sağlamaktadır; Kasım 1991 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nin Roma'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen “Stratejik Kavram”ın IV. Bölümünde NATO güç ve güç kullanma tehdidinde bulunmayı bir strateji olarak kabullenmiş ve Soğuk Savaş sonrasında saldırganı caydırma amaçlı olarak kullanmak için uygun bir yöntem olduğunu dile getirmiştir.³⁷ YFC'nin ölçsüz şiddet kullanımını ve insan haklarını ihlal etmekte oluşunu diplomasi yoluyla engellemek mümkün olmadığına bir tırmanmanın ve güç kullanma tehdidinde bulunma sürecinin işleyeceği açıktır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'daki olaylara ilişkin olarak almış olduğu, YFC'ne silah ambargosu koyan 1160 sayılı kararı ve BM Şartının yedinci bölümü gereğince taraflara uyarıda bulunan 1199 sayılı kararı bu bağlamda değerlendirilebilir.³⁸ Bununla birlikte, bir tür *zımni ültimat*³⁹ özelliği de taşı-

<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa>

[/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=333&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=33](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=333&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=33)

TBMM'nin 596 Sayılı Kararı 13/10/1998 Tarih ve 23492 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

³⁶ Vurgular bize ait. “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 4. Yasama Yılı 4. Birleşim 08/Ekim /1998 Perşembe”....,

³⁷ Bu konuda bkz.; “The Alliance's Strategic Concept Agreed by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council”, [http://www.nato.int/docu/basic/txt/b911108a .htm](http://www.nato.int/docu/basic/txt/b911108a.htm); 1999 tarihli Stratejik Konsept için bkz.; “The Alliance's Strategic Concept”, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

³⁸ Türkiye Kosova sorununa askerî müdahale kararına destek verirken söz konusu bu kararların sağlamış olduğu “meşruiyet”te dayanmıştır. BM'nin söz konusu kararları için bkz., “BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 Tarih ve 1160 Sayılı Kararı”, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>.

yan bu kararların yeterince inandırıcı/ikna edici olmadığı, fiiliyatta YFC'nin ihlalleri sürdürmesiyle açıkça anlaşılmıştır.

Kosova'ya askeri müdahalenin ardından Dışişleri Bakanı bir açıklama yaparak Türkiye'nin görüşlerine ve yaklaşımına açıklık getirmiştir, Cem'e göre; Kosova sorunda *"barışa dönük çabalar, uzlaşarak varılacak sonuca dönük çabalar sonuç vermedi ve şimdi yeni bir durum karşındayız. ... NATO içinde birlikte alınmış kararların ortak sahibidir ve kararlılığı devam etmektedir. ...Türkiye'nin güvenliği açısından, ...hiçbir riske girmeden, öncelikle Türkiyemizin ve insanımızın menfaatini gözeterek her türlü önlemi almaktayız. ...düzen açısından olaya yaklaşmaktayız ve bu tutumumuzu devam ettireceğiz."*⁴⁰

Müdahalenin ardından 26 Mart 1999 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nun olağan toplantısında *"...Balkanlar'da ve Avrupa'da barışı ciddi şekilde tehdit eden bu soruna bir an önce kalıcı bir çözüm bulunması yönünde Türkiye'nin kendisine düşen görevleri yerine getireceği"*⁴¹ belirtilmiştir.

Kosova sorunda askeri yöntemlere başvurulmasının iki temel katkısı gerektirdiği görülmüştür, bunlardan biri NATO çerçevesinde yürütülecek müdahaleye bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin yapacağı askeri katkının kapsamıdır. Diğer ise müdahaleyle daha da aciliyet kazanan Kosova'daki sivillerin saldırılardan, savaştan korunması durumudur. Türkiye her iki açıdan da önemli inisiyatifler yüklenmek durumunda kalmıştır.

"BM Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998 Tarih ve 1199 Sayılı Kararı", <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement> ; (10 Aralık 2009).

³⁹ Zımni ultimatom, zorlayıcı diplomasi stratejisinin kullanmakta olduğu tekniklerden biridir. Zorlayıcı diplomasi stratejisini uygulayacak olan aktörün hangi aşamada güç kullanabileceğini göstermesi bakımından kesin bir zaman sınırı belirten ultimatomdan farklı olarak zımni ultimatomda rakibin istenileni yerine getirmesi için zaman sınırı konulmamakta, ancak yapılan hazırlıklar ile aciliyet ve inandırıcılık unsuru pekiştirilmektedir. Zorlayıcı diplomasi stratejisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; (George, 1994); (Jakobsen, 1998).

⁴⁰ "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in Kosova Konusunda Basın Mensuplarına Yaptığı Açıklama", *Dışişleri Güncesi*, 25 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20040216004803/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/25.htm>

Müdahaleyle birlikte Türkiye Belgrad Büyükelçiliği'nde görev yapan personelini 25 Mart 1999 günü tahliye etmiş ve Büyükelçiliğin faaliyetlerini geçici olarak durdurduğunu açıklamıştır.

⁴¹ "1999 Yılı MGK Toplantılarının Basın Bildirileri, 26 Mart 1999", http://www.mgk.gov.tr/Turkce/Yazdirilabilir%20Surum/Basin%20Bildirileri/1999/26_Mart_1999.pdf; (10 Mayıs 2007).

Kosova'ya Askeri Müdahaleye Türkiye'nin Askeri Katkısı

NATO'nun Kosova'ya askeri müdahale kararı alması ve Türkiye'nin de bu müdahale kararını dikkate alarak kuvvetlerini çokuluslu güce tahsis etmesi farklı zamanlarda alınmış iki TBMM Kararına dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki 8 Aralık 1992 Tarih ve 205 Sayılı TBMM Kararı'dır.⁴² Diğeri ise, TBMM'nin 8 Ekim 1998'de kabul ettiği 596 Sayılı Karardır. Nitekim Genelkurmay tarafından yapılan açıklamada 205 Sayılı Karara atfen Türk uçaklarının harekâta katıldıkları açıklanmıştır.⁴³ TBMM'nin 205 Sayılı Kararı 1992 Bosna-Hersek bunalımı sırasında BM'nin almış olduğu 743 Sayılı Kararına dayanırken Tezkere metninde “...Bosna-Hersek ve diğer eski Yugoslavya Cumhuriyetleri konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince alınabilecek güç kullanma kararlarına katılmak üzere...”, ifadesinin yer alması 1998-1999 Kosova bunalımı sırasında da hükümete silahlı kuvvetlerini bölgeye gönderme yetkisi kazandırmıştır.⁴⁴ Bu gelişmeler ışığında harekât sırasında savaşılan güçlerin Türkiye'deki bazı üs ve hava alanlarını kullanmalarına izin verildiği de Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde açıkça ifade edilmektedir. Buna göre; Kosova krizinin Şubat 1999'da silahlı çatışmaya dönmesi üzerine NATO, 24 Mart 1999'da hava harekâtını başlatma kararını almıştır. Türkiye, harekâta İtalya/Ghedi'de bulunan 10 adet F-16 uçağı ile iştirak etmiş ve harekât süresince 2.000 saatten fazla harekât uçuşu gerçekleştirmişlerdir.⁴⁵ Ayrıca, Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde yer alan ifadelerle göre; “Hava harekâtının yoğunluğunun artması üzerine NATO, Türkiye'den ilave

⁴² TBMM'nin 8 Aralık 1992 Tarih ve 205 Sayılı Kararı (10 Aralık 1992 Tarih ve 21431 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) için bkz.;

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine İzin Verilmesine Dair [18. 12. 1992 gün ve 205 Sayılı Karar], http://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar205.html; (10 Aralık 2009).

⁴³ “Türk uçakları harekâta TBMM'nin 18.12.1992 gün ve 205 sayılı kararına göre iştirak etmektedirler. Harekâta katılan uçaklara verilecek görevler, Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle Türk uçaklarına taarruz veya savunma görevi de anılan komutanlıkça tahsis edilmektedir.” (Aşık, 8 Haziran 1999).

⁴⁴ Bununla birlikte bir başka tartışma daha gündeme gelmiştir. Çokuluslu gücü oluşturacak kuvvetlerin operasyonlar sırasında Türk topraklarını kullanmaları için de TBMM'nin hükümete yetki vermesi gerektiği ileri sürülmüştür. Gerek 205 gerekse 596 Sayılı Karar metinlerinden anlaşılağı üzere, bu kararlar silahlı kuvvetlerin yurtdışına gönderilmesine ilişkindir. Oysa 1999 bunalımı sırasında çokuluslu gücün Türkiye'deki üslerden yararlanması gerektiğinde bu yararlandırmanın hangi yetki çerçevesine oturtulacağı tartışma konusu olmuştur. Bu konuda bkz.; (Tarhanlı, 18 Mayıs 1999); <http://www.radikal.com.tr/1999/05/18/yazarlar/turtar.html> ; (Tarhanlı, “27 Mayıs 1999), <http://www.radikal.com.tr/1999/05/27/yazarlar/turtar.html> Söz konusu yazılar için ayrıca bkz.; (Tarhanlı, 2003: 169-172).

⁴⁵ Yetki konusunda bkz.; (Aşık, 8 Haziran 1999),

uçak ve meydan talebinde bulunmuştur. Türkiye bu maksatla; 8 adet F-16 ve 3 adet tanker uçağını Bandırma ve İncirlik'ten harekâta iştirak edecek şekilde NATO'ya tahsis etmiş, Balıkesir, Bandırma ve Çorlu hava meydanlarının NATO uçakları tarafından kullanılmasına izin vermiştir."⁴⁶

BM'nin Yugoslav Federasyonu-Sırbistan'a karşı uluslararası baskı ve ambargo uygulanması yolunda almış olduğu 1160 Sayılı kararı uyarınca Türkiye de YF'na ambargo uygulayan ülkeler arasında yer almıştır.⁴⁷ BM eksenli yaptırımların icraatı içerisinde yer almış, ayrıca ambargonun denetlenmesi kapsamında bölgedeki askeri denetim uçuşlarına katkıda bulunmuştur. Aslında Türkiye'nin bunalım sürecinde yapmış olduğu askeri katkıları fiili müdahale öncesi ve sonrası diye ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Birinci dönemde Türkiye Adriyatik'teki NATO deniz görev gücüne bir fırkateyn ile katılmış ve bölge üzerindeki uçuşlar için de bir F-16 filosunu NATO komutasına tahsis etmiştir.⁴⁸ İkinci dönem ise NATO'nun fiili askeri müdahalesine yapmış olduğu askeri katkıları ve ateşkes sonrasında BM'nin kontrolüne bırakılan Kosova'da güvenliğin sağlanmasına yapmış olduğu katkıları içermektedir. Bu çerçevede Türkiye NATO'ya savaş sırasında toplam 18 F-16 uçağı (önce 10 daha sonra 8 uçak), 3 tanker uçağını tahsis etmiş ve bu uçaklardan bir kısmı operasyonlara aktif olarak katılmış ve görev yapmışlardır. Ayrıca savaş sırasında Türkiye'deki askeri üs ve tesislerin NATO operasyonuna katılan ülkelerin kullanımına tahsisi söz konusudur. Ateşkes sonrasında ise Türkiye Kosova'da güvenli bölgelerin oluşturulması kapsamında görev yapacak bir birliğini KFOR emrine tahsis etmiştir.⁴⁹

⁴⁶ "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları", [http://www.tsk.mil.tr/4 ULUSLARARASI ILISKILER/4 6 Turkiyenin Barisi Destekleme Harekatina Katkilari/konular/Turk Silahlı %20Kuvvetlerinin Barisi Destekleme Harekatina Katkilari.htm](http://www.tsk.mil.tr/4%20ULUSLARARASI%20ILISKILER/4%206%20Turkiyenin%20Barisi%20Destekleme%20Harekatina%20Katkilari/konular/Turk%20Silahl%C4%B1%20Kuvvetlerinin%20Barisi%20Destekleme%20Harekatina%20Katkilari.htm); (10 Aralık 2009).

⁴⁷ Bkz., "BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 Tarih ve 1160 Sayılı Kararı"...,

⁴⁸ Bkz.; "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları"..., Operasyona katılan ülkelerin askeri katkılarına ilişkin bir sıralama için bkz.; "Operation Allied Force: Kosovo Order of Battle", http://www.globalsecurity.org/military/ops/kosovo_orbat.htm; (10 Aralık 2009)

⁴⁹ "Kosova'da barış anlaşmasının imzalanması halinde, bu anlaşmanın uygulanmasını sağlamak, mültecilerin evlerine dönmelerine yardımcı olmak ve altyapı hizmetlerine destek sağlamak maksadıyla; NATO tarafından teşkil edilmekte olan takriben 50 bin kişilik güce Türkiye'nin 950 kişilik bir Tabur Görev Kuvveti ile katılması hususu, Milli Güvenlik Kurulu dahil gerekli platformlarda görüşülmüş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 8.10.1998 gün ve 596 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Bu karara istinaden, Bakanlar Kurulu 12.03.1999 gün ve 99 / 12600 sayılı kararıyla: Genelkurmay Başkanlığı'nı Tabur Görev Kuvveti'nin teşkili ve gönderilmesi konusunda yetkili kılınmıştır." (Aşık, 8 Haziran 1999).

Kosova'ya NATO Askeri Müdahalesi ve Mülteciler Sorunu

Türkiye aslında Kosova'da Sırp kuvvetleri ile Kosovalı Arnavutlar arasında başlayan çatışmaların ilk evresinden itibaren konunun insani boyutuna dikkati çekmeye çalışmış ve çatışmalarda sivillerin korunması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda yapmış olduğu öneriler arasında özellikle sivillerin çatışmalardan uzak tutulması için güvenli bölgeler yaratılması ve bu bölgelerin de BM, AGİT gibi uluslararası kuruluşlar tarafından korunması önerisi yer almıştır. Nitekim NATO'nun askeri müdahalesinin ardından Kosova'daki çatışmaların şiddetlenmesi, Kosovalı Arnavutların yerleşim bölgelerini hızla terk etmelerine neden olmuş, kitlesel göç hareketleri ortaya çıkmıştır. Bunun yaratmış olduğu sıkıntılar ise savaş dışı durumundaki Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ için çok daha fazla olmuştur. Bölge ülkeleri karşı karşıya kaldıkları mülteci akını ile baş edebilmenin yolunu bu ülkelerde oluşturulan mülteci kampları ile çözmeye çalışmışlardır.⁵⁰ Bu bağlamda Türkiye mülteci kamplarına destek vermiş, bunun yanı sıra bir kısım Kosovalıları da Türkiye'de hazırlanan kamplara taşımıştır.⁵¹

Türkiye'nin mülteciler konusundaki temel yaklaşımı bu insanların kalıcı statü ile Türkiye'de veya komşu ülkelerde yaşamalarını sağlamak değil mülteciliğin geçici statüde değerlendirilmesi yönünde olmuştur.⁵² Bu iki açıdan önemlidir, ilki, bu ölçüde yoğun kitlesel yer değiştirmelerin Kosova'nın, bölgenin demografik yapısını önemli ölçüde değiştirecek olması diğeri ise göç alan ülkelerde ekonomik, siyasi açıdan pek çok sorun yaratabilecek olmasıdır. Kosova'da yaşayan Türkler açısından değerlendirildiğinde ise bu durum daha da önem kazanmaktadır. Çünkü bu bölgede yaşayan Türklerin sayısı en geniş tahminle 60 bin kadardır ve

⁵⁰ Bölge ülkelerinin ülkelerinde barındırmayı önerdikleri mülteci sayıları hakkında bkz., "Europe Facing Protracted Kosovar Migration Problem", http://www.foia.cia.gov/browse_docs.asp?doc_no=0000643591&title=EUROPE+FACING+PROTRACTED+KOSOVAR+MIGRATION+PROBLEM&abstract=&no_pages=0009&pub_date=5/21/1999&release_date=9/6/2001&keywords=REFUGEE+CRISIS&case_no=F200000179©right=0&release_dec=RIPPUB&classification=U&showPage=0001; (10 Aralık 2009).

⁵¹ Türkiye'nin mülteciler konusundaki resmi tutumuna ilişkin olarak bkz.; "İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Kapsamında İltica ve Göç Mevzuatı", <http://www.egm.gov.tr/islemler/yabancilar/YabancilarTR.zip>

"İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı" için bkz; <http://www.egm.gov.tr/islemler/yabancilar/turkce.zip>

⁵² "Avrupa'dan gelen sığınmacılara 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne göre mülteci statüsü, oturma izni veya geçici koruma verilmektedir. Örneğin, Mart-1999'dan itibaren 17 746 Kosovalı'ya altı ay süreyle geçici oturma izni verilmiştir. 1992 sonrası savaştan kaçarak ülkemize gelen, sayıları 20 000-25 000 olduğu bilinen Bosnalıların çoğunun geri dönecek misafirler olarak kabul edildiği, sadece 666'sına mülteci statüsü verildiği bilinmektedir." (Kümbetoğlu, 2003: 294).

bunların Türkiye'ye göç etmeleri Kosova'daki Türk varlığının sona ermesi demek olacaktır.

Türkiye mülteciler konusundaki bu duyarlılığını dikkate alarak Kosova'dan gelen mültecileri göçmen misafirhanelerinde barındırdıktan sonra ateşkes ile birlikte Kosova'da oluşturulan UNMIK idaresinin güvencesi altında geri göndermiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye'de barındırılan mülteci sayısının 18 bin⁵³ civarında olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴ Bu sayıya İnsani Tahliye Programı (Humanitarian Evacuation Programme (HEP) tarafından Türkiye'ye getirilen 8340 mülteci dahildir.⁵⁵ Ayrıca Türkiye BM ve NATO çerçevesinde Arnavutluk ve Makedonya'da oluşturulan mülteci kamplarına da yardımda bulunmuştur.⁵⁶ Bu çerçevede Makedonya'da Boyana ve Arnavutluk'ta El Basan mülteci kampları kurularak her birinde 3.200 civarında mülteci barındırılmıştır. Barış antlaşmasının imzalanmasından sonra ise bu kamplardaki mülteciler geri dönmüştür.⁵⁷

Türkiye'nin Kosova'daki insani soruna ilişkin yardımlarının bir diğer boyutunu ise Türkiye'de sivil toplum kuruluşları aracılığı ile toplanmış olan maddi ve aynı yardımların bölgeye aktarılması olmuştur.⁵⁸ Ülke genelinde Kızılay ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yanı sıra pek çok dernek ve insani yardım kuruluşu toplamış oldukları yardımları Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı aracılığı

⁵³ "İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Kapsamında İltica ve Göç Mevzuatı"nda bu sayı 17746 olarak verilmektedir.

⁵⁴ Bu konuda bkz.; "United States Committee for Refugees (2000). Worldwide Refugee Information –Country Report: Turkey 2000", [; \(10 Aralık 2009\).](http://www.refugees.org/countryreports.aspx?VIEWSTATE=dDwxMTA1OTA4MTYwOztsPENvdW50cnlERDpHb0J1dHRvbjs%2BPrImhOOqDI29eBMz8b04PTi8xjW2&cid=433&subm=19&ssm=29&map=&ctl0%3ASearchInput=+KEYWORD+SEARCH&CountryDD%3ALocationList=)

⁵⁵ "Kosovo Emergency", *The Global Report 1999 UNHCR*, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3e2d4d5f7.pdf>

Ayrıca bkz., "Country Operation – Turkey", *The Global Report 1999 UNHCR*, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3e2d4d681c.pdf>

⁵⁶ "Mültecilere insani yardım kapsamında NATO tarafından Arnavutluk'ta kurulan 9800 kişilik güce, Türkiye'den de katkı talep edilmiş ve bu konuda da Bakanlar Kurulu tarafından 27.04.1999 gün ve 99 / 12688 sayılı kararla 2000 kişiye kadar bir birlikle destek sağlanması kararı verilmiştir. Bu çerçevede 150 kişilik bir hizmet birliği gönderilmiştir." (Aşık, 8 Haziran 1999).

⁵⁷ Bkz.; http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Turk_Silahli_%20Kuvvetlerinin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari.htm

⁵⁸ Yardımın ayrıntıları için bkz.; "Yardım Bombardımanı", *Radikal*, 8 Nisan 1999, <http://www.Radikal.com.tr/1999/04/08/dis/04yar.html>; (10 Aralık 2009)

Ayrıca bkz.; "Çadırkent Yola Çıktı", *Sabah*, 7 Nisan 1999, <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/04/07/r02.html>; (10 Aralık 2009).

ğı ile bölgedeki kamplara ulaştırmıştır. Dönemin gazetelerinde toplanan yardımların bölgeye ulaştırılmasına ilişkin haberlere sıklıkla rastlanmaktadır.

Müdahale Sonrasında Oluşturulan Statü ve Türkiye'nin Yaklaşımı

23 Mart tarihinde başlatılan NATO hava saldırıları 77 gün sürmüş ve 10 Haziran 1999 tarihinde Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı W. Clark'ın Yugoslav kuvvetlerinin Kosova'yı terk etmeye başladıklarına dair görüş bildirmesinden sonra hava saldırıları askıya alınmıştır. YFC kuvvetlerinin çekilmesi için gerekli düzenlemeleri öngören anlaşma 9 Haziran 1999 tarihli Askeri Teknik Anlaşma'dır.⁵⁹ 10 Haziran'da YFC'nin Kosova bunalımına siyasi bir çözüm arayışını kolaylaştıracak geri çekilme işlemlerini başlatmasının ardından BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı alarak Kosova'da BM himayesinde bir uluslararası sivil ve güvenlik varlığı oluşturmak istemiştir.⁶⁰ Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararında uygun olarak, 25 Temmuz 1999'da, Kosova Geçici Yönetim Makamı oluşturulmuş, yasama, yürütme ve yargı yetkisi bu makama verilmiştir.⁶¹

Başbakan Ecevit, *“Kosova'nın geleceği belirlenirken Türkiye'nin mutlaka ağırlığını koyması gerektiğini”* vurgularken müdahale sonrasında Kosova'da yaşananları 2. Dünya Savaşı sonrasında Berlin krizine benzeterek *“...Kosova'nın geleceğinin belirlenmesinde Türkiye'nin mutlaka ağırlığını duyurması gerekir. Oradaki insanlar bizim akrabalarımız. Tarihi ilişkilerimiz var. Kosova'nın yeniden inşasında da yeniden yapılanmasında da Türkiye'nin katkısı gerekir. Bu süreçten dışlanamaz,”* demektedir (Bila, 16 Haziran 1999).

Bu çerçevede Türkiye de destekleyici ülkeler arasında yer almış ve KFOR çerçevesindeki çok uluslu güce bir tabur düzeyinde, “Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti” ile katkıda bulunmuştur.⁶² KFOR bünyesinde görev yapacak Türk kuvvetleri 4 Temmuz 1999 tarihinde Kosova'ya ulaşmış ve bölge halkı tarafından

⁵⁹ Anlaşmanın metni için bkz.; “Military Technical Agreement”, <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>; (10 Aralık 2009).

⁶⁰ “Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi” resmi olmayan Türkçe çevirisi için bkz.; http://www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf; (10 Aralık 2009).

⁶¹ UNMIK hakkında ayrıntılı bilgi için resmi internet sitesine bakılabilir; <http://www.unmikonline.org>

⁶² TSK resmi internet sitesindeki bilgiler için bkz.; “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”...

sevinçle karşılanmışlardır.⁶³ 17-18 Temmuz 1999 tarihlerinde Türk Koordinasyon Büroları Priştine ve Prizren’de açılarak Türkiye’nin göndermekte olduğu insani yardımların düzenli bir şekilde dağıtılması Kosova’nın yeniden yapılandırılması sürecine yapacağı yardımın koordinasyonu sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye UNMIK faaliyetlerini kolaylaştıracak girişimlere de destek vermiş ve bu çerçevede Kosova’da görevli çok uluslu polis gücüne eleman göndermiştir.⁶⁴

UNMIK’in çalışmalarına başlamasına koşut olarak Kosova’da oluşturulacak statü konusunda da arayışların başlatıldığı görülmektedir. Nitekim bu doğrultuda, Türkiye dahil 12 ülkenin katılımı ile oluşturulan Kosova’nın Dostları Grubu, ortak toplantılar düzenlemiş, statü ve olası katkıları konusunda görüşlerini paylaşmışlardır.⁶⁵

UNMIK’in Kosova’da yönetimi ele almasından sonra görece bir istikrar sağlanmış olduğundan söz edilmiş olsa da özellikle Kosova’da yaşayan Türk azınlığın hak ve statüleri bakımından kimi sıkıntıların yaşandığı görülmüştür. Kosova’daki Türk azınlığın Türkçe’yi yeniden resmi dil olarak kabul ettirme mücadelesine Türkiye de destek vermiş sonuçta kısmi bir ilerleme sağlanabilmiştir.⁶⁶ Bu çerçevede Kosova’da Türkçe yayın yapan gazete, dergi, radyo ve televizyon kanallarının sayısında bir artış yaşanmıştır.

Kosova’nın geleceği, özellikle BM yönetiminin ardından sağlanacak statünün nasıl bir denge ve uzlaşma yaratacağı tartışmalıdır. Bu belirsizlik BM Genel Sekreteri’nin Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari tarafından hazırlanan rapo-

⁶³ “Cem: Balkan Countries Should Have More Say on Balkan Matters”, *Turkish Daily News*, June 28, 1999, <http://www.hurriyetdailynews.com/h.php?news=cem-balkan-countries-should-have-more-say-on-balkan-matters-1999-06-28>; (10 Aralık 2009).

Ayrıca bkz.; (Zabcı, 5 Temmuz 1999). Türkiye’nin göndermiş olduğu ilk kuvvetler Tuğgeneral Mehmet Ali Erdoğan komutasındaki 52 araç ve 133 personelden oluşmuştur. *Ayın Tarihi*, Temmuz 1999, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyınTarihi/1999/Temmuz1999.htm> ; (10 Aralık 2009).

⁶⁴ 2002’ye kadar 138 Türk Polisi bu göreve katılmıştır. <http://www.unmikonline.org/civpol/factsfigs.htm>

Emniyet Müdürlüğü verilerine göre halen 49 personel, Kosova (UNMIK-CIVPOL)’de görev yapmaktadır.

⁶⁵ Toplantıya katılan Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in açıklaması için bkz.; “Türkiye Kosova Masasında”, *Hürriyet*, 29 Haziran 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/29/127399.asp>

⁶⁶ “Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”nin sağlamış olduğu hak ve statü için bkz.; “Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”, <http://www.unmikonline.org/constframewoek.htm>; (10 Aralık 2009).

ra da yansımıştır.⁶⁷ Ahtisaari'nin görüşüne göre, Kosova'da sağlanacak en uygun çözüm ve bölgede istikrarın sağlanması, bağımsızlığın verilmesi çerçevesinde olacaktır. Kosovalı Arnavutlar ve Türk azınlık temsilcileri söz konusu rapora sıcak bakarken Sırp'ların karşı çıktıkları görülmüştür.⁶⁸ Bununla birlikte bu önerinin bölgede yeni çatışmalar doğurmayacağını kimse garanti edemediği gibi bu yönde bir çözümün bölge ülkelerini toprak bütünlükleri bakımından tedirgin ettiği de söylenebilir.

UNMIK yönetimindeki Kosova ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin giderek arttırılmakta olduğundan da söz edilebilir. 1999 sonrası dönemde Kosova'nın yeniden yapılandırılması sürecinde Türkiye ile Kosova arasında çeşitli işbirliği antlaşmalarının yapıldığı görülmektedir.⁶⁹

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)'nın da Kosova'da yaşayan Türklerin gündelik yaşantılarında karşılaşmış oldukları temel yapısal sorunların çözümü-

⁶⁷ Raporun tam metni için bkz.; "Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status", <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>; (10 Aralık 2009) Ayrıca bkz.; "Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement", http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf; (10 Aralık 2009).

⁶⁸ "Müzakereler Süreci ve Kosova Statüsüne Ait Öneri", *Assembly Support Initiative Newsletter*, Mayıs 2007, No 27, s. 32-33, http://www.osce.org/publications/mik/2007/04/24145_831_tr.pdf; (10 Aralık 2009).

⁶⁹ Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

18 Aralık 2003 tarihinde Priştine'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Sağlık Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Sağlık Bakanlığı) Adına Görev Yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması", 20 Ekim 2004 tarih ve 5239 Sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur.

15 Eylül 2004 tarihinde Priştine'de imzalanan, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Çevre ve Orman Bakanlığı ile Kosova Geçici Özyönetim Kurumları (Çevre ve Mekânsal Planlama Bakanlığı) Adına Görev Yapan Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi Arasında Çevre Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı" 28 Ekim 2005 tarihinde 5424 Sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur.

26 Ağustos 2004 tarihinde Priştine'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) Temsil Eden Kosova'daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) Arasında Yapılan Kültürel İşbirliği Anlaşması", 1 Haziran 2005 tarihinde, 5360 Sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur.

Anlaşma ile Kosova'daki Osmanlı dönemi eserlerin restorasyonunda Türkiye Kosova'ya yardımcı olmayı yükümlenmiştir. Bu bağlamda Prizren'deki Sinan Paşa Camii, Pristina'daki Fatih Sultan Mehmet Camii, Pristina'daki Sultan Murat Türbesi, Prizren Kalesi, İpek-Kızıl Camii restorasyonları yapılacak ve ilerleyen süreçte daha başka projelere de destek verilecektir. "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) Temsil Eden Kosova'daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) Arasında Yapılan Kültürel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5360.html>; (10 Aralık 2009).

münde proje desteği kalkınma yardımları verdiği görülmektedir.⁷⁰ Bu bakımdan bölgede görev yapan Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı'nın bölge halkı ile sıcak bir ilişki geliştirerek istikrara katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Özellikle alt yapı, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yürüttükleri faaliyetlerle yerel yönetimlerin sorunlarını çözmeye yardımcı olmaktadır.⁷¹

Kosova'nın statüsüne ilişkin tartışmalar sürerken Avrupa Birliği'nin NATO'nun Kosova'daki kimi yükümlülüklerini üslenmek istemesi Türkiye ile AB'yi bir kez daha karşı karşıya getirmiştir. Özellikle polis operasyonları komutasının NATO'dan AB'ye devredilmek istenmesi Kosova konusunda Türkiye ile AB arasında görüş ayrılıklarını su yüzüne çıkarmıştır. GKRY'nin AB içerisinde yer alması ve Kosova'ya gönderilecek polis gücüne katkıda bulunmak istemesi Türkiye'nin sert tepki göstermesine neden olmuştur. Bu durum aslında NATO ve AB ortak operasyonlarının niteliği tartışılırken de gündeme gelmiş Türkiye NATO üyesi olmayan Malta ve GKRY'nin bu çerçeve içerisinde yer almasına karşı çıkmıştı. Bu bağlamda Türkiye NATO'nun AGSP çerçevesinde AB'ye vereceği askeri desteğe de "karar alma mekanizmalarına dahil edilmediği için" karşı çıkarak Avrupa Birliği'nin acil müdahale gücüne taahhüt ettiği kuvvetleri geri çektiğini açıklamıştır.⁷²

SONUÇ

Türkiye'nin bir bütün olarak Yugoslavya'nın dağılmasına ilişkin politikasının aslında temkinliliğini ve genel dış politika ilkelerini yansıttığı söylenebilir. Uyuşmazlıkların güç kullanmadan müzakere yoluyla çözülmesi, devletlerin ulusal sınırlarının kuvvet kullanılarak değiştirilmemesi, uluslararası toplum ile ortak hareket etmek gibi öncelikleri Türkiye'nin bu bunalımlara tek başına müdahale etmekten kaçınmasını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda Türkiye gerek Bosna-Hersek müdahalesi sırasında gerekse Kosova bunalımında büyük ölçüde buralardaki insan hakları ihlallerinin önüne geçilebilmesi için uluslararası toplumun ortak tepki göstermesi gerektiğinden hareket etmiş ve müdahalenin aciliyeti üzerinde özellikle durmuştur. Türkiye, Bosna bunalımından yola çıkarak Kosova bunalımında ulus-

⁷⁰ TİKA'nın hazırlamış olduğu raporlarda yapılan yardımların ülke ve sektörler göre dağılımını gözlemek mümkün. Söz konusu raporlar için bkz.; <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=144>

⁷¹ Bu konudaki haberlerin ayrıntıları için bkz.; <http://www.kosovamamusa.com/kategori.asp?kategori=2>; <http://www.prizrenliler.org>; <http://www.kosovahaber.com>

⁷² Bu konudaki haberler için bkz.; (Şık, 13 Haziran 2007); (Köylü, 13 Haziran 2007); (Mesci, 12 Haziran 2007); "NATO Genel Sekreteri Ankara'da", http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/06/070612_turkey_nato_update.shtml

lararası toplumun kuvvet kullanma kararlılığını inandırıcı önlemlerle destekleyerek göstermesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Ancak özellikle BM'nin almış olduğu kararlarda ortak bir askeri müdahaleye meşruiyet kazandıracak açıklıkta bir yetki vermemiş olması Sırbistan'ın Kosova'daki sertlik yanlısı tutumundan vazgeçmesini önlememiş, deyim yerindeyse çatışan tarafları cesaretlendirmiştir. Bununla birlikte gelişmeler Türkiye'yi haklı çıkartmıştır. Uluslararası toplumun ve örgütlerin Bosna ve Kosova bunalımlarına acil müdahale edebilmeleri bu örgütlerin karar verme süreçlerindeki tıkanıklıklar aşılamadığı için bir diplomatik, askeri harekâta karar vermeleri gecikmiş; sonuçta saldırgan tarafı cesaretlendirirken mağdur edilen kesimin de ümitlerini kırmıştır.

Türkiye, Kosova'daki uzlaşmazlığın bir sıcak çatışmaya dönüşmemesi için dengeleyici bir rol üstlenmiştir. Kosovalı Arnavutların bağımsızlık taleplerini açıktan desteklemediği gibi sorunu YFC'nin/Sırbistan'ın iç işi olarak gördüğünü belirtmiş, Sırbistan'ı da yaratmış olduğu çatışmacı ortamdan geri adım atmaya çağırılmış ve 1974 Anayasası'nın Kosova için öngörmüş olduğu hakları tanımaya davet etmiştir. Bu duruşun kaçınılmaz sonucu, çatışan her iki tarafın da Türkiye'ye hayal kırıklığı ile yaklaşması olmuş; hatta Sırbistan, Türkiye'nin diplomatik süreçlerden iletmiş olduğu bu görüşlerini iç işlerine karışma çabası olarak yorumlamıştır. Türkiye'nin diplomatik alanda yürütmüş olduğu girişimler benzer duyarlılıklar taşıyan ABD tarafından desteklenirken aynı duyarlılığın AB içinde veya Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerde destek bulduğunu söylemek zordur.

Diğer yandan Türkiye'nin bunalımın çözümüne ilişkin önerileri aslında tüm olasılıkları içinde barındırmaktadır; Buna göre Kosova bunalımını çözmek için aşağıdaki seçeneklerden biri üzerinde anlaşılabilir:

1974 Anayasası ile Kosova'ya sağlanmış olan statüye geri dönülebilir,

1974 Anayasası'nda sağlanan hakları daha da genişleten bir özerklik statüsünde uzlaşılabilir,

Federal yapı yeniden oluşturulabilir,

Kosova'ya bağımsızlık verilebilir.

Bütün bu olasılıklar aslında farklı çıkar önceliklerinin müzakere edilmesiyle oluşturulacak bir dengeyi öngörmektedir. Tarafların güce başvurarak aşırı istemlerini gerçekleştirmeye çalışmaktan kaçınmaları durumunda büyük ölçüde bunlardan biri üzerinde uzlaşmak mümkün olabilirdi. Oysa süreç bunun tersi yönde gelişmiş oldu. Fiili askeri güç kullanımından sonra halihazırda Kosova için en uygun çözümün bağımsızlık verilmesi olduğu yetkili ağızlar tarafından önerilmiştir.

Türkiye'nin Kosova'ya ilişkin dış politikasında, diplomasinin yetersiz kalması durumunda uluslararası toplumun ortak askeri müdahalesi öngörülmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nin 1160 ve 1199 Sayılı Kararlarının ardından Kosova'da tırmanan çatışmalara bir askeri müdahale kaçınılmaz olduğunda Türkiye de müdahaleyi düzenleyecek olan NATO'nun operasyonları içerisinde yer almış ve hava ve deniz kuvvetleri unsurlarını göndererek katkıda bulunmuştur. Yugoslavya bunalımında Türkiye'nin tek başına bir inisiyatif üstlenmesi mümkün olmamış, Türkiye genelde uluslararası toplum, özelde ABD ile aynı söylemleri geliştirmiştir. Aslında bu tür bir dış politika stratejisinin izlenmiş olması siyasetçilerin rasyonel davrandıklarını da göstermiştir. Sübjektif değerler ekseninde bir dış politika izlemek yerine akılcı ve tutarlı bir dış politika izlenmiştir.

Kosovalı Arnavutların dile getirmiş oldukları bağımsızlık taleplerine doğrudan destek vermeyeceğini açıklayarak dile getirilen şikayetlerin Sırbistan'ın kamu düzeni içerisinde çözebileceği şikayetler olduğunu belirtmiş, ayrılıkçı hareketleri desteklediği şeklinde bir izlenim yaratmak istememiştir. Diğer yandan da Sırbistan'ın insan haklarını ihlal etmesine sessiz kalamayacağını açıkça ifade ederek tüm sakıncalarına rağmen bir uluslararası müdahale sözkonusu olur ise bu müdahaleye katkıda bulunacağını açıklamıştır. Bu süreçte söylemleri içerisinde Kosovalı Arnavutlarla beraber bölgede yaşayan Türkleri de yerleştirmiş, onların diğer toplumsal gruplarla aynı haklara sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim UNMIK idaresi kurulduğu andan itibaren en önemli mücadele, oluşturulacak yeni yapıda Kosovalı Türklerin hak ve statülerinin korunması olmuştur.

Dönemin yoğun gündemine rağmen Türkiye Kosova bunalımında izlemiş olduğu akılcı dış politika ile bölge istikrarına katkıda bulunurken ulusal çıkarlarını da korumak becerisini gösterebilmiştir. Bir başka açıdan ise TSK'nın uluslararası bunalımlarda çokuluslu operasyonlara katılma bilgi ve becerisini arttırmasına olanak sağlayarak BM ve NATO kaynaklı barış operasyonlarındaki konumunu pekiştirmiştir.

Aslında 1998-1999 yılları Türkiye için pek çok açıdan zorlu geçen yıllar olmuştur. 1995-1996 Kardak Kayalıkları bunalımı, 1997 S-300 bunalımı, 1998 Suriye üzerinde uygulanan baskı sonucu Öcalan'ın Suriye'den çıkartılması ve bu konuda Yunanistan ve İtalya ile yaşanan gerilim, 1999'da yaşanan depremler, ardından Helsinki'de Türkiye'nin adaylığının tanınması, AGİT İstanbul Zirvesi gibi gelişmeler Türkiye'de dış politikanın gündemini sürekli sıcak tutmuştur. Bu gelişmelerin ortasında Kosova'ya NATO'nun askeri müdahalesi Mart-Temmuz arası dönemde ayrı bir yer tutmuştur. Savaş sırasında askeri operasyonun yürü-

tülmesi, savaşın etkilerinden kurtulmaya çalışan insanların mülteci akını başlatmaları ve bunların güvenli bölgelerde konuk edilmeleri, savaş sürerken Türkiye'nin sıkıntılarını arttırmıştır. Aynı dönemde Türkiye Kosova'daki savaş nedeniyle Avrupa'ya yapmış olduğu ihracatında da farklı ulaştırma koridorları aramak zorunda kalmıştır.

Bütün bu gelişmelere koşut olarak Türkiye'nin yeni dönemde bölgeye ilişkin politikasında askeri gücünün yanında "yumuşak güç"ünü de başarıyla kullanmaya başladığını söylemek mümkündür. Doğrudan ekonomik ve siyasi ilişkilerin yanı sıra eğitim ve kültür alanında resmi kurumlar arasındaki işbirliğinin somut yansıması genç kuşakların birbirleri hakkında daha yakından bilgi edinmelerine olanak tanırken ilişkilerin zeminini de sağlamlaştırmaya yaramıştır.

Türkiye'nin savaş süresince yapmış olduğu katkı UNMIK yönetiminin kurulmasından sonra sivil insani düzeyde de sürmüştür. Bir yandan KFOR bünyesinde Kosova'da görev yapacak Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti ile bölgedeki istikrara katkıda bulunurken diğer yandan da savaşın yol açmış olduğu yıkımın etkilerini ortadan kaldıracak altyapı yatırımlarına katkıda bulunmuştur. Türkiye'deki insan hakları kuruluşları, sivil toplum örgütleri, Diyanet ve Kızılay gibi resmi örgütler ve TİKA, insani yardımda ve bölgenin yeniden yapılandırmasına katkıda bulunmak için çaba göstermektedirler.

Kosova krizinin başlangıcında Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan Türkiye 1999 sonrasında oluşturulan UNMIK idaresinde Kosova ve Sırbistan ile ilişkilerini güçlendirmiş, sonuçta uluslararası toplumun eğilimlerini paylaşarak Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu durumun Sırbistan ile olan ilişkilerini etkilememesi için de özen gösterilmiş ve Sırbistan Cumhurbaşkanı'nın 29 Kasım 2007 tarihinde Türkiye'yi ziyareti sırasında Kosova sorunun iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememesi için çaba gösterileceği vurgulanmıştır. Bu noktada Türkiye ile Sırbistan'ın Balkanlar'da istikrarın korunmasına ve her iki ülkenin de AB ile entegrasyona önem verdikleri söylenebilir. 2008 yılında ise Türkiye diğer devletlerle birlikte Kosova'nın bağımsızlık ilanını tanıyarak bu tarihe kadar izlemiş olduğu Kosova siyasasında önemli bir değişiklik yapmıştır.⁷³ Kosova'nın bağımsızlığını tanıma kararının Sırbistan-Türkiye ilişkilerinde sarsıcı bir etkisi olduğundan söz edilebilir. Tanıma kararının hemen ardından Sırbistan Ankara'daki büyükelçisini geri çektiği gibi Türkiye'nin Belgrad'a atamış olduğu büyükelçisi-

⁷³ "Türkiye de Kosova'yı Resmen Tanıdı", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=8258200&tarih=2008-02-18>; (10 Aralık 2009).

nin güven mektubunu sunması için randevu vermeyi geciktirdiği görülmüştür.⁷⁴ İki ülke arasındaki ilişkiler 2009 yılı itibariyle normal seyrine dönmeye başlamış, geri çekilen Sırbistan büyükelçisi Ankara'ya geri dönerken Dışişleri Bakanlarının karşılıklı ziyaretler yapmıştır.⁷⁵

⁷⁴ Cumhurbaşkanı Tadiç, bağımsızlığın ilanından hemen önceki Ankara ziyaretinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'dan "*Kosova'nın bağımsızlığını tanımaya-cakları konusunda güvence aldığını, ama Türkiye'nin vermiş olduğu sözün arkasında durmadığını*" ileri sürmüştür. (Yanatma, 22 Haziran 2008), <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=705227>; (10 Aralık 2009).

⁷⁵ "Türkiye ve Sırbistan, Kosova'ya Rağmen İşbirliğini Canlandırıyor", <http://www.haberler.com/turkiye-ve-sirbistan-kosova-ya-ragmen-isbirligini-haberi/>; (10 Aralık 2009)

KAYNAKÇA

- Aksu, F. (2003). "Confidence, Security and Conflict Resolution Initiatives in the Balkans", *Turkish Review of Balkan Studies*, Annual 2003, pp. 41-85.
- Aşık, M. (8 Haziran 1999). "NATO'ya Katkımız", *Milliyet*, 8 Haziran 1999, <http://www.milliyet.com.tr/1999/06/08/t/yazar/asik.html>; (10 Aralık 2009).
- Bila, F. (16 Haziran 1999). "Ecevit'in Gözüyle Kosova", *Milliyet*, 16 Haziran 1999, <http://www.milliyet.com.tr/1999/06/16/yazar/yon.html>; (10 Aralık 2009).
- Bougarel, X. (2005). "The Role of Balkan Muslims in Building a European Islam", *EPC Issue Paper*, No. 43, 23 November 2005, http://www.epc.eu/TEWN/pdf/81451702_EPC%20Issue%20Paper%2043%20Islam%20in%20the%20Balkans.pdf; (10 Aralık 2009).
- Bozboru, N. (2005). "Kosova'da Uluslararası Yönetimin Kurulması ve Yeni Belirsizlikler", *Avrasya Dosyası*, 2005, Cilt:11, Sayı 2, ss. 282-316.
- Dış Politika ve Ekonomi Açısından Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri*, Uluslararası Sempozyum 5-6 Aralık 1991, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yay, 1992.
- Emiroğlu, H. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, Ankara: Orient Yayınları, 2006.
- George, A. L.. (1994). "Coercive Diplomacy: Definition and Characteristics", *The Limits of Coercive Diplomacy*, Eds. Alexander L. George and William E. Simons, Boulder: Westview Press, 1994;
- Jakobsen, P. V. (1998). *Western Use of Coercive Diplomacy After the Cold War*, New York: St. Martin's Press, 1998.
- Kenar, N. (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Ankara: Palme Yay., 2005.
- Köylü, H. (13 Haziran 2007). "Ankara'dan Scheffer'e Kosova Vizesi Yok", *Radikal*, 13 Haziran 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=224005>; (10 Aralık 2009).
- Kut, Ş. (2005a). "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, Şule Kut, (ed.), İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yay., 2005, ss. 45-78.
- _____. (2005b). "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri", *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, Şule Kut (ed.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, ss. 195-224.

_____. (2005c). “Yeni Balkan Savaşı ve Makedonya’nın Sonu Senaryoları”, *Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik*, Şule Kut (Ed.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2005, ss. 79-90.

_____. (1998). “Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, *Foreign Policy*, (Türkiye Baskısı), Güz 1998, ss. 53-64.

_____. (1996/97) “Turkey in the Post-Communist Balkans: Between Activism and Self-Restraint”, *Turkish Review of Balkan Studies*, Annual 1996/97, Vol. 3, pp. 39-46.

Kümbetoğlu, B. (2003). “Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik”, *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan (Der.), İstanbul: Bağlam Yay., ss. 271-298.

Mesci, E. (812 Haziran 2007). “Türkiye’yi Kosova İçin İkna Etmeye Geldi”, *Sabah*, 12 Haziran 2007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/12/haber,3DCE620D9E084A4E9DA01623E09CEBB4.html>; (10 Aralık 2009).

Özgür Baklacıoğlu, N. (2007). “Türkiye’nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller ve Sorunlar”, *Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler*, Semra Cerit Mazlum ve Erhan Doğan (Der.), İstanbul: Bağlam Yay., 2007, ss. 77-118.

_____. (2001). “Albanian Migrations And the Problem of Security in the Balkans”, *Turkish Review of Balkan Studies*, Annual 2001, pp. 75-122.

Robins, P. (2003). *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, London: Hurst and Company, 2003.

Recepoğlu, A. S. “Kosova’da Türkçe Yayınlar ve Kitaplar”, *Rumeli Kültürü*, Sayı:11-12, ss. 88-91. http://www.rumelivakfi.org.tr/sayi11_12/dergi.htm; (10 Aralık 2009).

Ramet, S. P. (1992). “War in the Balkans”, *Foreign Affairs*, Fall 1992, pp. 82-85.

Sander, O. (1998). “Balkan ve Karadeniz İşbirliği”, *Türkiye’nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Yay., 1998, ss.189-210.

Soysal, İ. (1993) “Günümüzde Balkanlar ve Türkiye’nin Tutumu, Kronoloji ve Genel Bilgiler (1989-1992), *Balkanlar*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993, ss. 179-240.

Soysal, İ. ve Kut, Ş. (der.). (1997). *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1997.

Sönmezoğlu, F. (2004). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Baskı, Faruk Sönmezoğlu (Der.), İstanbul: Der Yayınları, 2004, ss. 1045-1051.

Şık, B. (13 Haziran 2007). “Kosova’da Rum Polisine Ret”, *Milliyet*, 13 Haziran 2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/06/13/siyaset/axsiy01.html>; (10 Aralık 2009).

Tarhanlı, T. (2003). *Ne Hukuk Ne de Ahlak*, Ankara: Dost Yayınları, 2003.

_____. “İzin Gerekmez mi?”, *Radikal*, 18 Mayıs 1999; <http://www.radikal.com.tr/1999/05/18/yazarlar/turtar.html>; (10 Aralık 2009).

_____. “NATO, Üsler ve TBMM”, *Radikal*, 27 Mayıs 1999. <http://www.radikal.com.tr/1999/05/27/yazarlar/turtar.html>; (10 Aralık 2009).

Tınç, F. (3 Aralık 2007). “Bağımsız Kosova’nın Riskleri”, *Hürriyet*, 3 Aralık 2007, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/7800596.asp?m=1>; (10 Aralık 2009).

Tuna, A. (25 Mart 1998). “Kosovalı Türkler Gergin”, *Cumhuriyet*, 25 Mart 1998, s. 9.

Türkmen, İ. (27 Mayıs 1999). “Türk Uçaklarına Savaş Görevi”, *Hürriyet*, 27 Mayıs 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/05/27/119411.asp>; (10 Aralık 2009).

Uzgel, İ. (2001). “Kosova ve Güneydoğu: Benzerlikler ve Farklılıklar”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*, Cilt II, İstanbul: İletişim, 2001, s. 510.

Uzgel, İ. (1998). “Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”, *En Uzun On Yıl*, Gencer Özcan ve Şule Kut (Der.), İstanbul: Boyut Yayınları, 1998, ss. 403-444.

Yanatma, S. (22 Haziran 2008). “Sırbistan, Türkiye’nin Belgrad Büyükelçisini Kabul Etmiyor”, *Zaman*, 22 Haziran 2008, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=705227>; (10 Aralık 2009).

Zabcı, F. (5 Temmuz 1999). “Kosova’da Mehmetçik Coşkusu”, *Hürriyet*, 5 Temmuz 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/07/05/128598.asp>; (10 Aralık 2009).

“1999 Yılı MGK Toplantılarının Basın Bildirileri, 26 Mart 1999”, http://www.Mgk.Gov.tr/Turkce/Yazdirilabilir%20Surum/Basin%20Bildirileri/1999/26_Mart_1999.pdf; (10 Mayıs 2007).

“BM Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998 Tarih ve 1199 Sayılı Kararı”, [\(10 Aralık 2009\)](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement).

“BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 Tarih ve 1160 Sayılı Kararı”, [\(10 Aralık 2009\)](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement).

“Cem: Balkan Countries Should Have More Say on Balkan Matters”, *Turkish Daily News*, June 28, 1999, <http://www.hurriyetdailynews.com/h.php?news=cem-balkan-countries-should-have-more-say-on-balkan-matters-1999-06-28>; (10 Aralık 2009).

“Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement”, http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf; (10 Aralık 2009).

“Country Operation – Turkey”, *The Global Report 1999 UNHCR*, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3e2d4d681c.pdf>; (10 Aralık 2009).

“Çadıkent Yola Çıktı”, *Sabah*, 7 Nisan 1999, <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/04/07/r02.html>; (10 Aralık 2009).

“Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in Bonn’dan Dönüşünde Esenboğa Havaalanı’nda Yaptığı Basın Toplantısı (26 Mart 1998)”, <http://turkhaber.byegm.gov.tr/arsiv/1998/03nisan/T3.htm>; (10 Aralık 2009).

“Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in Kosova Konusunda Basın Mensuplarına Yaptığı Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 25 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20040216004803/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/25.htm>

“Europe Facing Protracted Kosovar Migration Problem”, http://www.foia.cia.gov/browse_docs.asp?doc_no=0000643591&title=EUROPE+FACING+PROTRACTED+KOSOVAR+MIGRATION+PROBLEM&abstract=&no_pages=0009&pub_date=5/21/1999&release_date=9/6/2001&keywords=REFUGEE+CRISIS&case_no=F-2000-00179©right=0&release_dec=RIPPUB&classification=U&showPage=0001; (10 Aralık 2009).

“GDAÜ Parlamentoları Dışişleri Komisyonları Başkanları Kurucu Konferansı’na İlişkin Basın Açıklaması”, *Dışişleri Güncesi*, 9-10 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/02.html>

“Hükümet'ten Kosova Bildirisi”, *Sabah*, 17 Mart 1998; <http://arsiv.sabah.com.tr/1998/03/17/r14.html>; B. Tarihi: 20.7.2006.

“İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Kapsamında İltica ve Göç Mevzuatı”, <http://www.egm.gov.tr/islemler/yabancilar/YabancilarTR.zip>

“İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı” <http://www.egm.gov.tr/islemler/yabancilar/turkce.zip>

“Joint Statement on the Meeting of the Presidents of Turkey, Bulgaria And Romania, (Antalya, 16-17 April 1998)” <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/JuneAugust1998/JOINTSTATEMENT.PDF>

“Kosovo Emergency”, *The Global Report 1999 UNHCR*, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3e2d4d5f7.pdf>

“Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”, [Resmi Olmayan Türkçe Çevirisi], http://www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf; (10 Aralık 2009).

“Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”, <http://www.unmikonline.org/constframework.htm>; (10 Aralık 2009).

“Kosova Krizine İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 21 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20040216002659/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/03/21.htm>

“Kosova Krizinin Çözümüne Yönelik Rambouillet Müzakereleri'ne İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 24 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/02.html#71>

“Kosova'da Yaşayan Türklerin Sorunları Paneli”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1056

“Military Technical Agreement”, <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>; (10 Aralık 2009).

“Müzakereler Süreci ve Kosova Statüsüne Ait Öneri”, *Assembly Support Initiative Newsletter*, Mayıs 2007, No 27, http://www.osce.org/publications/mik/2007/04/24145_831_tr.pdf; (10 Aralık 2009).

“NATO Genel Sekreteri Ankara'da”, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/06/070612_turkey_nato_update.shtml; (10 Aralık 2009).

“NATO Harekatı’na İlişkin Basın Açıklaması”, *Dışişleri Güncesi*, 24 Mart 1999, <http://web.archive.org/web/20041027080354/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/9/9/03/24.htm>

“Operation Allied Force: Kosovo Order of Battle”, http://www.globalsecurity.org/military/ops/kosovo_orbat.htm; (10 Aralık 2009).

“Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status”, <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>; (10 Aralık 2009).

“Sayın Cumhurbaşkanımızın Hırvatistan ile Yapılan Anlaşmaların İmza Töreninden Sonra Basına Yaptıkları Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 10 Şubat 1999, <http://web.archive.org/web/20040519103816/www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/9/9/02.html>

“Sırlardan Cevap: İçişlerimize Karışmayın”, *Hürriyet*, 9 Mart 1998, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/03/09/31995.asp>

“T.C. Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı 12 Mayıs 1999”, (Toplantıyı Yapan: Sermet Atacanlı), <http://web.archive.org/web/20011116114741/www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cc/1999/05/12.htm>

“TBMM’nin Anayasa’nın 92. Maddesi Kapsamında Verdiği İzin Kararları, (1990-2003)” http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_karar-92.html

“TBMM'nin Anayasa'nın 92. Maddesi Kapsamında Verdiği İzin Kararları (1990-2003)”, http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_karar-92.html

“The Alliance's Strategic Concept Agreed by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council”, <http://www.nato.int/docu/basic/b911108a.htm>

“The Alliance's Strategic Concept”, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”, http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Turk_Silahli_%20Kuvvetlerinin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari.htm; (10 Aralık 2009).

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesine İzin Verilmesine Dair [18. 12. 1992 gün ve 205 Sayılı Karar], http://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar_205.html; (10 Aralık 2009).

“Türkiye, Bulgaristan, Romanya Cumhurbaşkanları Zirvesi Ortak Bildirisi (Ankara, 16-17 Nisan 1998)”, http://turkhaber.byegm.gov.tr/arsiv/1998/27_nisan/T1.htm

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 4. Yasama Yılı 4. Birleşim 08/Ekim /1998 Perşembe”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_ss.birlesim_baslangic?P4=333&P5=B&web_user_id=3160540&PAGE1=11&PAGE2=29

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 67. Birleşim 17/Mart /1998 Salı”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=95 (10 Aralık 2009).

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 64. Birleşim 10/Mart /1998 Salı”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=298&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=100; (10 Aralık 2009).

“Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı İle Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) Temsil Eden Kosova’daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) Arasında Yapılan Kültürel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5360.html>; (10 Aralık 2009).

“Türkiye Kosova Masasında”, *Hürriyet*, 29 Haziran 1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/29/127399.asp>

“Türkiye’nin Kosova Sorununun Barışçı Çözümüne Yönelik Çabalarına İlişkin Açıklama”, *Dışişleri Güncesi*, 28 Ocak 1999, <http://web.archive.org/web/20040519104240/http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/99/01.html#34>; (08 Kasım 2007).

“Türkiye de Kosova’yı Resmen Tanıdı”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=8258200&tarikh=2008-02-18>; (10 Aralık 2009).

“Türkiye ve Sırbistan, Kosova’ya Rağmen İşbirliğini Canlandırıyor”, <http://www.haberler.com/turkiye-ve-sirbistan-kosova-ya-ragmen-isbirligini-haberi/>; (10 Aralık 2009).

“United States Committee for Refugees (2000). Worldwide Refugee Information Country Report: Turkey 2000”, <http://www.refugees.org/countryreports.aspx?VIEWSTATE=dDwxMTA1OTA4MTYwOztsPENvdW50cnlERDpHb0J1dHRvbjs%2BPrImhOOqDI29eBMz8b04PTi8xjW2&cid=433&subm=19&ssm=29>

&map=&ctl0%3ASearchInput=+KEYWORD+SEARCH&CountryDD%3ALocationList= ; (10 Aralık 2009).

“Yardım Bombardımanı”, *Radikal*, 8 Nisan 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/04/08/dis/04yar.html>; (10 Aralık 2009).

“Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı – Dipnotlar”, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=109871&DOSYASIM=dipnotlar.pdf>

Ayın Tarihi, Temmuz 1999, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1999/Temmuz1999.htm>; (10 Aralık 2009).

Ayın Tarihi, 25 Mart 1999, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1999/mart1999.htm>; (10 Aralık 2009).

<http://www.kosovahaber.com/>

<http://www.kosovamamusa.com/kategori.asp?kategori=2>

<http://www.prizrenliler.org>

<http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=144>

<http://www.unmikonline.org/>

<http://www.unmikonline.org/civpol/factsfigs.htm>

THE OPPOSITIONS IN EDWARD ALBEE'S *THE ZOO STORY*

Aydın GÖRMEZ*
Erdinç DURMUŞ**

ABSTRACT

*An abundance of contradictions characterizes most of Edward Albee's plays. The playwright emphasizes the crucial function of contrasts in everyday life going beyond just expressing them. The playwright reveals that one has to live with such opposites as black and white, good and bad closely since it is not possible to avoid them. Moreover, one should go one step further and accept this unavoidable situation even embracing this contradictory situation. As an example, that we are spiritually dead, while living, is one of his most important themes. Life and death, in fact, are realities of humanity, close to each other, going hand in hand any moment in life. But this is persistently ignored by his characters as well as by mankind in general. The playwright tries hard to make the reader be aware and acknowledge that this is the case. Therefore, we will try to examine the contradictions in *The Zoo Story*, give examples, and reveal how influential they are in the play as well as in real life.*

Key Words: Edward Albee, Paradoxes, *The Zoo Story*.

ÖZET

Çok sayıda ikilemlerin varlığı Edward Albee'nin birçok oyununu karakterize eder. Yazar, bu ikilemlerin varlığını sadece ifade etmenin de ötesine giderek, bunların günlük yaşamda sahip oldukları fonksiyonları vurgular. Bu gerçekten kaçınmanın hiçbir sorunu çözmediği, yapıtlarının ana temalarından birisidir. Dahası, birey bir adım öteye gitmeli, bu kaçınılmaz durumu kabullenmeli ve hatta kucaklamalıdır. Yazarın en önemli temalarından birisi de, yaşarken aslında manen ölü olduğumuzdur. Yaşam ve gerçek insanlığın bir gerçeği ve yaşamın her anında birlikte yürüyen iki olgudur. Ancak bu durum genel olarak insanlık tarafından olduğu gibi onun karakterlerince de görmezlikten gelinmektedir. Yazar, okuyucunun bu durumun farkına varması ve bunu kabullenmesi için çaba gösterir. Bu yazıda, Hayvanat Bahçesi Masalı oyunundaki ikilemleri örnekler vererek incelemeye ve bunların hem oyunda hem de günlük yaşamda ne denli etkili olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Edward Albee, Çelişki, Hayvanat Bahçesi Masalı.

* Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

** Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

Introduction

In most of Albee's plays there is an attraction as well as a clash between the oppositions, notably the reality and illusion. Apart from the paradoxes he handles in *The Zoo Story* (1958), the playwright deals with an interesting relationship between reality and illusion in *Tiny Alice* (1964); there is a continuous clash between artificiality and reality in *American Dream* (1960), and *Who is Afraid of Virginia Woolf* (1961) is about the impossibility of living a life without illusions. In these plays the characters are trapped between the undesirable lives they lead and those they wish to live.

Almost all his characters are trapped in unhappy marriages, alienated with other people, and grasped in a bitter loneliness and suffering. As an important sign of contradiction, the individuals feel isolated in the mid of the crowds.

The playwright has many misfortunes in his life beginning even his childhood. Albee is an orphan; he is dismissed from schools, and is employed in different trivial jobs. His characters do not lead a life much different from that of his own. They are squeezed in their narrow world from where they dream to escape. However, their efforts are insufficient for such a challenging task. Illusion works only for a short time and this temporary relief soon brings about even worse conflicts (Kingsley, 1973: 72).

The decade of the 1950s, in which *The Zoo Story* is written, is a period for Americans to generate a new milieu due to a new culture and new values much different from the old norms. It is quite a revolutionary period either in terms of industrial, social or moral affairs, and a period of change and development. The new generation is in a search, ignoring the existing order and values. Extraordinary technologic improvements and mechanization mark the age, which gradually leads to the devaluation, alienation and metamorphosis of humanity.

Contradictions in *The Zoo Story*

The Zoo Story is a one-act play about a psychopath, Jerry and a conventional man, Peter, and it is based on the conversation between them in Central Park. Peter is seated on a bench reading a book in a Summer Sunday. Then Jerry comes and disturbs him. Jerry tries to have a real conversation, which, seemingly, he had never before (Amacher, 1982: 41). So he says: "...every once

in a while I like to talk to somebody, really *talk*,” (741) and tells Peter about the rooming house he lives in, his neighbours, his landlady, his belongings, his trouble with the landlady’s dog, and even the most private issues about himself. But, in spite of all his effort, he fails to communicate with Peter, and quarrels with him over the bench. In the end, he infuriates Peter and makes him take the knife Jerry has hurled towards him. Then Jerry fatally impales himself on the knife which Peter holds tightly. Thanking Peter, Jerry dies right there.

A close look into the play would put forth “strong sense of duality” (qtd. in Robb, 2002: 1). One of these dualities is always privileged over the other. And we also get the impression that one of the opposites may include its counterpart as well. As the play progresses, the generalisations are replaced with the individual experiences. Rough classifications of gender and class divisions, the conventional boundaries, and the old way of representations are fragmented.

The playwright generates much of the play’s tragic tension by mixing opposites together. Jerry and Peter are two opposite characters; they almost have nothing in common. And the environments they live in are in stark contrast to one another. Peter, the passive listener, lives on the East Side of New York City, and his world seems quite well ordered. He represents the successful businessman and the content, comfortable, upper-middle class family man. Peter, the “Grant Noble” is the “isolated everyman, oblivious and innocent” (Rob, 2002: 1). On the other hand, Jerry is the active speaker, that is active audience, lives on the West Side; he is from lower-middle class and his world is unquestionably fragmented (Amacher, 1982: 40). He is an active audience in that he defies most of the society’s obligations. He appears as the alienated loner who searches for meaning in society. But in Albee’s depiction and in Jerry’s assumptions, Peter is a docile and obedient one: he takes up any role society imposes on him. In contrast, Jerry questions the injustices, challenges the cruelties and shows no sign of consent.

Edward Albee’s own personality and life blend completely with his work. He does not remain outside the play and pose an objective attitude, but instead, treats his characters subjectively. Throughout the play we feel the author’s sympathy with Jerry. The man of disorder humiliated by the dominant community is valued over the accepted, well-ordered Peter. As Albee introduces Peter to us, he is “neither fat nor gaunt, neither handsome nor homely” (739). That is, he is an ordinary man who is “in no way distinctive” (Zimbardo, 1975: 46). The statement, “Peter is seated on the bench stage-right” (739), is the opening stage direction. With the term “right,” the playwright possibly points to some referential

meanings. Peter is meant to stand on the correct side the dominant hegemony obliges, and perhaps by implication “does all the right things” (Stenz, 1978: 8). “He reads the ‘right’ books, lives on the ‘right’ side of the park,” sits on the ‘right’ bench, and has the ‘right’ job (Zimbardo, 1975: 46).

Similarly, various dualities and conflicts are at work. Reality-illusion and reason-madness are the main opposites forming the play. Jerry’s frankness, courage, bachelorhood, homosexuality and awareness are opposed to Peter’s pretensions, cowardice, marriage, heterosexuality and ignorance, respectively. Peter is seated but Jerry is standing. Throughout the play, mostly Jerry is asking while Peter is answering. The close interaction between the opposites creates an unstable atmosphere. The remarkable number of such oppositions can be taken as the evidence of anxiety and insecurity over existing values, particularly over the stability and the validity of a paradoxical life on which those values are based.

Peter has many contradictions in his life. As an example, he is married, lives among crowds, and has children and animals, but in fact he is alone. In a nice sunny Sunday afternoon, he is not where he should be, but alone in a park (Stenz, 1978: 9). He is in crowds, but not aware of them, just as he is ignored by the same society. Moreover, he seems to have no human feelings, such as love or sympathy with others. In contrast with him, Jerry is single and unemployed, so his loneliness does not seem unnatural, and what is more, such a situation complies with his mood.

The play begins like a comedy, but ends in an unexpected tragic death. We get the impression that, though both represent opposite poles, in a way, comedy contains tragedy or vice versa. Likewise, the language of the play is an ironic one, but soon this irony turns into a frank and direct speech. Sexual innuendo that infects so much of the language of the play indicates that the ultimate interpretation of language can always escape the intentions of the original speaker as the natural result of an insecure and unreliable language. Wordplays are contrasted with serious statements. Puns are by nature multiple in meaning. Throughout the play tension increases at times, but soon it is replaced with a tranquil one.

There are overt transgressions of boundaries in the play. The oppositions that form the play are highly unstable. A close analysis of the play reveals that the structure and the language of the play often undermine such oppositions. For example, the relationship between Peter and Jerry seems to be strictly defined by

opposite characteristics: educated versus uneducated; upper-middle class versus lower-middle class; order versus disorder; rich versus poor; and culture versus nature. But the relationship between these two characters might not be quite as clear as it seems. Jerry, for example, seems to be uneducated, ignorant, but in fact, he knows more, and is more conscious about the people compared to Peter whose attitudes towards life are rather pretentious and misleading. Peter stands for upper-middle class, Jerry for lower-middle class; therefore, this may be regarded as the contradictions between the classes of the 1950s in America. Jerry is clearly against such class divisions and dominance of one class over the other:

Jerry. Say, what's the dividing line between upper-middle-middle-class and lower-upper-middle class?

Peter. My dear fellow, I...

Jerry. Don't my dear fellow me.

Peter. (unhappily) Was I patronizing? I believe I was; I'm sorry. But, you see, your question about the classes bewildered me.

Jerry. And when you are bewildered you become patronizing?

Peter. Oh, I thought you lived in the Village.

Jerry. What were you trying to do? Make sense out of things? Bring order? The old pigeonhole bit? (741-42).

The oppositions of both characters, Jerry and Peter, are further undermined by the fact that they actually have a great deal in common. For example, they are of the same age, have grown up in the same city, both are loners and are victims of the dominant hegemony. It is not the story of Peter, but of Jerry who is from a subordinated class. Though they are at the same age, almost forty years old, the playwright is determined to stick to the differences, so he introduces Peter as "in his early forties," and Jerry "in his late thirties" (739). We have another contradiction here because Peter's dress and manner suggest a younger man, while Jerry gives the impression of older age although Jerry is a little bit younger. And although both are in solitude, Jerry is aware of it, while Peter is not. They seem to represent two main different groups of the society, which gives the impression that, on one hand they are opposite poles, on the other hand they balance each other, that is, the differences of each character complete the blanks of each, since they both together form the whole society.

Jerry has complete control over Peter; he directs and Peter is directed. Jerry sometimes speaks calmly, sometimes increases the tension, and Peter is provoked. Jerry talks in an ironic way but Peter in a serious way. And each time Peter is trapped in what Jerry sets for him. For example, Jerry pretends to be ignorant, recalling dramatic irony:

Jerry. You are an educated man, aren't you? Are you a doctor?
Peter. Oh, no; no. I read about it somewhere; *Time* magazine, I think.
Jerry. Well, *Time* magazine isn't for blockheads.
Peter. No, I suppose not (740).

Asking Peter many detailed questions, even the most private ones, Jerry is applying a sort of a psychiatric therapy. And he makes Peter answer all questions despite his initial resistance. Jerry, in fact, is not a talkative man, and he usually does not speak so much, but that day he assumes a different role; likewise, Peter is taciturn in general, but that day he answers any questions of Jerry, though he has never met him before. Furthermore, although they have a conversation for less than one hour, Peter will never forget Jerry, and he will know him better than anyone in his life (Hayman, 1971: 1).

It is possible to see that the opposite traits contain their oppositions considering peculiarities of the characters. For example, the allegedly educated Peter, in fact, lives far from the realities around him, cannot control his anger, and so gives the impression of a man of ignorance. On the contrary, Jerry, seemingly an uneducated man is a good observer, calm, sensitive, sees the world from a multi-dimensional perspective, and a good reader of literature and philosophy. For example, some famous figures of the time, such as Sigmund Freud, Charles Baudelaire and John Philips Marquand are mentioned by name in the play. When Peter preparing his pipe, the playwright makes a reference to Freud, the father of psychoanalysis: "...What you'll probably get is cancer of the mouth, and then you'll have to wear one of those things Freud wore after they took one whole side of his jaw away..." (740). In 1923 when Freud was stricken with jaw cancer, he had surgical operations, and his jaw was removed, displaced with a prosthesis. Jerry asks Peter about his favourite writers mentioning Baudelaire and Marquand. But, Peter knows nothing about them: "Well, I like great many writers. Those two men are fine, each in his way. (*Warming up*) Baudelaire, of course...uh...is by far the finer of the two, but Marquand has a place...in our...uh...national ..." (741-2).

Having a close look into the lives of both Baudelaire and J. P. Marquand together with Edward Albee and his character Jerry, we get many similar characteristics of each. Their childhood, lives, views, sexual preferences, thoughts, and life styles show many similarities. Edward Albee is abandoned by his natural parents in his infancy, adopted by millionaire Reed and Frances Albee. A rebellious youth, Albee is not a successful student and never has a good relationship with his adoptive father, but had a love for his mother. Trying his hand at writing poem, novel and short story, the playwright has not been

successful at all. At the age of 30, he begins playwriting. He tries to explore the darker side of human soul, the paradoxical mixture of love and death. His grimly humorous plays, usually categorized in absurd theatre, focus on man's tendency to torment others and destroy himself.

Charles Baudelaire (1821-1867) is a bohemian French poet and a precursor of the symbolist movement. During his life time, he is condemned as the morbid and decadent author of immoral verse. Also the poet of strangeness, ugliness, fear and systematic self-destruction, the poet never forgives his young mother for remarrying the year after his father's death when he is 6, though he hardly remembers his father. However, he loves her tenderly. The similarity between Jerry's attitude towards his mother and that of Baudelaire is clear as Jerry says "...good old Mom walked out on good old Pop when I was ten and a half years old; she embarked on an adulterous turn of our southern states..."(743). Baudelaire, considering himself another Hamlet (Poggenburg, 1989: 4), never develops much admiration for his stepfather Major Aupick, a highly esteemed officer in the French army. Later in his life, he runs heavily into debts that afflict him until the end of his life. He indulges in homosexuality and debauchery. He also tries his hand at the short story and novel, which results in failure. These turn out to be highly erotic, satanic and irrational works. He dies in misery in Paris in 1867. Baudelaire, Albee and his character Jerry have the same homosexual tendency, which is the most important characteristic they have in common. Jerry clearly puts it: "...when I was fifteen...and I hang my head in shame that puberty was late...I was a h-o-m-o-s-e-x-u-a-l. I mean I was queer..." (743).

John Philips Marquand (1893-1960) is an American novelist and short story writer. He satirizes upper-class New England social structure, depicting characters from this environment as unhappy individuals restricted by family tradition. The households in his works are torn between their own desires and the traditions their families expose on them. Unhappiness, pressured by the society, and the grey world, the characters are subjected to, are what approach Albee to Marquand. Albee does not deny the influence of various writers, and so it is likely that Baudelaire and Marquand are two of them.

Jerry lives in a rooming house, which he defines as "a laughably small room" separated from other rooms with a beaverboard (742). With the rooming house there seems to be a reference to the title of the play 'The Zoo,' and thus, to the world. People are separated from each other by the cage bars in the world (Stenz, 1978: 132), which is very similar to a gigantic zoo, as Jerry says: "...I

went to the zoo to find out more about the way people exist with animals, and the way animals exist with each other, and with people too. It probably wasn't a fair test, what with everyone separated by bars from everyone else..." (749).

The relationship between abandonment and alienation of Jerry and the real life of Albee is clear. Being an adopted child has a deep psychological effect and experience on Albee. Jerry's answer to Peter's question concerning why Jerry has two empty picture frames, in fact, seems to be a summary of the playwright's life: "...Isn't it clear? I don't have any pictures of anyone to put in them" (742). As the play progresses, Jerry assumes a crazy role. And here again we have oppositions penetrating to one another: reason turns into madness. As such, at the beginning of the play, while Peter is in an unconscious manner, towards the end of the play he develops a conscious attitude with the death of Jerry. So, consciousness is changed into, as well as privileged over, unconsciousness.

Though the play is an attack on the bourgeoisie, Albee has some similar characteristics with Peter, too. Albee, in real life, is a fan of animals, polite, well-ordered and looks younger like Peter who has a stable life, while nothing has been permanent in Jerry's life. For example Jerry says: "...I never see the little ladies more than once...I've never been able to have sex with, or, how is it put? ...make love to anybody more than once..." (743).

Jerry's neighbours are as queer as Jerry himself. One of Jerry's neighbours is, in his words, "a coloured queen who always keeps his door open; well, not always, but *always* when he's plucking his eyebrows, which he does it with Buddhist concentration. This coloured queen has rotten teeth, which is rare, and he has a Japanese kimono" (742). The other one is a Puerto Rican Family, made up of "a husband, a wife and some kids" who "entertain a lot" (742). He has another neighbour whom he does not know at all. And his last neighbour is a woman who always cries. His landlady is, as Jerry introduces: "fat, ugly, mean, stupid, unwashed, misanthropic, cheap, drunken bag of garbage" (744). She is a lusty woman and usually harasses him sexually. Jerry says: "...she has some foul parody of sexual desire. And I am the object of her sweaty lust" (744). And she has a dog which usually disturbs not anyone, but particularly Jerry, and not any time but particularly when he comes home. Jerry refers to the dog as "a black monster of a beast: an oversized head, tiny ears, and eyes...bloodshot, infected...the dog is black all black; all black except for the bloodshot eyes...and an open sore on its...right forepaw...an old dog...almost always has an

erection”(745). The similarity between the landlady and her dog is emphasized: both are old, disgusting and full of lust, and each disturbs Jerry.

For Jerry, there is a close resemblance between animal and man: “...animals are indifferent to me...like people” (745), which gives the impression that Jerry seems to believe that both man and animal are interchangeable and either shares essential aspects of each other. He makes a connection between these two seemingly different oppositions. He tries to get on well with the dog, but he does not succeed. Then, he thinks of killing it. He poisons it, but it proves futile and the dog does not die. Jerry tries a similar attempt with a human being, Peter, and he fails again, but with a slight difference. He does not try to kill Peter, but himself, and eventually succeeds in that. The dog takes the rooming house his own home, so whenever Jerry comes, it attacks him, as such, at the end of the play Peter sees the bench as one of his belongings, and he fights and kills for the sake of it (Zimbardo, 1975: 48). The similarity between these two different attempts and illusions is clear enough. The problematic and aggressive relationship between Jerry and the dog is almost the same as that between human beings.

We get another contradiction when Jerry uses the term “friend” for the dog, while the dog was nothing, but an enemy to him: “...I was heart-shatteringly anxious to confront my doggy friend again” (747). Another paradoxical situation exists with the terms ‘love’ and ‘kill,’ since there is a strange mixture of love and death in the play. For example Jerry says: “I had tried to love, and I had tried to kill” (747). Interweaving the opposite feelings and situations, the playwright makes up a strange environment in which the term ‘enemy’ begins to connote the term ‘friend,’ and likewise, ‘love’ connotes ‘killing.’

Jerry makes a strange parallelism between two seemingly different and opposite beings: his coloured gay neighbour, the created, and God, the creator, or between crying woman and God, exchanging the roles of each:

A person has to have some way of dealing with something. If not with people...SOMETHING...with God. How about that? WITH GOD WHO IS A COLOURED QUEEN WHO WEARS A KIMONO AND PLUCKS HIS EYEBROWS, WHO IS A WOMAN WHO CRIES WITH DETERMINATION BEHIND HER CLOSED DOOR...with God who, I am told, turned his back on the whole thing some time ago... (747).

Here we have a direct reference to a belief system, that is, Deism. This faith is different from theism and pantheism, and it is, in fact, somewhere in

between. It conceives the idea of God totally away from the universe: God created a well-ordered universe granted it with immutable laws, which, later, began to operate without any further divine intervention. This tenet of the impossibility of divine intervention conflicts with traditional Christian belief in divine providence and revelation. It is clear that Jerry, who might be regarded as the reflected image of Albee, seems to believe in that. And this is very much in harmony with his absurdist approach.

Humour and distress are the other elements interrelated in the play. Albee sees laughter and pain close to one another. We get an impression that there is a sort of interaction, and even collaboration, of contradictory features of kindness and cruelty to create education, as Jerry puts it: "I have learned that neither kindness nor cruelty by themselves, independent of each other, creates any effect beyond themselves, and I have learned that the two combined, together, at same time, are the teaching emotion. And what is gained is loss" (748).

Toward the end, Peter holds the knife, which Jerry tosses at his feet, with a firm arm, not to attack, but to defend himself. The image of 'knife' is also interesting since it is a gender coded object and connotes the "erect phallus" (Hayman, 1971: 9). And we also know Jerry's sexual preference. Jerry's impaling himself on the knife may symbolize sexual intercourse. After Stabbed to death, Jerry says: "...Peter...thank you. I came unto you (*he laughs, so faintly*) and you have comforted me. Dear Peter" (752). When Jerry was about to die he thanks Peter. At first, thanking a man who tries to kill may seem quite a contradiction. But later Jerry makes it clear that he planned it deliberately: "...could I have planned all this? No...no, I couldn't have. But I think I did" (752).

Jerry makes a general classification of all living things. For him there are two kinds of exact oppositions: animal and vegetable (Amacher, 1982: 51). And the first one is superior to the second. Animal symbolizes the active and the conscious, but vegetable is passive. As J. Cooper Robb puts it, "with the bars erected by our socially and economically stratified society now removed, the 'animal' Jerry attempts to communicate with the 'vegetable' Peter" (1). First he classifies Peter into vegetables, but then he upgrades him placing into the animal class: "...you're not really a vegetable; it is all right, you're an animal, too..." (752).

Conclusion

The more technology pervades the society, the more humanity suffers because of the paradoxical nature of life, which Jerry sees equal to suffering and pain. Albee's characters are generally isolated from their environment, family and even from themselves. They seem to be living in an untouched vacuum where intervention does not seem possible. However, what is worse, they are the victim of the very society they live in. The playwright tries to underline the existence of the contradictions in everyday life. Denying the existence of these opposites does not bring a solution; on the contrary, it deepens and worsens the already gangrenous predicament. Therefore what the playwright suggests is to confront such a denial and even "understanding the paradoxes of living and embracing them all" (Miller, 1986: 149).

Avoiding the reality of death is another disease of the humanity. And Albee urges the reader to contemplate over his or her own death. This is what Jerry tries to teach Peter. Life and death are so close that one can not separate them since many live a semi-dead life, though unconsciously.

BIBLIOGRAPHY

- Albee, E. (1995). "The Zoo Story." *American Drama: Colonial to Contemporary*. eds. Stephen Watt and Gary A. Richardson. Orlando: Harcourt Brace & Company.
- Amacher, R. E. (1982). Edward Albee. Boston: Twayne Publishers.
- Hayman, R. (1971). *Contemporary Playwrights: Edward Albee*. London: Heinemann.
- Miller, G. (1986, Summer). "Albee on Death and Dying: *Seascape* and *The Lady from Dubuque*." *Modern Language Studies*. Vol. 16, No. 3. pp. 149-160.
- Kingsley, L. (1973, March). "Reality and Illusion: Continuity of a Theme in Albee." *Educational Theatre Journal*. Vol. 25, No. 1. pp. 71-79.
- Robb, J. C. (2002, Sept 4). *Philadelphia Weekly*. <http://www.lunatheater.org/press.htm>
- Poggenburg, R. P. (1989). *Introduction to: Charles Baudelaire: Une Micro-Histoire*. <http://www.library.vanderbilt.edu/ baudelaire/englishintro.html>
- Stenz, A. M. (1978). *Edward Albee: The Poet of Loss*. New York: Mouton.
- Zimbardo, R. A. (1975). "Symbolism and Naturalism in Edward Albee's *The Zoo Story*." *Edward Albee: A Collection of Critical Essays*. ed. C. W. E. Bigsby. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

II. ABDÜLHAMİT'İN JÖN TÜRK SİYASETİ: İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NE KARŞI ÖNLEMLER

Taner ASLAN*

ÖZET

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı, Abdülhamit'in 'istibdat' idaresini yıkmak, meşrutiyeti ilan etmek ve herkese eşitlik vermektir. Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe girmesi ve Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılıp, tüm Osmanlı tebaasının temsil hakkı elde etmesiyle devletin kurtuluşu ve devamı sağlanabilecekti. Bu maksatla, Mekteb-i Tıbbiye'de birkaç tıp talebesinin bir araya gelmesiyle gizli bir Cemiyet kuruldu. Abdülhamit idaresine karşı ağır ithamlarda bulunan Cemiyet'in varlığından 1892'de Abdülhamit yönetimi haberdar oldu. Bu tarihten itibaren Saray, bu gizli Cemiyet'in varlığını ortadan kaldırma siyaseti takip etti. Abdülhamit, Jön Türklerin yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçebilmek için bir dizi önlemler aldı. Bunlar; yakalananların tutuklanmaları ve sürgüne gönderilmeleri, Cemiyet merkezlerinin kapatılması, basın yayın faaliyetlerinin durdurulması ve yasaklanması, Cemiyet üyeleri için aff-ı şahanenin çıkartılması. Abdülhamit'in aldığı bu önlemler, Cemiyet'in varlığını ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Balkanlarda genç subayların da içinde bulunduğu bir grup hürriyet taraftarı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular. Paris merkezli Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik merkezli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti aynı maksada hizmet etmelerinden dolayı birleşerek, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. Sivil ve askerî kesimin birlikte hareket etmesi neticesinde baskı altına alınan Saray, meşrutiyeti ilan etmek durumunda kalmıştır. Meşrutiyetin ilanı sonrasında Abdülhamit, dengeli bir siyaset takip etmiştir. Ancak 31 Mart İhtilali'ni bahane eden Cemiyet, Abdülhamit'i tahttan indirerek yerine Sultan Mehmet Reşat'ı padişah yaptı. Abdülhamit'i de Selanik'e yolladı. Böylece, Abdülhamit - Jön Türk siyasî mücadelesi Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamit, Jön Türk, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet.

ABSTRACT

The aim of the Ottoman Ittihat Terakki Association was to knock down the ruling despotism, announce the constitutional monarchy (meşrutiyet) and granting equality for everyone. The salvation and the existence of the state would have been ensured after Basic Law of the Ottoman Empire (Kanun-ı Esasi) had been put into force and through the reopening of the parliament and finally the representation of all Ottoman citizens would have been reached. In order to realize this purpose, a secret association was established by a group of students attending Medical School. The administration of Abdülhamit II became aware of this association, which had been accusing Ab-

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Tarih Bölümü (taner.aslan@aksaray.edu.tr)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

dülhamit's regime severely, in 1892. From this date on the Palace followed the policy of eliminating this secret association. Abdülhamit implemented some precautions so as to obstruct the destructive organization of Young Turks (Jon Turk). These were arresting the members and sending them into exile, closing the headquarters of the association, shutting off and banning publications and granting royal amnesty (aff-ı şahane) for the members of the association. However the measures taken by Abdülhamit II were not sufficient to eradicate the association. A group of freedom supporters, among them there were some young military officers as well, founded the Ottoman Liberty Association in Balkans. Since the İttihat Terakki Cemiyeti located in Paris and the Ottoman Liberty Association located in Salonika had been functioning for the common purposes, they were united and formed a unique organization named the Ottoman İttihat and Terakki Association. The palace, which was under the pressures brought by military and civilian groups acting together in harmony, had been forced to announce constitutional monarchy. After the announcement of the constitutional monarchy, Abdülhamit II adapted a balanced policy. Nevertheless, using the insurrection of March 31st as an excuse, İttihat ve Terakki Cemiyeti dethroned Abdülhamit II and enthroned Sultan Mehmet Reşat as the new sultan. Finally they sent Abdülhamit to Salonika to live in exile. Thus, the struggle between Abdülhamit and the Jon Turks was concluded by the deposition of Abdülhamit II.

Key Words: II. Abdülhamit, The Young Turks, The Ottoman Committee of Union and Progress, Constitutional System of Government.

Giriş

17. yüzyılda devletin idarî, iktisadî ve askerî problemlerine dair ortaya konan layihalar, devletin sorunlarına bir çözüm üretememiştir. Ardarda gelen askerî mağlubiyetler, Osmanlı devlet adamlarında zihni bir zafiyet meydana getirmiştir. Lale Devrinin devlet adamları, Avrupa'dan alınacak basit bir askerî teknoloji ile devletin eski gücünü yeniden elde edebileceğine inanmıştır. Bu amaçla, Batı'nın bilim ve teknolojisi ile mücehhez bir askerî teşkilat oluşturma siyaseti takip edilmiştir.

18. yüzyıl devlet adamları, yenileşmeyi salt askerî alanla sınırlandırmıştır. III. Selim Döneminde bu alan biraz daha genişletilmiş, II. Mahmut Döneminde ise tedrici olarak farklı sahalara indirgenmeye başlanmıştır. Bu dönemde yapılan ıslahatlar, Tanzimat Fermanı'nı ortaya çıkartmıştır. Tanzimat Dönemi, ıslahatın istikametinin Batı'ya çevrildiği bir süreç başlatmıştır. Ancak Batı'nın bilim, felsefe ve dünya görüşünden çok, pratik ihtiyaçları karşılayan askerî, idarî ve teknik yönlerine ilgi gösterilmiştir (Ortaylı, 1994: 19). Ancak Batı'nın mükemmel kanunlarının gelişmenin sebebi olmaktan çok bir semeresi ve neticesi olduğu gerçeği tüm Batılılaşma boyunca bir türlü anlaşılamamıştır (Birinci, 1999: 603).

Batı'ya gönderilen devlet adamları ve öğrenciler, Batı'nın; siyasî, fikrî ve felsefî gelişmelerine ilgi duymaya başlamışlardır. Batı'nın zikredilen gelişmelerinin imparatorluğa getirilmesiyle, geleneksel fikri yapının yanında Batı merkezli düşünce akımları yer almaya başlamıştır. Bu fikrî değişim, Osmanlı Devleti'nde Batı'ya yüzü dönük yeni bir aydın sınıfı ortaya çıkartmıştır. Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu gelişmelerin bir neticesi olarak doğmuştur. Amaçları meşrutî bir idare tesis etmek, Kanun-ı Esasî'yi ilan etmek ve herkese adalet, müsavat ve hürriyet vermektir.

Devletin sorunlarını ortadan kaldırmak için yapılan ıslahatlara rağmen, Avrupa'nın gelişmişlik düzeyine ulaşamamasının arkasında, mutlak idarenin varlığını gören genç aydınlar, meşrutî bir idare ile anayasal meclis sisteminin ikame edilmesiyle, siyasî boşluğun dolayısıyla devletin mukadderatının temin edileceği fikrini ileri sürmüşlerdir. Bu yeni siyasî oluşum, 1876'da meşrutî bir sistemi imparatorluğa getirmiş, ancak fazla uzun sürmeden askıya alınmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru imparatorluğun dâhili ve harici meseleleri, siyasî ve sosyal problemleri, iktisadî ve idarî zafiyetleri yeni bir oluşumu gerekli kılmıştır. Memlekette '*istibdat*' hareketini devirmek, hürriyeti ilan etmek ve Kanun-ı Esasî'yi yeniden yürürlüğe koymak isteyen Jön Türklerin; siyasî, fikrî, iktisadî ve sosyal hayatta meydana getirdiği yenilik ve değişimler onu Türk siyasî ve fikir hayatında mümtaz bir mevkie oturtmuştur.

1. Ortaya Çıkışından II. Meşrutiyetin İlanına Kadar Jön Türkler ve II. Abdülhamit

1.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü temin etmek amacıyla, II. Mahmut'tan beri takip edilen denge siyaseti, II. Abdülhamit ile belli bir dereceye kadar başarılı olmuştur. Ancak bu siyaset, genelde Avrupalı devletlerin isteklerine boyun eğmek şeklindeydi. Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler ile Avrupalı devletlerin kışkırtmaları neticesinde, 19. yüzyılın başlarında isyan etmeye başlayan Balkan ulusları, Osmanlı Devleti'ni gerek içerde gerekse dışarıda müşkül bir vaziyete sokmuştur. Siyasî açıdan olduğu kadar, Avrupa'dan alınan borçların ödenemeyecek hâle gelmesinin sonucu, Düyun-u Umumiye Komiserliği'nin oluşturulmasıyla, devlet malî açıdan iflas ettiğini ilan etmiştir¹. Gerek siyasî ve gerekse malî buh-

¹ Osmanlı Devleti'nin dış borçlar meselesi hakkında bilgi için bkz. Faruk Yılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Borçlar*, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1996.

ranlar, II. Abdülhamit idaresine karşı giderek bir hoşnutsuzluk meydana getirmiştir.

Aydın fikirli gençler, hürriyeti ilan etmek, herkese müsavat ve adalet vermek (Selim Kohen, 1328: 43), *'istibdat'* idaresini devirmek (Özbilgen, 1994: 104; Hanioglu, 1982: 300) ve meşrutî bir idare tesis etmek maksadıyla, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de İbrahim Temo, İshak Sükûtî, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit ve Hüseyinzade Ali adlı beş tıp öğrencisi, 2 Haziran 1889/21 Mayıs 1305 (İbrahim Temo, 1939: 18; Cevri, 1909: 2)² tarihinde *'İttihad-ı Osmanî'* adıyla bir cemiyet kurmuşlardır (Cevri, 1909: 42; İbrahim Temo, 1839: 303; Rıza Tahsin, 1328/II: 113; Ünver, 1965: 23-24; Tunaya, 1952/I: 104; Kuran, 1956: 54-55; Mardin, 1995: 43; Ramsaur, 1972: 30; Hanioglu, 1966/I: 173; Akşin, 1980: 22; Çankaya, 1968-1969/III: 628-629).

Cemiyet'in oluşumunda, Abdülhamit'in 1876 Kanun-ı Esasi'sini meriyetten kaldırıp, Bab-ı Ali bürokrasisini devre dışı bırakıp, sert merkezîyetçi bir idare kurmasının önemli tesiri olmuştur. Padişahın, her türlü siyaset muhalefet araçlarını denetimi altına alarak, kendine karşı oluşabilecek menfi teşekkülleri bertaraf etmek istemesi de diğer bir sebeptir (Zürcher, 1993: 117). Devleti kurtarma söyleminin önemli bir halkasını oluşturan Genç Türklere göre, devletin kurtuluşu meşrutî bir hükûmetin teşekkülü ile sağlanabilirdi. Amacı Meclis-i Mebûsan'ı açmak, Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymaktı³. Meşrutî bir idarenin kurulması ile *'istibdat'* idaresi son bulacak, dolayısıyla padişahın mutlak idaresi sınırlandırılacak ve azınlıklar da kanun önünde eşit haklara sahip olacaklardı (Kocabaş, 1991: 31). Cemiyet teşekkülünde *'Carbonari'*⁴ ve Mason Teşkilatını örnek almıştır. İbrahim

² Ancak cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili olarak muhtelif tarihler de verilmektedir. Rıza Tahsin 1 Mayıs 1889 tarihini verir. Bkz. Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, C. II, İstanbul, Kader Matbaası, 1328, s. 113. Bedi Şehsuvaroğlu, "II. Meşrutiyet ve Atıf Bey" serlevhalı makalesinde, Cemiyet'in 1 Mayıs 1305/1888 tarihinde kurulduğu bilgisini verir. Bkz. Bedi Şehsuvaroğlu, "II. Meşrutiyet ve Atıf Bey", *Belleten*, C. XXVIII, No. 90, s. 3/307. Bedi N. Şehsuvaroğlu bu makalesini kitap olarak da yayınlamıştır. Bkz. Bedi Şehsuvaroğlu, *II. Meşrutiyet ve Atıf Bey*, Ankara, T.T.K. Yay., 1959. Kendisi de bir Jön Türk olan Ahmet Bedevi Kuran, Jön Türklük tarihi üzerine kaleme aldığı iki eserinde çelişkili tarihler verir. *'İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler'* de 1308/1892 tarihini verir. *'İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki'* de ise 1899 tarihini vermektedir. Bkz. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, Tan Matbaası, 1945, s. 30; *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, Tan Matbaası, 1948, s. 61.

³ *Cemiyet-i Cedide-i Osmaniyye*, y.y, 1889, s. 11-12; *İmamet ve Hilafet Risalesi*, Mısır, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Matbaası, 1316, s. 32-46; Mehmet Kadri Nasih, *Sarayih*, Paris, 1911, s. 272-283; Mehmet Kadri Nasih, *Zulm ve Adl*, Paris, 1326, s. 55-56.

⁴ Carbonari, Restorasyon Dönemi İtalya'sının anayasa, ulusal birlik ve Avusturya işgaline karşı bağımsızlık mücadelesini yürüten ve benzer mücadelelerin içindeki örgütlere çeşitli bakımlardan

Temo, Napoli’de bulunduğu sıralarda Mason Locasını ziyaret ederek onlardan bilgi almıştır. Ayrıca İtalya’da Carbonari Teşkilatı ile de tanışmıştır. Cemiyet üyelerine verilen numaralar, Carbonari’den etkilendiğini göstermektedir (Ramsaur, 1972: 32).

Cemiyet, hürriyet fikirlerinin hemen her türüsünün bulunduğu Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiye’de gelişme imkânı bulmuştur (Mardin, 1998: 49). Bu iki mektepte, talebeler arasında vatan ve millîlik esaslarına dair yazılar elden ele dolaşmaktaydı. Talebelerdeki vatan ve millet sevgisi düşüncesi, Cemiyet’in taraftar bulmasına ortam hazırlamıştır (Tansu, 2003: 26). Cemiyet, Tıbbiye’deki ilk toplantısından sonra, Tıbbiye talebeleri arasında hızla yayıldı, çoğunluğu bu Cemiyet’e girdi. Bunun yanında Harbiye, Baytar, Mülkiye, Topçu ve Mühendis-hane gibi okullardaki öğrencilerin büyük bir kısmı bu gizli Cemiyet’in tesirinde idiler (İbrahim Temo, 1939: 17-18; Hanioğlu, 1966/I: 176; Ramsaur, 1972: 33-35). Tıbbiye’de ve Tıbbiye dışındaki toplantılar neticesinde gelişen Cemiyet’in üye sayısı 1903’e gelindiğinde 900’ü bulmuştur (Kocabaş, 1991: 33).

1.2. Abdülhamit’in İttihat ve Terakki’yi Etkisiz Hale Getirme Çabaları

Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin mevcudiyetinden ve faaliyetlerinden 1892’de haberdar oldu (A.MKT.MHM., 535/41). Abdülhamit, ‘fesat grubu’ olarak nitelendirdiği Cemiyet’in varlığını ortadan kaldırmak için çeşitli yöntemler uygulamıştır. Cemiyet’e karşı baskı, yıldırma, hapsedme ve sürgün vasıtalarının yanı sıra, Avrupa’da faaliyet gösteren Cemiyet’in neşriyatlarının ve bürolarının kapatılması için ise diplomasi yolunu kullanmıştır. Bir de Cemiyet üyelerinin faaliyetlerinden ve muzır neşriyatlarından vazgeçmeleri için genel af gibi alternatif metotlar da kullanmıştır.

1.2.1. Tevkifler ve Sürgünler

Abdülhamit, meşrutiyet yanlısı bir grubun varlığından Mekteb-i Tıbbiye’nin dokuzuncu sınıf talebelerinden Muzafer Hasan, Eşref Ruşen ve Muttefi Hasan’ın ihbarı ile haberdar olmuştur. Saray, Mekteb-i Tıbbiye’de başlattığı tahkikat neticesinde, Tıbbiye komutanı Ali Saip Paşa’yı esnek davrandığı, meşrutiyet yanlısı oluşuma ruhsat verdiği ve engelleme adına hiçbir harekette bulunmadığı gerekçesiyle görevinden alarak, yerine Mehmet Zeki Paşa’yı getirmiştir (1893).

Mehmet Zeki Paşa'nın göreve gelmesiyle okulda disiplinli bir idare kurulmuştur (Cevri, 1909: 29; Tunaya, 1952/I: 110; Kandemir, 1975: 67). Zeki Paşa'nın Tıbbiye'deki baskıcı uygulamaları netice vermiş ve Cemiyet'in buradaki faaliyetlerinde bir kırılma yaşanmıştır. Uygulanan disiplinle bazı talebe Zeki Paşa'ya okulda Cemiyet'in varlığına dair ihbarda bulunmuşlardır. İhbar sonucu yakalanan Cemiyet üyeleri yargılanmış ve suçları sabit görülenler muhtelif cezalara çarptırılmışlardır. Mahkeme, gizli bir Cemiyet'e üye olmak suçundan Şefik Ali, Ahmet Mehdi, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit, Şerafettin Mağmumi, Mikail Useb ve Tekirdağlı Mehmet'in Tıbbiye'den atılmalarına ve tutuklanmalarına karar vermiştir. Fakat birkaç ay sonra affedilerek serbest kalmışlardır (Kocabaş, 1991: 34).

Asker-i Tıbbiye komutanının sert uygulamalarını ve mahkemenin kararlarını protesto eden 14 kadar Cemiyet üyesi tutuklanmışsa da mahkeme bu hareketin ciddi bir suç oluşturmadığına karar vermiş ve protestocuları serbest bırakmıştır. Serbest kalan bu gençler, Abdülhamit karşıtı muhalefete devam etmişler (Ramsaur, 1972: 36) ancak Zeki Paşa'nın katı yönetimi, talebelerin faaliyetlerini rahat bir şekilde sürdürmelerini engellemiştir. Mekteb-i Tıbbiye'de başlayan sıkı denetim, diğer okullarda da uygulanmıştır. Bu takibat neticesinde, Cemiyet'in ileri gelenlerinden bir kısmı yurt dışına kaçarak, buralarda Cemiyet'in eylem merkezlerini oluşturmuşlardır (İbrahim Temo, 1939: 64-69; Kutay, 1964: 71-75; Tansu, 1969: 14; Ziya Şakir, 1932). Bu amaçla, Arap Ahmet ile Ali Zühtü Paris'e, Mülkiye Mektebi Tarih hocası Murat Bey'de Mısır'a kaçmışlardır (TBMM Arşivi, 239-31/8, s.1; Bahir Fahri, 1326). Ayrıca, Ahmet Rıza Bey'in Cemiyet'e kazandırılması ve tıp öğreniminin Avrupa'da devam ettirilmesi için Mektebi Tıbbiye talebesi Nazım Bey'de Paris'e gönderilmiştir (Kocabaş, 1991: 34; Eyicil, 1989: 7).

Meşrutiyet taraftarı gizli bir Cemiyet'in ortaya çıkması, Saray muhaliflerinin bu Cemiyet etrafında toplanmalarını sağlamıştır. Öte yandan hürriyet yanlısı talebelere karşı uygulanan katı disiplin büyük tepki çekmeye başlamış, bu durum Kılıç Ali Paşa Cami'nin imamı tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Ayrıca, İzmir'de *Ahenk* ve *Hizmet* gazetelerinin sahibi Tevfik Nevzat Bey de Saray yönetimine karşı başlatılan harekette yer almıştır (Kutay, 1965: 69 vd.). Bu teşebbüsler, Saray hafiyelerinin Cemiyet üzerindeki baskısını artırmıştır (Osman Nuri, 1327III: 1067). Buna rağmen “*Memlekette bir İttihatçılık ruhu vücut bulmuştu. Bu, adeta mistik bir nüfuzdu. Vatan aşkı etrafında bütün fedakârlıkları, feragatleri topluyor ve aynı ideal uğrunda birleşenleri kuvvetli bir tesanüt hissi içinde bir vücut haline getiriyordu.*” (Yalçın, 1962/I: 24; Yalçın, 1943/I).

Bu arada Avrupa'ya Cemiyet'in merkezini kurmak üzere gönderilen Selanikli Nazım, Paris Tıp Fakültesine kaydolarak siyasî faaliyetlerine devam etmiştir (Eyicil, 1989: 7; Karabekir, 1982: 467). Nazım Bey, 1889'dan beri Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey'e Cemiyet'e girmesini teklif etmiştir. Ahmet Rıza ve Nazım, Cemiyet'in adı ve programı üzerinde farklı görüşler ortaya koyduysalar da (Hanioglu, 1966/I: 180; Eyicil, 1989: 7) neticede Cemiyet'in adının Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti olmasına karar vermişlerdir (1894) (İTCMD, Y.N. 45, 6 Ağustos 1906, T.N. 55, s. 84; Akşin, 1980: 23-24; Eyicil, 1989: 7-8). Başkanlığına da Ahmet Rıza Bey'in getirildiği Cemiyet'e Selanikli Nazım, Şerafettin Mağmumi, Milashlı Halil Bey ve Halil Menteşe de üye olmuşlardır (İTCMKD, 20 Temmuz 1906, T.N. 45, s. 69; Eyicil, 1989: 8). Bu arada Ahmet Rıza Bey ve Nazım Bey, Osmanlı hükümeti aleyhinde siyasî faaliyetlerde bulunmak suçundan vatan haini ilan edilmişlerdir (Bileda, 1986: 14; Eyicil, 1989: 8).

Cemiyet, düşünce yapısını bir zemine oturtuktan sonra, neşriyat faaliyetine yönelmiştir. Cemiyet'in ilkeleri ve hedeflerine yönelik bilgiler neşriyat yoluyla Osmanlı ahalisine ulaştırılmak istenmiş, basın yayınlara taban bulunmaya çalışılmıştır (Balkan, 366-367). Bu maksatla, Nazım Bey'in teklifi üzerine 1 Aralık 1895'te *Meşveret* gazetesi, Cemiyet'in yayın organı olarak yayın hayatına başlamıştır. Müdürlüğünü Ahmet Rıza Bey'in yürüttüğü (Eyicil, 1989: 8) *Meşveret*'te Cemiyet'in amacından ve faaliyetlerinden bahsedilmekteydi⁵. Hükümetin takip ettiği olumsuz siyasetten ve memleketin dahili ve harici pek çok sorunundan söz edilerek, Osmanlı toplumu ittihat ve ittifaka davet edilmiştir (Ahmet Rıza, 1895: 1). Padişaha sunulan bir arizada da memleketin daha iyi idare edilmesinden, ıslahatın gerekliliğinden (*Osmanlı*, S. 1, 1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1-5) ve hükümetin öncelikli işinin meşrutiyeti ilan etmek olduğundan bahsedilmiştir (*Osmanlı*, S. 62, 15 Haziran 1900, s. 2). Ayrıca devletin parçalanmasının ve yabancı müdahalesinin önüne Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile geçilebileceği yönünde Osmanlı Efkar-ı Umumiyesinin dikkati çekilmek istenmiştir (Halil Ganem, 1895: 2-3). Abdülhamit idaresinin memleketi mahv-ı perişan ettiği Cemiyet'in yayınlarında sıkça işlenmekteydi. Cemiyet, bu idarenin, devlet ve toplum için felaketten başka bir şey yapmadığını, Abdülhamit sağ oldukça meşrutiyetin ilanının çok güç olacağını belirtmekteydi (Mehmet Murat, 1896: 1). Cemiyet'in önemli azalarından Mehmet Murat Bey, memleketin ıslaha muhtaç olmasına rağmen, hükümetin hiçbir gayret sarf etmemesi durumunda; icra makamından indirilmesinin sağlanmasını, bunun gerçekleşmemesi durumunda da şiddete başvurulup umumî bir ayaklanma çıkar-

⁵ *Meşveret*, S. 3, 8 Kanun-ı Sanî 1908, s. 1; *Meşveret*, S. 4, 15 Kanun-ı Sanî, 1908, s. 3; *Meşveret*, S. 4, 15 Kanun-ı Sanî, 1908, s. 3.

tılmasını istemiştir. Murat Bey'in ihtilalci düşüncesi, Cemiyet'in diğer üyeleri tarafından kabul gören bir düşünce tarzı değildi (Mehmet Murat, 1896: 2-3). Mehmet Murat, memleketin kötü ahvalinin müsebbibi olarak gördüğü Abdülhamit'e ağır ithamlarda da bulunmuştur. "*Her türlü kabiliyet ve istidad-ı fıtriyye malik muhterem bir milleti cehalette boğup mahrûmiyyet-i mutlaka içinde sefil denilecek mertebesine indirdi bıraktı.*" (Mehmet Murat, 1897: 1). Ahmet Rıza ise ne yabancı müdahalesine taraftardır ne de memlekette genel bir ayaklanmadan yanadır. O, mesleklerinin "*Adat ve kavanîn-i Osmaniye dahilinde hareket etmek*"ten ibaret olduğunu belirtmektedir (Ahmet Rıza, 1896: 3).

Yurt dışındaki İttihatçılar, eylem merkezlerini oluşturup, faaliyetlerini artırırlarken, yurt içindeki İttihatçılar da çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin, Anadolu'da şubeleri sınırlı idi. İstanbul'da ise birkaç şubesi bulunmaktaydı. Cemiyet'in İstanbul şubesi reisliğine Hacı Ahmet Efendi'nin seçilmesiyle İstanbul şubesinin gelişmesi sağlanmıştır. Ahmet Efendi ve ekibi tarafından padişahı devirmek amacıyla bir plan tertip edilir. Ahmet Efendi, Abdülhamit'e karşı yapılacak darbe için ulemadan Şeyh Naili ve Seraskerlikte bulunan Yarbey Şefik Bey ve Birinci Tümen Komutanı Kazım Paşa'nın yardımlarını sağlar. Darbe şu şekilde planlanmıştı: Birinci Tümen Komutanının yardımı ile Babıali nazırlar toplantısında basılacak, şeyhülislamdan fetva alınacak, II. Abdülhamit hâl edilecek, yerine Beşinci Murat tahta geçirilecek, bu gerçekleşmezse kardeşi Reşat Efendi tahta çıkartılacaktı (Ramsaur, 1972: 46).

Bu plan, 1896 Ağustosunda gerçekleştirildi. Ancak, bazı üyelerin suikast fikrinden vazgeçmesi ve içlerinden birinin suikastçıları ihbar etmesi üzerine plan hayata geçirilememiştir. Planın tatbik edileceği akşam Tokatlıyan Lokantası'nda yemek yiyen Nadir Bey'in kutlama hevesiyle içkiyi fazla kaçırmaması ve Numûne-i Terakki Müdürü Mazhar Bey ile Askerî Okullar Genel Müfettişi Zühtü İsmail Paşa'nın ağzından söz almasıyla mesele ortaya çıkmıştır. Nadir Bey'in "*Paşa, bilsen yarın neler olacak?*" sözü üzerine Zühtü İsmail Paşa durumu araştırmış ve II. Abdülhamit'e yapılacak darbe planını ortaya çıkartmış, böylece darbecileri de tevkiif ettirmiştir (Osman Nuri, 1327III: 1070-1071; Ramsaur, 1972: 48; Kuran, 1948: 65; Danişmend, 1972/IV: 357; Mardin, 1995: 72; Kocabaş, 1991: 34). Hazi-ran 1897'de Reşit Paşa'nın başkanlığında kurulan mahkemede suikasta katıldığı tespit edilenler çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Tutuklananlardan Birinci Tümen Komutanı Kazım Paşa, Cemiyet'in İstanbul Reisi Hacı Ahmet, ulemadan Şeyh Naili ve kardeşleri, Hakkı ve Avni Beyler ve ailesinden 18 kişi, Şeyh Abdülkadir ve ailesinden 20 kişi, Mekkeli Sabri, Divan-ı Muhasebat Reisi Zühtü Bey ve Kemal Beylerin yanı sıra (Ramsaur, 1972: 49), Abdullah Cevdet, İshak Sükutî, Şera-

fettin Mağmumi ve Kerim Sebatî 27 Ağustos 1313/1897’de Şeref Vapuruyla Trablusgarb’a sürgüne gönderilmişlerdir (İbrahim Temo, 1939: 64-65; Osman Nuri, 1327/III: 1077; Danişmend, 1972/IV: 357; Tunaya, 1952/I: 105; Kuran, 1956: 164; Kansu, 2001: 17; Ramsaur, 1972: 62; Bayur, 1983/III: 252 vd.). Bu durum Cemiyet’in İstanbul’daki faaliyetlerine büyük bir darbe indirdiyse de (Kocabaş, 1991: 34; Ramsaur, 1972: 48-49), Mekteb-i Tıbbiye’den sonra Harbiye Mektebi’nde de muhalif hareket devam etmiştir. Bu durum, padişahı kontrolün kaybolduğuna inanmaya (Akşin, 1980: 30-31) ve endişeye sevketmiştir (Y.PRK.HR., 30/12).

Bu başarısız darbe teşebbüsünden sonra, hükümetin siyasî baskıyı artırmasına rağmen, İstanbul’da özellikle öğrenciler arasında Cemiyet’in fikirleri yayılma imkânı buldu. 1897’de muhaliflerin faaliyet merkezi olarak görülen Harbiye’de, Fransızca öğretmeni iken Rodos’a sürülen fakat oradan Avrupa’ya kaçmayı başaran Çürüksulu Ahmet Bey’in mektuplaşmalarda yaptığı telkinler sonucu, Harp Okulu’nda Mahir Said, Şefik Bey ve Giritli Abdülhalim ve Fazıl Beyler *Hüseyin Avnî Paşa* ve *Süleyman Paşa* kolunu kurdular (Akşin, 1980: 30-31; Lewis, 2000: 48; Tunaya, 1952/I: 104; Kuran, 1948: 36; Danişmend, 1972/IV: 357; Ramsaur, 1972: 62). Ancak, bu gizli örgütün yurt dışında bulunan İttihatçılarla iletişimini sağlayan Giritli Halim’in hafiyeler tarafından kandırılması, örgüt üyelerinin yakalanmasına yol açmıştır. Yıldız’da kurulan mahkeme heyeti, suçlulardan bir kısmını serbest bırakmış, bir kısmını da sürgüne göndermiştir (Kuran, 1956: 164).

Saray’ın “*Ermenilerden daha menhus, Yunanlıdan daha beter vatan düşmanı*” olarak nitelendirdiği (Y.E., 74/17) Jön Türklerin kökünün kurutulması için, Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa, hükümete bir arıza göndermiştir (Y.EE., 15/21). Bu arıza üzerine Abdülhamit idaresine karşı muhalif hareketin içinde yer alanlar, şiddetli baskıya maruz kalmışlardır. Topçu yüzbaşılardan Galip Bey ve Telgraf Memuru Hüseyin Bey, Jön Türklük isnadıyla tutuklanmışlardır (Y.PRK.BŞK., 53/68; Y.PRK.AZJ., 37/111).

Saray’a Jön Türklerin faaliyetleri ve maksatlarına dair yapılan jurnaller Jön Türklerin sıkı bir takibe uğramalarına sebep olmuştur. Bu takibatların birinde, Yemen’e sürülen Kolağası Recep’e gelen bir mektubun Jön Türk Cemiyeti’nden Mehmet Efendi tarafından yazıldığı tespit edilmesiyle bu iki şahıs tutuklanmış (Y.PRK.ASK., 180/14), bazı Jön Türk mensuplarının Balkanlardan İstanbul’a gideceklerine dair alınan ihbar ile buraya gitmeleri de engellenmiştir. Konya Vilayeti Polis Serkomiseri Mehmet Ali Efendi’ye gönderilen Bulgarca mektupta, Var-na’dan İstanbul’a gelecekleri bildirilen Hezargradlı Mehmet bin Hacı Salih ve

Müzekki bin Haşim adlı Jön Türklerin gelmelerine izin verilmemesine dair de bir işar verilmiştir (DH.MKT, 1157/70). İzmir’de de Osman Camus adlı şahsın üzerinde Jön Türklerin mektupları ele geçirilmiştir (Y.PRK.TKM., 50780). Cemiyet, maksadını yayınladığı ilanlarla da duyurmaktaydı. Bu ilanlar ile ilgili olarak hükümet Girit’te bir tahkikat yapmıştır (Y.PRK.MYD., 19/98).

Cemiyet’in askerî teşkilata sızma girişimlerini engellemek için de bir takım önlemler alınmaya çalışılmıştır. Cemiyet’e giren zabitler hakkında tahkikat başlatılarak, zabitlerin Cemiyet’e sempati beslemelerinin önüne geçilmek istenmiştir (Y.PRK.MYD., 19/107).

1.2.2. Cemiyet Merkezlerinin Kapatılması, Basın Yayın Faaliyetlerinin Durdurulması ve Yasaklanması İçin Yapılan Teşebbüsler

Terakki ve İttihat Cemiyeti’nin İstanbul şubesinin dağılmasından sonra, pek çok Cemiyet üyesi, Paris ve Cenevre’de toplanarak Cemiyet’in eylem merkezlerini genişletmişlerdir. Saray, Cemiyet’in Avrupa’da zemin bulması ve büyümesi karşısında bir dizi önlemler almaya başlamıştır. Saray’ın başvurduğu önlemler paketi arasında, diplomatik seçenek önemli bir yer tutmaktadır. Paris elçiliği aracılığıyla, Cemiyet’in merkezinin ve yayın organlarının kapatılması için Fransa Hükümeti Başbakanı Bourgeois’ten yardım istenmiştir. Diplomatik girişimler neticesinde, Cemiyet’in merkezi ve gazeteleri kapatılmış ve üyeleri de Paris’ten çıkartılmıştır. Bunun üzerine başta Ahmet Rıza olmak üzere Cemiyet’in diğer üyeleri Cemiyet’in merkezini Brüksel’e nakletmişlerdir. Benzer şekilde Belçika Hükümeti’ne yapılan baskı sonucunda bu kez Cenevre’ye gitmişlerdir (Mardin, 1995: 104). Fakat Saray’ın aldığı tedbirler yeterli olmadığından, Cemiyet üyeleri bir süre sonra Paris’e gelerek faaliyetlerine devam etmişlerdir (Eyicil, 1989: 12).

Bu arada siyasî baskılar ve dönemin sosyo politik gerginlikleri neticesinde Damat Mahmut Paşa iki oğlu ile birlikte Avrupa’ya kaçmış ve orada Saray karşıtlarıyla birlikte hareket etmiştir (Kuran, 1956: 231-232; Eyicil, 1989: 12). Mahmut Paşa’nın hanedana mensup yüksek mevkide bir kişi olması Saray’ı endişelendirmiştir. Hanedan mensubu bir kişinin Avrupa’da Saray muhalifleriyle birlikte hareket etmesi, Avrupa Efkâr-ı Umumisinin Jön Türk hareketi ile yakından ilgilenmesine yol açmıştır (Eyicil, 1989: 12; Ramsaur, 1972: 72; Hanioglu, 1966/I: 343).

Mahmut Paşa’nın otele geleceği sırada Jön Türklerin yapacakları nümayişe karşı Fransa polisi tedbir almıştır (Y.PRK.ESA., 34/62). Abdülhamit, muhalifleri güçlendiren ve umutlandıran bu kaçış sonucunda damadın geri gelmesi için Avru-

pa'daki elçilerden gerekli diplomatik girişimlerde bulunmalarını istemiştir (Osman Nuri, 1327/III: 1091; Bayar, 1966/III: 723; Ramber, 9). Mahmut Paşa, elçilerin teklifini “*Kendi oğulları adına, II. Abdülhamit’in namûskarane saltanat etmesinden başka bir şey istemediğini*” söyleyerek reddetmiştir (Osman Nuri, 1327/III: 1091). Damadı muhaliflerden ayırmak için yapılan teşebbüsten bir netice elde edilemeyince, damadı halkın gözünden düşürebilmek için propaganda başlatılmış, ancak bu teşebbüste bir sonuç vermemiştir (Osman Nuri, 1327/III: 1085; Ramsaur, 1972: 73; Bayar, 1966/III: 724). Saray, son bir çare olarak diplomasi atağına kalkmış, Paşa’nın iadesi için Fransa Hükümeti nezdinde girişimde bulunulmuş, ancak bundan da bir netice alınamamıştır (Ramsaur, 1972: 72-73; Koca-baş, 1991: 35; Karal, 1995/VIII: 519-520; Eyicil, 1989: 12-13).

Mahmut Paşa ve oğullarının Avrupa’ya kaçarak, İttihatçılara katılması, Cemiyet üyelerine hem güç vermiş (Karal, 1995/VIII: 519; Akşin, 1973: 541; Karpat, 1975: 291; Ramber, 49; Kuran, 1956: 257 v.d.), hem de Jön Türk hareketine yeni bir yön vermiştir. Damat Mahmut Paşa’nın oğulları İttihatçıları ortak bir program etrafında toplayabilmek için ‘*Umûm Osmanlı Vatandaşlarımıza*’ adıyla bir bildiri yayınlamışlardır (Kuran, 1956: 297-298).

Saray, Jön Türklerin Avrupa’daki faaliyetlerinden elçilik mensupları aracılığıyla bilgi almaktaydı. Bunun yanında hafiyeler de Jön Türklerin muhtemel faaliyetleri hakkında Saray’a jurnal vermekteydiler. Londra Sefaret Müsteşarı Rıfat Bey’in Jön Türkler hakkında Mabeyn’e gönderdiği bir arızasında, Jön Türklerin Avrupa’da Osmanlı Devleti aleyhinde muzır teşebbüslerde bulunduklarından ve bunlara tedbir alınması gereğinden bahsedilmektedir (Y.EE., 14/75). Ayrıca Londra’daki Jön Türklerin faaliyetlerine dair bilgilerde Saray’a ulaştırılmaktaydı (Y.PRK.EŞA., 35/86). Bunlar arasında Jön Türklerin Ermenilerle birlikte Osmanlı devlet adamlarını rehin alarak, bunu Devlet-i Aliyye’ye istediklerini yaptırmada bir tehdit unsuru olarak kullanmak istediklerine dair haberlerde yer almaktaydı (Y.PRK.ŞH., 8/53). Hatta Sabık Nazır Mösyö Karaveluka’ya, Jön Türklerin padişaha suikast yapacağına dair mektup geldiği de bildirilmektedir (Y.PRK.MK, 9/8). Madrid Sefareti Birinci Katibi Mahmut Bey’in, Münir Bey tarafından Paris’ten uzaklaştırılmış olmasının Jön Türklerin işine yarayacağından, Jön Türkler tarafından Münir Bey aleyhinde yazılar yazılacağından bahsedilmektedir (Y.PRK.HR., 33/59). Ayrıca Sabık Tahrirat-ı Hariciye hulefasından olup mezunen Paris’te bulunan Mehmet Asaf, Jön Türklerin muhtemel faaliyetine dair bir jurnal vermiştir. Bu jurnalde, Arnavut eşrafından ve Saray tüfenkçilerinden iken Paris’e kaçan Abdülmümin Ağa’nın birçok silahlı taraftarı olan tehlikeli bir adam olduğundan, Paris’te Jön Türklerle temasının padişah için pek zararlı olabileceğinden

söz edilmiştir (Y.EE., 15/189). Diğer yandan, Şehzade Mecid Efendi'nin padişahın aleyhinde bulunduğu, Jön Türklerle muhabere ettiğine, kendisine İngiltere Devleti'nden para ve silah yardımı teklifi yapıldığına, şayet Reşat ve Kemal Efendilerden de yardım gördüğü takdirde zat-ı şahane hakkında her şeyi yapmaya hazır olduğunu ifade ettiğine, büyük biraderinin ise kendisini bu yoldan alıkoymak için nasihatlerde bulunduğu dair Şehzade Yusuf İzzettin Efendi tarafından kurşun kalemle yazılmış bir mektup müsveddesi de Saray'a gönderilmiştir (Y.EE., 15/119).

İstanbul'da da Jön Türkler tarafından atılan beyannamelere dair Ahmet Şevket Paşa Saray'a jurnal göndermiştir (Y.EE., 15/101). Saray, bu bilgiler karşısında doğal olarak bu hareketi ortadan kaldırmak istemiştir. Abdülhamit, Jön Türk hareketinin Avrupa'daki faaliyetlerini Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkiler kurarak engelleme politikasını sürdürmüştür. Bazı Avrupa devletleriyle kurulan diplomatik ilişkilerle, Jön Türklerin Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyette bulunmaları engellenmeye çalışılmıştır. İtalya Hükümeti ile kurulan diplomasi netice vermiş, hükümet Pekuna'da bir eve baskında bulunmuş, Jön Türk fırkasıyla ilgili olduğu sanılan bir İtalyan hapisanede öldürülmüştür (Y.PRK.TKM., 44/50). Ancak Saray, Jön Türklerin faaliyetlerini engelleme siyasetinde öldürme eyleminde bulunulmasına dair bir istekte bulunmamıştır.

Avrupa'da Saray muhaliflerinin birlikte hareket etmeleri Saray'ı endişelendirmiştir (Y.EE., 15/189). Abdülhamit, Cemiyet üyelerinin maddi kaynaklarını kurutmak ve gerekli önlemleri almak için Saray hafiyelerini harekete geçirmiştir. Cemiyet'in insan kaynağı ve finansmanını kesmek için geniş çapta önlem alınmaya çalışılmıştır. Terakki ve İttihat Cemiyeti faaliyetlerini genişletmek için yurt içinde Cemiyet merkezleri oluşturmuştur. Edirne'de açılan Cemiyet'in şubesine Tıgır isimli zengin bir Hristiyan'ın maddi destekte bulunduğu, Ortakapı Çarşısı'ndaki Hristiyan bir kitapçı tarafından neşriyatların dağıtıldığına dair jurnaller de alınmıştır (Y.PRK.BŞK., 45/23). Müteveffa Hıdiv İsmail Paşa'nın adamlarından olan Mısırlı İzzet Paşa'nın Ahmet Rıza'ya ve Jön Türk Cemiyeti'ne nakdi yardımda bulunduğu da tespit edilmiştir (Y.PRK.EŞA., 36/69). Başta Mısır Hıdivi olmak üzere Cemiyet'e maddi destek sağlayanların, yardımlarını kesmeleri için girişimde bulunulmuştur. Mısır Hıdivinin, Mısır'daki Jön Türk hareketine yardım etmemesi için Hıdivi Almanya konsolosu aracılığıyla ihtarda bulunulmuştur (Y.PRK.EŞA., 37/81).

II. Abdülhamit, aleyhinde yapılan neşriyatların basılmasını, yayınlanmasını ve ülkeye sokulmasını yasaklamıştır. Paris'te P. Karaman tarafından basılıp Be-

yoğlu'nda Lortic ve Kayl adında iki kitapçı dükkânında satılmakta olan '*Abdülhamit ve Devr-i Saltanatı*' isimli kitap, Saray hafiyelerince ele geçirilmiş ve yapılan tahkikat neticesinde satılması yasaklanmıştır (MF.MKF., 275/20).

Cemiyet, milletin Abdülhamit aleyhinde uyanması için birçok hitaplarda bulunmuştur. Bu hitaplar gerek Türkçe, gerekse Arapça olarak yayınlanmıştır (Y.PRK.TKM., 37/47). Cemiyet'in neşriyatlarının meydana getirdiği tesirleri ve Abdülhamit'e yönelik ithamları, Saray'ın Jön Türk neşriyatlarını takip altına almasına sebep olmuştur. Saray, Cenevre'deki Jön Türk grubuna baskı yaparak, burada yayınlanmakta olan *Osmanlı* gazetesinin yayını engellemek istemiş, Paris Sefareti Müsteşarlığına da Necib Melhame'yi bu işe memur etmiştir. Melhame'nin Cenevre'de Jön Türklere yönelik faaliyetleri *Osmanlı* gazetesinde bahsedilmiştir (*Osmanlı*, S. 9, 1 Nisan 1898, s. 6-7).

Deresden'de '*İstibdat*' idaresini tenkit eden '*Sultan Abdülhamit Han ve Memalik-i Şahane'de Islahat*' isimli bir risale neşredilmiştir. Yıldız Sarayı, muzır fikirler içeren bu risalenin satılmasına ve memlekete sokulmasına izin vermemiştir (MF.MKF., 351/5). II. Abdülhamit'ten menfi bir şekilde bahseden neşriyatlara kati surette müsaade edilmemiştir. '*İstibdat*' devrinde birçok kitap tahkikata uğramıştır. Rumca bir hikaye kitabında, II. Abdülhamit'ten olumsuz bir şekilde bahsedilmiş olması, bu kitabın yasaklanmasına sebep olmuştur (Y.PRK.ASK., 168/43). Londra'da sergilenen '*Esrar-ı Harem*' adlı oyunun yasaklanması için diplomatik teşebbüs de bulunulmuş, bu girişim netice vermiş ve oyun sahnelenmemiştir (Y.PRK.EŞA., 35/86).

Avrupa'da bazı gazetelerde Abdülhamit aleyhinde yazılar neşredilmekteydi. Londra'da yayın yapan *Daily Telegraph* gazetesinin 1314 tarihli nüshasının yurda sokulması yasaklanmıştır (Y.PRK.HR., 22/24; MF.MKF., 351/5). Jön Türkler, II. Abdülhamit aleyhinde yabancı neşriyatları da kullanmışlardır. Almanya'da yayınlanan *Berliner Tegelblatt* isimli gazetede Jön Türkler, II. Abdülhamit idaresini tenkit eden bir makale yayınlamışlardır. Jön Türklerin özellikle Avrupa basınına emellerine ulaşmak için kullanmaları, Avrupa Efkar-ı Umumisinin Osmanlı idaresine karşı muhalif bir hareketin varlığından haberdar olmasına sebep olmuş, bu durum diplomaside Osmanlı saygınlığı açısından menfi netice meydana getirmiştir (Y.PRK.TKM., 43/44).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin neşriyatları, yabancı postahaneler aracılığıyla memlekete gizlice sokulmaktaydı (Eyicil, 1989: 10; Ramsaur, 1972: 40). Bunun üzerine hükümet postahanelerde denetimi sıklaştırmıştır. Bunun yanında,

Osmanlı'nın Jön Türk Fırkası teşkilatında uygulayacağı politikalarda pürüz çıkmaması için ecnebi postaları meselesini çözmek istemiş ancak Süfera-yı Erbaa (dört elçi), ecnebi postaları konusunda Babiâli'ye sert bir nota vermiştir (Y.PRK.TKM., 44/50).

Hükümet, postahanelerde denetimi artırmış, denetimlerde 'devr-i istibdat' aleyhinde birtakım neşriyatlara rastlanmıştır. Örneğin Reji Postahanesi posta kutusunda '*Sultan Abdülhamit Han-ı Sani'ye Hitab*' başlıklı 'fesat' bir varaka bulunmuştur. Varakada memleketin siyasî ve sosyal problemleri ele alınmakla birlikte, II. Abdülhamit idaresinin memleketi mahv-ı perişan ettiğinden bahsedilerek, memleketin kalkınması için mutlak surette ıslahat yapılması ve acil önlem alınması gereği üzerinde durulmuştur. Muzır olarak nitelendirilen bu tür yayınlar Mabeyn'e yollanmaktaydı. Bunlardan, başka yerlere gönderilme ihtimaline karşı da polis teşkilatı uyarılmaktaydı (Y.EE.KP., 12/1170).

Jön Türkler, amaçlarını ve faaliyetlerini yayınladıkları risaleler ile de dururmuştur. Cemiyet'in yayınladığı risalelerin memlekete girişi yasaklanmıştır. Bunlar arasında Mehmet Tevfik Paşa'ya isnat edilen '*Vatan Tehlikede*' risalesi (1895) (Gövsa, 1946: 381; Birinci, 1988: 9-14), Mısır'da 1314'te neşredilen '*Neler Olacak*', 1907'de neşredilen '*Hayye ale'l-felah*', 1316'da neşredilen '*İmamet ve Hilafet Risalesi*', 1889'da neşredilen '*Cemiyet-i Cedide-i Osmaniye*' (Hanioglu, 1966: 181) de yer almaktadır.

Jön Türk neşriyatlarının en çok yayınlandığı yer Mısır idi. Zira, Saray muhaliflerinin Avrupa'dan sonra kaçtıkları merkezlerden biri de Kahire'dir. Muhalifler burada pek çok neşriyat yayınlamışlar, ancak muzır içerikli gazetelerin yurda girişi yasaklandığından, bunları kaçak yollarla yurda sokmaya çalışmışlardır (Y.PRK.MK., 21/14). Jön Türklerin Mısır'da yaptığı neşriyatı tabeden Matbaa-i Osmâniye'nin kapatılması için de Mısır hıdivi nezdinde girişimlerde bulunulmuştur (Y.EE., 87/65).

Yurt içinde ve dışında muhalif neşriyatlar yasaklanmaya ve kapatılmaya çalışılmıştır. '*Osmanlı ve Yunan Muharebesi, Girit İsyanı*' adlı kitaplarla, Rahib C. Fister tarafından Neuchatel'de bastırılan Fransızca risalenin ve *Balkan, Akba-ba, Kalas, Gayret* ve *Tercüman* adlı gazetelerin muzır nüshalarının ülkeye girişi yasaklanmış (MF.MKT., 394/47; Y.PRK.MK., 7/76), Avrupa'da Jön Türkler hakkında *La Presse* ve *Palitische Correspondanz* adlı gazetelerdeki makaleler de tekzip edilmiştir (Y.PRK.TKM., 39/95).

Ayrıca Manchester şehrinde yayınlanan *Es-Sadaka* adlı Arapça gazete ile Fransızca İngilizce yayın yapan *Uküdü'l-İslâm* adlı iki gazetenin bazı sayılarında Jön Türkler tarafından hazırlanan makalelerin yayınlanacağı haberine karşı tedbir alınmasına dair Saray'a bilgi verilmiştir (Y.PRK.AZJ., 45/69).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin '*istibdat*' idaresini devirmek için kullandığı argümanlardan biri de hilafet meselesidir. Cemiyet, Abdülhamit'in hilafet makamına mugayir hâl ve hareketlerde bulunduğu, bu makamın gereklerini yeterince yerine getiremediğine, bu yüzden Abdülhamit'in bu makamda bulunmasının şer'an caiz olmadığına dair beyanlarda bulunmuştur. Bu beyanlarda '*istibdat*' idaresinin İslam'da yeri olmadığı, oysa Abdülhamit'in uygulamalarıyla '*istibdat*' idaresi kurduğu, dolayısıyla İslam'da yeri olmayan bir uygulamayı tatbik eden bir şahsın, halife konumunda bulunmasının doğru olamayacağı vurgulanmıştır (Y.PRK.EŞA., 37/29). İttihat ve Terakki Cemiyeti, hilafet makamının gereklerini yerine getiremediği ve istibdadî idaresiyle memleketi parçaladığı ve ilerlemesine engel olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamit'in hâlline dair bir fetva yayınlamıştır (Y.PRK.AZJ., 43/17). Bu fetvanın bir sureti de Arap Ceziresi (Cezîre'tul- Erebi 'Aşağı Mezopotamya) âlimlerine gönderilmiştir (Y.PRK.HR., 30/15). *Osmanlı* gazetesinde Cemiyet'in maksadının belirtildiği '*Abdülhamit'e Hitap*' başlığını taşıyan arızanın 13. maddesinde, Abdülhamit'in hâl ve hareketleri ile hilafete uygun olmadığı ifade edilmiştir (*Osmanlı*, S. 62, 15 Haziran 1900, s. 2).

Muhlifler '*istibdad*' idaresini yıkmak için kartpostallar ve kartvizitler de kullanmışlardır. Cemiyet, Avrupa'da birçok kartvizit bastırarak fikirlerini yaymaya çalışmıştır. Bu kartvizit ve kartpostallarda Abdülhamit'i küçük düşürücü resimler yer almaktaydı. Saray, bu kartpostallar ve kartvizitlerin tedavülünün men edilmesi için gerekli teşebbüslerde bulunmuştur (Y.MTV., 260/124). Cenevre'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce '*Yaşasın Kanun-i Esasi*' ibaresini içeren kartvizit bastırılmış, ancak hükümet bu tür yayınların görüldüğü yerde imha edilmesini istemiştir (DH.MKT., 2192/72).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra da II. Abdülhamit aleyhindeki yayınlar devam etmiştir. Sultan Abdülhamit'e karşı olumsuz neşriyatların önemli yekûnu Mısır matbaalarında neşredilmiştir. Bu neşriyatlardan biri de Matbaa-i İçtihad'da basılan '*Mahkeme-i Kübra*' isimli risaledir (Y.EE.KP., 33/3247). Abdülhamit aleyhinde yapılan bu tür neşriyatların meşrutiyetin ilanından sonra da devam ediyor olmasının en önemli sebebi; Sultanın hal edilmek istenmesidir. Bu tür neşriyatların Abdülhamit'in ısdar edilmesinde mühim bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Saray, Cemiyet'in yayın organlarını, özellikle *Meşveret* gazetesinin ve *Osmanlı* dergisinin (Kocabaş, 1991:35) yurda sokulmasını yasaklamıştır. Ahmet Celalettin Paşa'nın, muhaliflerin yurda dönmesi için hazırlanan aff-ı şahane teklifinin kabul görmesiyle Cevdet ve İshak Sükuti'nin çıkardıkları *Osmanlı* dergisi kapanmıştır (Karabekir, 1982: 492; Ramsaur, 1972: 71; Mardin, 1995: 144; Kocabaş, 1991: 36; Beyatlı, 1968: 118; Eyicil, 1989: 15).

Cemiyet, hükümetin birçok politikasını da yayınlarında ele alarak tenkit etmekteydi. Örneğin *Meşveret*'te hükümetin Girit politikası Jön Türkler tarafından şiddetle tenkit edildiğinden, bu gazetenin Girit'e sokulmaması için gerekli tedbirin alınması istenmiştir (Y.PRK.MYD., 19/137).

1.2.3. Cemiyet Üyeleri İçin Aff-ı Şahane Çıkartılması

Sultan Hamit, yurt dışındaki İttihatçıların devlet aleyhindeki faaliyetlerini sona erdirmek için ikna yolunu denemiş, bu hususta Avrupa'ya birkaç kez temsilci göndermiş, ancak bir netice alamamıştır (Tunaya, 1952/I: 105). Buna rağmen Sultan, ikna yoluyla muhalifleri teşebbüslerinden vazgeçirme siyasetini bırakmamış, bunun için gerekli maddi ve idarî desteğin sağlanması için ilgili mercilere yetki vermiştir. Memalik-i Şahane dışında bulunan erbab-ı fesadı ve Jön Türkleri terk-i meslek ettirmek, memlekete gelmelerini sağlamak, gelmeyenlerin de neşriyatlarına mukabele de bulunmakla memur Yusuf Türab, padişahın sarf etmek için para, muhabere için şifre ve bir tercüman talep etmiş ve istenen maddi destek yerine getirilmiştir (Y.PRK.AZJ., 53/27).

Saray, daha önce gönderdiği temsilcilerin sunduğu şartların İttihatçıları tatmin etmemesi üzerine, daha geniş bir aff-ı şahane yayınlamıştır. Abdülhamit, İttihatçıların hükümete karşı takındıkları muhalif tutumu kırabilmek için güvendiği hafiyelelerden Ahmet Celalettin Paşa'yı ve Necip Melhame'yi Avrupa'ya göndermiştir. 10 Temmuz 1897'de Paris'e giden ikili burada 13 gün kalmıştır. Celalettin Paşa, af ile ilgili resmi genelgeyi İttihatçılara göstererek, onları ikna etmeye çalışmıştır. Teklifte: İttihat ve Terakki neşriyatını tatil ederse af ilan edileceği, Avrupa'dan ve sürgünden yurda dönenlere liyakatlerine göre memuriyet verileceği, tedricî olarak ıslahata başlanacağı, ücretsiz pasaport verileceği, isteyenlerin öğrenimlerine devam edebileceği, Osmanlı topraklarında diledikleri yerlerde oturabilecekleri, maddî yardımda bulunulacağı, Avrupa'da okuyan talebelere 150 Frank maaş verileceği ve Avrupa'da kalacak olanlara ise elçiliklerde görev verileceği yer almaktaydı. Şayet bu teklifleri kabul etmeyip hükümete ve padişaha karşı hareket edenler, Osmanlı tebaasından çıkartılacaktı (Kara, 1995/VIII: 58).

Serhafiye Ahmet Celalettin Paşa ile Paris Büyükelçisi Münir Bey'in Cemiyet üyelerini ikna etme girişimleri netice vermiş; Cenevre, Paris, Brüksel ve Kahire de bulunan 60 kadar Cemiyet üyesi, hükümetin sunduğu teklifi kabul ederek, yurt dışında bulunan elçiliklerde birer memuriyet elde etmişlerdir (Kuran, 1956: 58; Şapolyo, 1974: 55; Osman Nuri, 1327/III: 1082; Ramsaur, 1972: 71; Karal, 1995/VIII: 58). Ahmet Rıza ve Nazım Bey ise hükümetin genelgesini reddetmişlerdir (Eyicil, 1989: 20). Teklifi kabul edenlerden İshak Sükutî Roma, Abdullah Cevdet Viyana, Tunalı Hilmi'de Madrid elçilik tabipliğine atanmışlardır (Y.EE., 15/83; Karabekir, 1982: 492; Ramsaur, 1972: 71; Mardin, 1995: 144; Kocabaş, 1991: 36).

Ahmet Celalettin Paşa, sunduğu teklifi belgelendirmek maksadıyla 10-22 Temmuz 1897'de Paris'te hükümet bildirisi yayınlamıştır. Cemiyet mensuplarının Saray'ın teklifini kabul ederek birer memuriyet elde etmeleri, Ahmet Rıza'nın şiddetli tenkidine uğramıştır. Tek başına da kalsa mücadeleye devam edeceğini vurgulayan Ahmet Rıza, "*Müslüman olan ve olmayanlarımız, siyasî idealimizi gerçekleştirmek için birleşmemiz lazımdır*" diyerek istibdada karşı olanları birleşmeye ve mücadeleye davet etmiştir (Karal, 1995/VIII: 519).

İstanbul'da Cemiyet'e karşı başlatılan takibat neticesinde, Avrupa'ya kaçan, Ahmet Rıza ile görüşen ancak bir netice elde edemeyince Mısır'a giden, orada *Mizan* gazetesini çıkaran Murat Bey, tekrar Paris'e döner (Mizancı Murat, 1326: 118-119). Bir ara Cemiyet'in başkanlığına seçilirse de ihtiraslı ve geçimsiz bir kişiliğe sahip olan Ahmet Rıza Bey'den kaynaklanan problemlerden dolayı Cemiyet'ten ayrılır (Mizancı Murat, 1326: 223-224). Saray, Murat Bey'in özellikle *Mizan*'ı çıkardıktan sonra, Abdülhamit yönetimine karşı ağır eleştiriler yapmasından çok rahatsızdır. Murat Bey'i menfi faaliyetlerinden vazgeçirmek için teklifler sunulur. Murat Bey, Abdülhamit'in özel olarak görevlendirdiği Serhafiye Ahmet Paşa'nın teklifi karşısında fazla direnç göstermeyerek teklifi kabul eder ve 30 Temmuz 1897'de İstanbul'a döner (Cevri, 1909: 34; Kuran, 1956: 58; Mardin, 1995: 93-94) ve 10 bin kuruşla Şûra-yı Devlet Azalığı'na tayin olur (Eyicil, 1989: 13).

Saray, yurda dönmelerini sağladığı İttihatçıların anlaşma hükümlerine uymadıklarını ileri sürmüştür. Cemiyet ise anlaşmayı bozanın padişahın kendisi olduğunu gazete sütunlarında ilan etmiştir (*Osmanlı*, S. 3, 1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1-2). Sonuçta padişahın, Cemiyet'in varlığını ortadan kaldırmak için takip ettiği siyaset bir netice vermemiştir. Cemiyet'in devleti kurtarmak için önerdiği meşru-

tiyet ve Kanun-ı Esasi fikri etrafında toplananların sayısı giderek artmıştır. Bu durum padişahın mutlak idaresi için büyük bir tehdit oluşturmuştur.

2. II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Jön Türkler ve II. Abdülhamit

2.1. II. Meşrutiyetin İlanı ve II. Abdülhamit

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Leskovikli Mehmet Rauf *‘İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?’* adlı eserinde, Cemiyet’in maksadını şu şekilde ortaya koymuştur: *“İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk kuruluşundan amacına ulaştığı mutlu güne kadar yalnız bir fikre hizmet etti ki o da geçmiş yönetimin değiştirilmesi, devletin yenilenme ve yükselmesi kutsal fikrinden ibaret idi.”* (Leskovikli Mehmet Rauf, 1327: 10-11). Tek ve önemli düşünceleri imparatorluğun parçalanmasını engelleyerek, devleti kurtarmak olan İttihatçılara göre (Mardin, 1995: 308) imparatorluk, içinde bulunduğu durumdan ancak meşrutî bir idare ile kurtulabilirdi (Kazım Nami, 1326: 19). 9-10 Haziran 1908’de İngiliz Kralı III. Edward ile Rus Çarı II. Nikola’nın Reval’de Osmanlı Devleti’ni paylaşma ve parçalama anlaşması yapması (Koloğlu, 1985: 16-19), İttihat ve Terakki mensuplarını endişelendirmiştir (Uçarol, 1985: 332). Bu tehlikeli ve çözümsüz vaziyet karşısında Enver, Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler dağa çıkarak isyan bayrağını açmışlardır. Onlara göre yapılması gereken tek şey *“memlekette idare-i meşrûtanın te’sîsine çalışmak, 1293 Kanun-i Esasisi’nin tatbikini temîn etmektir.”* (Enver Paşa, 1991: 58).

Reval toplantısını müteakip 3 Temmuz 1908 günü Resne’de Kolağası Niyazi Bey, Cemiyet’ten izin alarak (Uzunçarşılı, 1956: 107-108; Şehsuvaroğlu, 1959: 311), 200 kadar asker ve sivilden oluşan kalabalık bir grupla meşrutiyeti ikame etmek amacıyla dağa çıkmak ve açıkça mücadele etmek kararını almıştır (Ahmet Niyazi, 1326: 79; Ahmad, 1984: 20). Niyazi Bey’in bu teşebbüsü, Manastır Bölgesi Kumandanlığınca Selanik’te bulunan 3. Ordu Müşiri İbrahim Paşa’ya resmen bildirilmiştir (Ahmet Niyazi, 1326: 100-104). Saray, isyanın taraftar bulmaması için Resneli isyanının bir Sırp isyanı, Cemiyet’in de İslam düşmanı Hristiyan yandaşı olduğuna dair birtakım şayialar çıkartarak, askerlerin Cemiyet’e sempati duymalarını engellemeye ve Avrupa devletlerine de Cemiyet’in Hristiyanlık ve Avrupa karşıtı olduğunu yaymaya çalışmıştır. Cemiyet’te aksi iddialar ortaya koymuştur (Ahmad, 1984: 20).

Niyazi Bey, Saray’a, Rumeli Müfettişliği’ne ve Manastır Valiliği’ne meşrutiyeti ilan etmek maksadından başka bir amaç taşımadığını bildiren bir telgraf çekmiştir. Niyazi Bey telgrafında; hürriyetin ilanı, Kanun-ı Esasi’nin yürürlüğe girmesi ve Meclis-i Mebûsan’ın toplanması isteğini belirtmiştir. Resneli’nin bu

teşebbüsü Abdülhamit'i endişeye sevk etmiştir. Şimdiye kadar Cemiyet'e karşı şiddet eğilimi içinde olmayan padişah, bu hareketten sonra Cemiyet'e karşı sert tedbirler alınmasına karar vermiştir. Güvendiği ve itimat ettiği kumandanlarından Mitroviçe'de 18. Nizamiye Fırkası'nın Komutanı Arnavut Şemsi Paşa'yı, Niyazi Bey'in isyan hareketini önlemekle görevlendirmiştir. 7 Temmuz 1908'de Manastır'a gelerek durum hakkında bilgi alan Şemsi Paşa, yanında Prizren Belediye Reisi'nin muhafız güçlerinin de yer aldığı bir kuvvetle isyancılar üzerine harekete geçme kararı almıştır. Şemsi Paşa, Manastır'da yaptığı tahkikat ve alınması gereken tedbir hakkında Saray'ı bilgilendirmek için Manastır telgrafhanesinden telgraf çekmiştir. Çıkışta, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fedai subaylarından Teğmen Atıf Bey tarafından vurularak öldürülmüştür (Müfid Şemsi, 1995: 83-84; Ziya Şakir, 1933; Ahmet Niyazi, 1326: 158; Şehsuvaroğlu, 1959: 307-325; Uzunçarşılı, 1956: 109-111; Yöntem, 1962: 257; Ramsaur, 1972: 153). Bu Cemiyet'in ilk siyasi cinayetidir.

Şemsi Paşa'nın bir suikast neticesinde öldürülmesi, Saray'da bomba etkisi meydana getirmiştir. Bu hadise üzerine telaşa ve ümitsizliğe düşen Saray, İttihatçıların bu teşebbüsünü bastırmak üzere bu kez Müşir Tatar Osman Paşa'yı görevlendirmiştir. Tatar Osman Paşa, isyanı önlemek için hazırladığı askerî planda, Makedonya'daki 3. Ordu ve Edirne'deki 2. Ordu ile Anadolu'dan 47 tabur asker yollamak yer almaktadır. Bunun yanı sıra Makedonya'daki Rum çetelerinden de yararlanılacaktır. Bunun için İzmir'den Selanik'e asker sevkine başlanır. Cemiyet, askerlerin Selanik'e ulaşmadan bir kısmını ikna ederek kendi saflarına çekmeyi başarır (Ahmet Saib, 1328: 62; Uzunçarşılı, 1956: 111).

Bu arada Firzovik'te meydana gelen bir hadise meşrutiyetin fitilini ateşlemiştir. Kosova'da bulunan yabancıların eğlence ve şenlikler tertip etmeleri Kosova halkını telaşlandırmıştır. Bölge halkı, durup dururken bu tür bir toplantının düzenlenmesinin arkasında Avusturya'nın askerî teşebbüsünü gizlemek düşüncesi yattığı görüşünden hareketle, Firzovik'te silahlı olarak toplanır. Cemiyet ise bu toplantıdan faydalanmaya ve toplantıya politik bir görünüm kazandırmaya çalışır (Külçe, 1944: 59). Kosova Valisi Mahmut Şevket Paşa, toplantının bir taşkınlığa sebebiyet vermemesi ve asayişin temini için Miralay Galip Bey'i görevlendirir. İttihat ve Terakki taraftarı olan Galip Bey'de Rumeli'de yabancı müdahalesinin son bulması için meşrutî bir idarenin yürürlüğe girmesinin zarurî olduğuna dair düşüncesini harekete geçirir. Galip Bey, padişaha, sadrazama ve şeyhülislama Kosova halkı adına 180 imza bulunan bir telgraf çekerek, Meclis'in toplanmasını ister. Cevap gelmeyince ısrarla bu istek tekrarlanır. İşin en dikkat çekici yönü de meşrutî idareyi Arnavutların istemiş olmasıdır (Uzunçarşılı, 1956: 124-128).

İttihatçılar, 20-21 Temmuz gecesi genel isyan ve 24 Temmuzda da meşrutiyeti ilan etme kararı alırlar (Duru, 1957: 40). Ancak Manastır Ordu Komutanı Tatar Osman Paşa'dan çekindikleri için, onu devre dışı bırakmak isteyen Cemiyet, Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler'i bu iş için görevlendirmiştir. Niyazi ve Eyüp Beyler iki taburla birlikte tertibat alarak, Tatar Osman Paşa'yı dağa kaldırmışlardır (Eyicil, 1989). Bu arada Selanik merkez kumandanı Nazım Paşa, Atıf Bey tarafından, yine Manastır Polis Müfettişi Sami Bey ve 12 Temmuz Pazar gününde Topçu Alayı imamı Mustafa Efendi Selanik'te öldürülmüştür (İbrahim Temo, 1939: 117; Menteşe, 1964: 122-124). Cemiyet'in bu suikastları Saray'ı oldukça tedirgin etmiştir. Bu arada Selanik'e gönderilen askerlerde, İttihatçılar safına katılarak göğüslerine hürriyet işareti takmışlar ve İbrahim Paşa Komutasındaki 3. Ordu birliklerine karşı olduklarını ortaya koymuşlardır (Menteşe, 1964: 125).

Abdülhamit, Rumeli'de ve 3. Ordudaki gelişmeleri öğrenmek üzere, Mahir Paşa'yı Selanik'e göndermiş, ancak onun gelişiyile hadise içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. 22 Temmuz 1908'de telgraf telleri kesilmiş ve İzmir'den giden Redif Fırkaları da 3. Orduya katılmıştır. Makedonya'daki bu olaylar gittikçe büyüyerek halkın ve 3. Ordunun da katıldığı genel bir isyan halini almıştır. 23 Temmuz gecesi Manastır Komitesi, meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusan'ın toplanması için padişaha bir telgraf çekmiştir. Cevap gecikince, 4 saat içinde bu isteklerinin yerine getirilmemesi hâlinde padişaha 2. ve 3. Orduların İstanbul'a yürüyeceğinin bildirildiği ultimatoma niteliğinde bir telgraf çekilmiştir. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumeli'de meşrutiyeti ilan etmiştir. Bundan sonra Manastır'da Meşrutiyet Dönemi başlamış ve 'istibdat' dönemi sona ermiştir (Kara, 1995/VIII: 8). Manastır'dan sonra Rumeli'nin birçok şehrinde meşrutiyet törenlerle ilan edilmiş ve bu durum Saray'a telgraflarla duyurulmuş (Uzunçarşılı, 1956: 150 vd.), Saray'ın da bunu kabul etmesi ve buna uyması istenmiştir (Yöntem, 1962: 259).

Abdülhamit, İttihatçıların genel isyanını engelleyemeyeceğini anladıktan sonra, gelen baskılara boyun eğmek zorunda kalır ve 23/24 Temmuz 1908 gecesi meşrutiyeti ilan eder. Meşrutiyetin ilanı bütün vilayetlere duyurulur. 24 Temmuz 1908 sabahı İstanbul gazeteleri, meşrutiyetin ilanına dair resmî tebligatı yayınlarlar (*İkdam*, S. 5087, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908, s. 1; *Sabah*, S. 6783, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908, s. 1; Aksin, 1980: 77). Padişah, meşrutiyeti koryacağına dair Kuran'a el basarak yemin eder (28 Temmuz 1908) (Cemalettin Efendi, 1978).

Arap İzzet Paşa, Abdülhamit'e bu hareketi önleyecek askerî gücün olduğunu söylediye de padişah, kardeşkanı dökülmemesi için bu teklifi geri çevirir (Doktor Kamil, 1325). Sultan, siyasî bir manevra yaparak "*madem ki milletim bu kanunun yine yürürlüğe girmesini arzû ediyor, ben dahi verdim.*" beyanında bulunur (Bayur, 1983/III: 479).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 19 yıllık hürriyet mücadelesini kansız bir darbe ile gerçekleştirerek, Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlatır (Hasan Amca, 1958:10 vd.).

2.2. II. Meşrutiyetin İlanı Sonrası II. Abdülhamit ve Jön Türkler

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hedefinde Abdülhamit'i tahtından indirmekte yer almaktaydı. Ancak Abdülhamit politik bir manevra yapıp meşrutiyeti ilan etmiştir. Böylece padişah yaptığı yumuşak geçiş hamlesi ile tahtında kalabilmiştir. Meşrutiyeti ilan etmekle birinci hedefine ulaşan Cemiyet, dönemin konjonktürüne göre hareket etmenin daha yerinde bir davranış olacağı gerekçesiyle, Abdülhamit'e dokunmamış, ülkeyi siyasî kargaşaya sürükleyecek hareketten de kaçınmıştır. Bundan dolayı meşrutiyetin ilk aylarında gerek padişah gerekse Cemiyet birbirlerine karşı itidalli yaklaşmışlardır (Düstûr, Tertip II, C. I, N. 4, s. 5). Abdülhamit, Cemiyet'in kendisi hakkındaki düşüncesini bildiği için genelde uzlaşma siyaseti takip etmiştir. II. Abdülhamit'in siyasî manevrası sadece meşrutiyeti ilan edip, Kanun-ı Esasî'yi yürürlüğe koyup, Meclis-i Mebusan'ı yeniden açmakla kalmamış (Y.PRK.TKM., 51/46), siyasî suçluları kapsayan genel bir af çıkartmış, hafiyeliği ve matbuat sansürünü de ortadan kaldırmıştır. Padişahın bu demokratik açılımı popülaritesini artırmıştır. Böyle bir durumda da padişahlı hal etmek düşüncesi doğru bir hareket tarzı olamazdı (Düstûr, Tertip II, C. I, N. 7, s. 9).

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi ile Abdülhamit arasındaki ilk görüşme, 3 Ağustos 1908'de Yıldız Sarayı'nda gerçekleşti. Genel Merkez hem padişahla resmî görüşmelerde bulunmak, hem de gözdağı vermek maksadıyla Erkan-ı Harp Binbaşısı Cemal, Hakkı, Necip, Talat, Rahmi ve Hüseyin Beylerden oluşan bir heyeti İstanbul'a göndermiştir. Abdülhamit, gelen heyetle görüşmesinde, "*bütün efrad-ı millet Terakki ve İttihat Cemiyeti azasındandır. Bende reisleriyim. Artık birlikte çalışalım, vatanımızı ihya edelim.*" (Ali Cevat Bey, 1966: 163) sözüyle bir kez daha siyasî bir manevra yapmıştır.

Abdülhamit'in meşrutiyeti ilan etmesine rağmen, 1876 Kanun-ı Esasisi'ni askıya almasından dolayı, başta Cemiyet olmak üzere efkar-ı umumiye müteredditti. 1908 Meşrutiyetinin de önceki gibi olmasından endişe duyanlar, Abdülha-

mit'in Kanun-ı Esasi'ye ve meşrutiyete bağlı kalmayacağına dair bir takım şayialar yaymıştır. Abdülhamit, bu şayialar karşısında Kanun-ı Esasi'nin koruyucusunun bizzat kendisi olduğunu göstermek için 15 maddelik bir Hatt-ı Hümayun yayınlamıştır (1 Ağustos 1908) (Düstûr, Tertip II, C. I, N. 4, s. 11-14).

Abdülhamit'in Kanun-ı Esasi'ye sadakatle bağlı kalacağına ve bizzat uygulayıcısının kendisi olacağına dair yayınladığı Hatt-ı Hümayunu müteakip, Cemiyet'te *İkdam* gazetesinde bir beyanname yayınlatır.

“Bazı bedhahan ve fesadkaran taraflarından neşredilip ötede beride dağıtılmakta olan evrakın katiyen Cemiyet'in tercüman-ı efkârı olmadığını ve idare-i sabıka esnasında Paris'te toplanan kongrenin alınan kararlarını ihtiva eden eserin de şimdilik malik olduğumuz meşrutiyet idaresinde hiçbir sebep-i mevcudiyeti kalmadığından onunda dağıtılmasına Cemiyet'in katiyen muhalif bulunduğunu ve bu muamelatı icra edenlerin Cemiyet'le hiçbir münasebetleri bulunmadığını ilan ederiz.” (İkdam, S. 5100, 7 Ağustos 1908).

Bu ifadelerden Cemiyet'in de Abdülhamit'e karşı dengeli bir siyaset takip ettiğini söyleyebiliriz. Böylece, Cemiyet dolaylı olarak hükümet üzerinde denetim kurmuştur. Kendisi hükümet olmamış ancak hükümetin oluşumuna tesir etmiştir (Süleyman Nazif, 1927: 11). Özellikle meşrutiyet hükümetinden *'istibdat'* dönemi Saray erkânının tutuklanmasını istemiştir (Kansu, 2001: 179).

Abdülhamit ve Cemiyet arasında dengeli bir şekilde devam eden münasebetler, 31 Mart 1909'da gerçekleşen askeri bir isyandan sonra bütünüyle değişmiştir. 31 Mart Olayı akabinde Cemiyet, otorite ve nüfuzuna tehdit olarak gördüğü Abdülhamit'i bu hadise ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle tahttan indirmek için düğmeye basmıştır (Danişmend, 1986: 376).

Devlet Erkânı, Abdülhamit'in hallinin kansız bir şekilde yerine getirilmesini arzu etmekteydi. Ahmet Muhtar Paşa fetva alınmak suretiyle Abdülhamit'in hal edilmesinin daha doğru olacağını düşünerek, şeyhülislamın ve Fetva Emininin Meclis'e çağırılmasını teklif eder. Abdülhamit'in halli için fetva suretini Elmalılı Muhammet Hamdi Efendi hazırlar. Fetva Emmini Hacı Emin Efendi, Abdülhamit'in 31 Mart Hadisesi'ne sebebiyet vermek, Beyt-ül mal de gereksiz israfa neden olmak, şer'î kitapların okunmasını menetmek ve yok etmek, bazı şer'î meseleleri bu kitaplardan çıkartmak gibi ağır ithamlarla suçlanmasını doğru bulmaz ve hazırlanan fetva suretini imzalamaya yanaşmaz. Bunun yerine padişaha tahttan feragat etme teklifinde bulunulmasını önerir. Asım Efendi, Abdülhamit'i hal eden fetvanın imza edilmemesi durumunda padişahın katledilebileceğini söyler. Asım Efendi'nin bu sözü ve Meclis üyelerinin ısrar-

ları karşısında Hacı Efendi, fetva suretinin son kısmına hal şikkıyla birlikte Abdülhamit'in imamet ve saltanattan feragat etmesi şikkının da eklenmesi koşuluyla fetvayı imzalamayı kabul eder. Fetva Emininin zor da olsa fetva suretini imzalamasından sonra, padişah yukarıda isnat edilen suçlardan dolayı, 7 Nisan 1909'da Meclis'te 274 mebusun katıldığı bir oturumda üyelerin 'hal edilmesi' şikkını kabul yönünde oy kullanmalarıyla saltanattan indirilmiştir. Fetva Emininin ısrarla üzerinde durduğu ve fetva metninde padişaha feragat teklifinin yapılmasının Meclis'in tercihi bırakılması hususu oylamaya bile sunulmamıştır. Dolayısıyla padişah, feragat etmemiş, isnat edilen suçlardan dolayı tahttan indirilmiştir. Meclis'in aldığı bu hal kararını Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi'nin de imzalamasıyla, padişah mecburi ikamete zorlanarak Selanik'e gönderilmiştir (Danişmend, 1986: 159-161).

Abdülhamit'e isnat edilen suçları ve Meclis'in aldığı kararı Selanik mebusu Emmanuel Karasu tebliğ etmiştir. Abdülhamit münasip bulunduğu takdirde Çırağan Sarayı'nda ikamet etmek istediğini bildirmişse de Mahmut Şevket Paşa bunu kabul etmemiştir. Aynı zamanda hadiselerde kendi dahlinin olup olmadığına dair bir komisyon kurulup, araştırma yapılmasını teklif ettiyse de bu teklifi de reddedilmiştir (Mevlânâzade Rifat, 1993: 90).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin siyasî, idarî, iktisadî, ticarî, askerî ve sosyo kültürel sorunlarının meşrutî bir sistemde çözüleceğini düşünen İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu sistemin kurulması için başta Abdülhamit idaresini ortadan kaldırmanın gereğine inanmıştır. Cemiyet kurulduğu tarihten (1889) II. Meşrutiyeti ilanına (1908) kadar geçen sürede 'istibdad'a muhalif söylemler geliştirmiştir.

II. Abdülhamit, kendi yönetimi aleyhine oluşturulan Cemiyet'in varlığından haberdar olduktan sonra, onun varlığını ortadan kaldırmak amacıyla, mensuplarını sindirme, sürgüne gönderme yolunu seçmiştir. Ancak bunlar Cemiyet'in varlığını ortadan kaldıracak ciddi teşebbüslerden uzak kalmıştır. Cemiyet'in gidecek güç kazanması karşısında II. Abdülhamit, diplomasi atağına geçerek onun faaliyetlerini engellemeye çalışmış ancak bu da Cemiyet'i ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Son çare olarak da aff-ı şahane yayınlarak Cemiyet'in dağılmasını denemiş, bunda bir noktaya kadar başarı sağlamış, fakat bu teşebbüsle de istediği sonuca ulaşamamıştır.

Saray'ın, Cemiyet'in varlığını sona erdirmek için takip ettiği sindirme, yıldıırma, tutuklama, sürgün, diplomasi, aff-ı şahane gibi uygulamalar bir netice vermemiştir. Aksine Selanik merkezli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ve Paris merkezli Terakki ve İttihat Cemiyeti, Osmanlı İttihat ve Terakki adıyla birleşmiş, böylece meşrutiyet ve hürriyet taraftarları büyük bir güç oluşturmuştur.

Rumeli'de Reval mülakatını bahane eden birkaç genç subay, devleti bölünmekten ve parçalanmaktan kurtarmak adına, meşrutiyeti ilan etmek arzusuyla dağa çıkarak isyan etmişlerdir. Padişah, hareketin önüne geçebilmek için güvendiği adamları isyancıların üzerine göndermiş ancak bu kişiler, İttihatçıların tetikçileri tarafından öldürülmüştür. Böylece tarihimiz siyasî cinayetlere tanık olmuştur.

II. Abdülhamit, isyanın giderek büyümesi karşısında meşrutiyeti ilan etme kararı alarak, bizzat koruyucusu ve takipçisi olacağını göstermiştir. Meşrutiyetin ilk zamanlarında II. Abdülhamit ve Cemiyet birbirlerine karşı dengeli bir siyaset takip etmişlerdir. Ancak 31 Mart Askerî İhtilali tüm dengeleri altüst etmiştir. İsyanı askeri hareketle karşılık veren İttihatçılar, isyan hareketini bertaraf ettikten sonra, devlet idaresini tamamıyla kendi tekeline almıştır.

31 Mart Hadisesi sonrası II. Abdülhamit'in tahttan alaşağı edilmesi İttihatçıların güç gösterisidir. 33 yıl tahtta kalan padişahı tahtından indirmekle, tek otoritenin kendileri olduğu mesajını vermişlerdir. Padişahın tahttan indirilmesi her ne kadar Meclis kararı gibi gözükse de bütünüyle İttihatçıların isteğiyle gerçekleşmiştir. Aynı zamanda bu, Yeniçerilerin padişahları tahtından indirmelerinin modern bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Abdülhamit'in hal edilmesinde dikkat çeken bir gelişme de resmi tebliği Abdülhamit'e bildirmekle görevli heyetin başında Selanik Mebusu Yahudi Emmanuel Karasu'nun bulunmasıdır. Bu oldukça düşündürücü bulunmalıdır.

Abdülhamit'in tahttan indirilip istedikleri kişiyi tahta oturtmakla siyasî otorite padişahın elinden alınmış oluyordu. Böylece padişahlık makamı Meclis'in aldığı kararları imza eden bir kurum vaziyetine indirgenmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bab-ı Ali Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (A.MKT.MHM.)

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT.)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT.)

Maarif Vekaleti Mevkufât Kalemi (MF.MKF.)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)

Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Arzuhal ve Journaller (Y.PRK.AZJ.)

Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK.ESA.)

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.)

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.)

Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı (Y.PRK.MK.)

Yıldız Perakende Evrakı Şehremaneti Maruzatı (Y.PRK.ŞH.)

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM.)

Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan- Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD.)

Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti (Y.PRK.BŞK.)

Yıldız Tasnifi Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE..KP.)

(Belgelerin dosya numaraları metin içinde verilmiştir.)

2. İTCMD, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1906-1907 Senelerine Ait Muhaberatın Kopya Defteri, İstanbul Belediye Kütüphanesi, yazma no 45, 6 Ağustos 1906, tahrirat no 55; İTCMKD, 20 Temmuz 1906, tahrirat no 45, s. 69.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Dosya No: 239/31, Defter no 8.

Düstur ve Süreli Yayınlar

Düstûr, Tertip II, cilt I, numara 4.

Düstûr, Tertip II, cilt I, numara 7.

İkdam, S. 5087, 24 Temmuz 1908.

İkdam, S. 5100, 7 Ağustos 1908.

Meşveret, S. 3, 8 Kanun-ı Sanî 1908.

Sabah, S. 6783, 24 Temmuz 1908.

Telif Tedkik Eserler

AHMAD, Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, (çev. Nuran Yavuz), Kaynak yayınları, İstanbul 1984.

Ahmet Saib, *Tarih-i Meşrutiyet*, İstanbul 1328.

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980.

Ali Cevat Bey, *II. Abdülhamit'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevad Bey'in Fezlekesi-II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Hadisesi*, (haz. Faik Reşid Unat), T.T.T. Yay., Ankara 1966.

Bahir Fahri, *Jönler Mısırda*, Matbaa-i ve Kitabhane-i Cihan, İstanbul 1326.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, Cilt 3, Baha Matbaası, İstanbul 1966.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 3, Kısım 1, T.T.K., Ankara 1983.

BEYATLI, Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1968.

BLEDA, Mithat Şükrü, *İmparatorluğun Çöküşü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

Cemalettin Efendi, *Siyasî Hatıralarım*, (sad. Ziyaeddin Engin), Tercüman Yayınları, İstanbul 1978.

Cemiyet-i Cedîde-i Osmaniyye, y.y, 1889.

Cevri (Çerkes Mehmet Reşid), *İnkılap Niçin ve Nasıl Oldu*, Matbaa-i İttihat, Mısır 1909.

ÇANKAYA, Ali Mücellitoğlu, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

Doktor Kamil, *Bükülmez Kol Yahud Yıldızda Meşrutiyet Telaşları*, Arşak Asadoryan Matbaası, İstanbul 1325.

Enver Paşa, *Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908)*, (haz. Halil Erdoğan Cengiz), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

EYİCİL, Ahmet, *Dr. Nazım Bey*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.

GÖVSA, İbrahim Alaaddin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1946.

HANIOĞLU, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889- 1902)*, Cilt I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.

Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet*, yayl. y., Sıralar Matbaası, İstanbul 1958.

İbrahim Temo, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hidemat-ı Vataniye ve İnkılab-ı Milliye Dair Hatıratım*, Mecidiye 1939.

İmamet ve Hilafet Risalesi, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Matbaası, Mısır 1316.

KANDEMİR, Feridun, *Jön Türklerin Zindan Hatıraları*, Bir Devrin Siyasî ve Fikrî Tarihi, Muhit Yayınları, İstanbul 1975.

KANSU, Aykut, *1908 Devrimi*, İstanbul 2001.

KARABEKİR, Kazım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Neden Kuruldu Nasıl Kuruldu Nasıl İdare Olundu*, (haz. Faruk Özerengin-Emel Özerengin), Türdav Ofset Tesisleri, İstanbul 1982.

KARAL, Enver Z., *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, T.T.K., Ankara 1995.

Kazım Nami (Duru), *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957.

Kazım Nami, *Nasıl Oldu*, Selanik 1326.

KOCABAŞ, Süleyman, *Jön Türkler Nerede Yanıldı (1890-1918)*, Vatan Yayınları, İstanbul 1991.

KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, Tan Matbaası, İstanbul 1948.

KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul 1945.

KURAN, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele*, Baha Matbaası, İstanbul 1956.

KUTAY, Cemal, *Prens Sabahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki*, Tarih Yay, İstanbul 1964.

Leskovikli Mehmet Rauf, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Muhteremesine-İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne İdi?*, Ahmet Saki Bey Matbaası, Dersaadet 1327.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, T.T.K., Ankara 2000.

MARDİN, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, (Makaleler 3), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Mehmet Kadri Nasıh, *Serayih*, Paris 1911.

Mehmet Kadri Nasıh, *Zulm ve Adl*, Paris 1326.

MENTEŞE, Halil, *Halil Menteşe'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1964.

Mevlânâ Rıfat, *Türkiye İnkılâbı'nın İçyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul 1993.

Mizancı Murat, *Mücadele-i Millîye -Gurbet ve Avdet Devirleri-*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1326.

Müfid Şemsi, *Şemsi Paşa, Arnavutluk ve İttihat ve Terakki*, (haz. Ahmet Nezih Galitekin), Nehir Yayınları, İstanbul 1995.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Asrı*, Hil Yayınları, İstanbul 1994.

Osman Nuri, *Abdulhamid-i Sanî ve Devr-i Saltanatı, Hayat-ı Hususîyye ve Siyasîyyesi*, Vilayet Matbaası, Cilt 3, İstanbul 1327.

ÖZBİLGİN, Erol, *Pozitivizmin Kısacasında Türkiye*, Ağaç Yayınları, İstanbul 1994.

RAMBER, Lui, *Gizli Notlar*, (yay. haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul tz.

RAMSAUR, Ernest Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, (çev. Nuran Ülken), Sander Yayınları, İstanbul 1972.

Resneli Ahmet Niyazi, *Hatırat-ı Niyazi Yahut Tarihçe-i İnkılab-ı Kebir-i Osmanîden Bir Sahife*, Sabah Matbaası, İstanbul 1326.

Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, Cilt II, Kader Matbaası, İstanbul 1328.

Selim Kohen, *Malumat-ı Etfal*, Artin Asaduryan Matbaası, İstanbul 1328.

Süleyman Külçe, *II. Meşrutiyetin İlanı ve Firzovik Toplantısı*, İzmir 1944.

Süleyman Nazif, *Yıkılan Müesseseler*, İstanbul 1927.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Ziya Gökalp ve II. Meşrutiyet Tarihi*, İnkılâp ve Aka Kıtıpları, İstanbul 1974.

TANSU, Semih Nafiz, *İki Devrin Perde Arkası*, (anl. Hüsameddin Ertürk, haz. Ramazan Yaşar), Ararat Yay., İstanbul 1969.

TANSU, Semih Nafiz, *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2003.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, 1908-1918*, Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1952.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasî Tarih*, Filiz Kitabevi, Haşmet Matbaası, İstanbul 1985.

YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Yakın Tarihimiz*, Cilt 1, Yedigün Matbaası, İstanbul 1943.

YILMAZ, Faruk, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Dış Borçlar*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Makaleler

“Abdülhamit’e Hitab”, *Osmanlı*, S. 62, 15 Haziran 1900.

“İfade-i Mahsûsa”, *Osmanlı*, S. 3, 1 Kanun-ı Evvel 1897.

“Makam-ı Akdes-i Cenab-ı Hilafetpenahiye”, *Osmanlı*, S. 1, 1 Kanun-ı Evvel 1897.

“Paris’te Münteşir Cevaid-i Muteberden La Diplomaci Gazetesine İstanbul Muharriiri Tarafından Yazılan Bir Mektubun Sûreti”, *Osmanlı*, S. 9, 1 Nisan 1898.

Ahmet Rıza, “Mukaddime”, *Meşveret*, S. 1, 1 Aralık 1895.

- Ahmet Rıza, “Sultan Murat’ın Cinneti”, *Meşveret*, S. 13, 23 Haziran 1896.
- AKŞİN, Sina, “31 Mart Olayına Değın Prenş Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası”, *Cem Sar Armağanı, S.B.F. Dergisi*, Cilt 27, Sayı 3, Ankara 1973.
- BALKAN, Ethem Ruhi, “İttihatçılığın Temelini Atanlar”, *Yakın Tarihimiz*, Cilt 2.
- BİRİNCİ, Ali, “Osmanlı Mirası”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt 12, İstanbul 1999.
- BİRİNCİ, Ali, “Vatan Tehlikede”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 54, Haziran 1988.
- BOURGIN, Georges, “Carbonari”, *Encyclopaedia of the Social Sciences*, volume 3, Mac Millan Company, New York 1935.
- Halil Ganem, “Kanun-ı Esasi”, *Meşveret*, S. 1, 1 Aralık 1895.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, “Genesis of the Young Turk Revulation of 1908”, *Osmanlı Araştırmaları*, 3, 1982.
- KARPAT, Kemal H., “The Memoirs of Batzaria. The Young Türk and Nationalism”, *İ.Ü.M.E.S.*, July 1975.
- KOLOĞLU, Orhan, “Reval’de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?”, *Tarih ve Toplum*, S. 24, 1985.
- Mehmet Murat, “Beyanname”, *Mizan*, S. 1, 14 Kanun-ı Evvel 1896.
- Mehmet Murat, “İyd-ı Millî”, *Mizan*, S. 3, 4 Kanun-ı Sanî 1897.
- Mehmet Murat, “İkiden Hangisi”, *Meşveret*, S. 17, 23 Ağustos 1896.
- ŞEHİSUVAROĞLU, Bedi Nuri, “II. Meşrutiyet ve Atıf Bey”, *Belleten*, Cilt 23, Sayı 90, Nisan 1959.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, “1908 yılında Meşrutiyetin Ne Suretle İlân Edildiğine Dair Vesikalar”, *Belleten*, Cilt 20, Sayı 77, Ocak 1956.
- ÜNVER, A. Süheyl, “Tıbbiye’de Hürriyet Mücadelesi”, *Hayat Tarih Dergisi*, Sayı 12, Aralık, 1965.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne Nasıl Girdim”, *Yakın Tarihimiz*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul 1962.
- YÖNTEM, Ali Canip, “Selanik’te 10 Temmuz Sabahı”, *Yakın Tarihimiz*, Cilt 2, 1962.
- Ziya Şakir, “İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu, Nasıl Yaşadı, Nasıl Öldü”, *Son Posta Gazetesi*, 27 Kanun-ı Evvel 1932; 23 Ocak 1933.

MEDIATING INTERNATIONAL CONFLICTS

Muzaffer Ercan YILMAZ*

ABSTRACT

This article provides a descriptive analysis of how international mediation, as a conflict resolution strategy, works in situations of international conflict. Starting with a brief discussion on conditions affecting the acceptance and success of mediation, the study explains the actual working process of mediation step by step, talking about various roles of mediators, in this regard. Several suggestions are also made to overcome many shortcomings of international mediation in concluding the study.

Keywords: International Mediation, International Conflict, Conflict Resolution, Conflict Management, Third-Party Intervention.

ÖZET

Bu çalışma, uluslararası çatışmalarda bir uyumsuzluk çözüm stratejisi olarak uluslararası arabuluculuğun nasıl işlediğine dair betimleyici bir analiz ortaya koymaktadır. Arabuluculuğa uygun şartlara ilişkin kısa bir tartışma ile başlayan çalışma, uluslararası arabuluculuk sürecinin işleyişini detaylı bir biçimde özetlemekte ve bu bağlamda süreç genelinde arabulucuların farklı rollerine değinmektedir. Uluslararası arabuluculuğun bazı zayıf yönlerine de işaret eden çalışma, söz konusu zayıf yönlerin nasıl giderilebileceğine dair bir takım önerilerle son bulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Arabuluculuk, Uluslararası Uyuşmazlık, Uyuşmazlık Çözümü, Uyuşmazlık Yönetimi, Üçüncü Parti Müdahalesi.

Introduction

International conflicts are often the subject of mediation. We do not know how common mediation was in earlier history, but studies of modern international relations reveal that it has been a frequent occurrence since the Congress of

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (muzaffer_ercan@yahoo.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No.1, (Nisan 2010)

Vienna of 1915. It remains so in the post-Cold War era. Although the end of the Cold War has resulted in many changes in international politics, it has neither reduced the incidence of international conflicts, nor the tendency to submit them to mediation.

As it is present in human relations, conflict is also an undeniable fact of international relations. The term conflict can be defined, in a generic sense, as an expressed struggle between two or more parties over resources, power or values (Coser, 1967). By extension, the term international conflict can be defined to refer to such inter-state struggles, as well as intra-state ones that are affected by the involvement of external parties. Indeed, when external parties provide political, economic and military assistance or asylum and bases for actors involved in domestic struggles, intra-state conflicts inevitably assume an international dimension.

Mediation, on the other hand, is a form of third-party intervention in a situation of conflict aimed at restoring peace between or among the parties. Peace, here, can be defined as both negative and positive peace. Negative peace simply refers to the absence of physical violence. Positive peace is not limited with lack of physical violence. It also involves harmony and cooperation among actors (Rapoport, 1992). Positive peace, thus, refers to such a stable situation that mediators, in handling international conflicts, eventually want to achieve.

Mediation differs from other types of third-party intervention in that it is not related to use of force. Its aim is to bring a conflict to a settlement acceptable to both sides on a voluntary basis (Moore, 2003: 17-18). Mediation is also a political process with no advance commitment from the parties to accept the mediator's ideas or formulas. In this regard, it differs from arbitration that employs judicial procedure and issues a verdict that the parties have committed themselves beforehand to accept (See, Silverman, 2008). Mediation can be best thought of as a dialogue or negotiation with the involvement of a third-party. It is, therefore, an extension of the negotiation process, extending the bargaining into a new format, and using a mediator who can contribute new variables and dynamics to the interaction of disputants.

The purpose of this article is to provide a descriptive analysis of how international mediation works in situations of international conflict. Starting with a brief discussion on certain conditions affecting the acceptance and success of mediation, the study explains the actual working process in detail, talking about

various roles of mediators as well. Several suggestions are also made to overcome many shortcomings of international mediation in concluding the study.

Situations Suitable for Mediation

Mediation activities in international conflicts can be, and historically have been, carried out by a wide variety of mediators, ranging from individuals, such as, United States Secretary of State or King of Jordan, to such organizations as the United Nations, International Committee of Red Cross, and non-governmental organizations, in general (See, Zartman and Touval, 1985; Sisk, 2009). Such a heterogeneous collection of mediators raises questions about factors contributing to the acceptance of mediation, as well as success of the mediation process.

The Question of Timing

First of all, to accomplish their purposes, mediators must be made acceptable to conflicting parties. Yet mediators often meet initial rejection from the parties, who unilaterally tend to think that they would eventually be victorious. Hence, almost all mediators or mediating bodies first confront a crucial problem of timing. That is, when to intervene?

The simplest answer to this question would be that mediators must somehow convince the parties in conflict of the value of their services. Yet this may not be as easy as it sounds. Most analysts and practitioners of mediation have argued that simple convincing usually does not work. In order for the parties to become really “convinced”, their conflict must be “ripe”.

The term “ripeness” was coined in conflict resolution literature by I. William Zartman and it basically refers to the condition of a “mutually hurting stalemate”. A mutually hurting stalemate begins when one side realizes that it is unable to achieve its aims, resolve the problem, or win the conflict by itself; it is completed when the other side reaches the same conclusion. Each party, then, begins to feel uncomfortable in the costly dead end that it has reached. Both sides must view this plateau not as a momentary resting ground, but as a flat, unpleasant terrain stretching into the future, providing no later possibilities for decisive escalation or graceful escape (Zartman and Touval, 1996: 452-453). As a result, losing hope for victory and wanting to avoid further costs, the parties start to look

for a convenient third-party that could make them settled. At this point, the conflict is considered ripe for a third-party intervention.

Mediation plays upon the parties' perception of having reached an intolerable situation. In fact, without this perception, mediator must depend on persuading the parties that breaking out of their deadlock is impossible. Hence, deadlock cannot be seen as a temporary stalemate, to be easily resolved in one's favor by a little effort. Rather, each party must recognize its opponent's strength, as well as the cost of staying in the stalemate.

For the mediator, this means cultivating each side's perception that its unilateral policy option is a more expensive, less likely way of achieving an acceptable outcome than the policy of negotiation. A plateau is, thus, as much a matter of perception as of reality for the parties and as much a subject of persuasion as of timing for the mediator. Successful exploitation of a plateau shifts both sides from a combative mentality to a conciliatory mentality (Zartman and Touval, 1996: 453).

The Qualities of Mediators

Personal qualities also matter. If mediators are to be accepted and successfully handle the mediation process, they must have certain qualities, which can be summarized as follows:

First of all, a mediator should have a low level of direct interest in the eventual outcome of the conflict. In other words, the aim of the mediator should not clash, or directly clash, with the aim of the parties.

The intervention of mediators is often legitimized by the goal of conflict reduction. In reality, however, the desire to prevent conflict and make peace as the only motive is hardly the case. Especially nation-states frequently use mediation as a foreign policy instrument. For example, in some cases, a conflict may threaten to escalate and draw in additional parties. States fearing such escalation and expansion may seek to reduce the conflict to avoid becoming involved in hostilities. In some others, states may intervene a conflict to increase their influence on the parties. They may hope to win the gratitude of one or both conflicting parties, and this gratitude is reserved to be used for a later purpose. States may also be motivated by the desire to preserve the status quo, as a serious

conflict between two or more states has a potential to upset a regional balance or provide opportunities for a rival power to increase its influence.

The motives of international organizations are somewhat more complex than those of states. Keeping peace or building peace is the main reason for most international organizations and is, therefore, enshrined in their character (Vedder, 2007). However, inter-governmental organizations are subject to the particular policies and interests of their member-states. For instance, the United Nations was frequently paralyzed by the Cold War clashes and hence engaged in peacemaking much less than its charter suggested (Yılmaz, 2005a: 16-17). Regional organizations were not hindered by the Cold War to the same extent as the United Nations, but since mediation necessities agreement among the organizations' most influential members, regional organizations were not as actively engaged in peacemaking as they might have been either.

As a result, mediators' often-claimed aim of conflict reduction is mostly intertwined with other motives, perhaps best described within the context of self-interest or power politics. Yet the important point here is that while third-parties may seek some benefits out of their intervention, and this can be natural, in a way, their action ought not to threaten any immediate interests of the parties in conflict. Otherwise, the parties may fear exploitation and refuse third-party intervention. In order for them to accept outside help, they must convince that the relevant third-party has no direct stake in the conflict in providing assistance.

Acceptance of mediation depends on the parties' expectation of attractive outcomes for themselves as well. The most obvious expectation, in this respect, is that mediation will produce an outcome more favorable than the outcome gained by continued conflict; that is, a way out. The parties in conflict also hope that mediation will produce a settlement when direct negotiation is not possible, or will provide a more favorable settlement than can be achieved by direct negotiation. Although the adversary may not have a similar assessment, it may cooperate with the mediator if it feels that rejection would cause even greater harm.

Conflicting parties may also accept mediation in the hope that the mediator will reduce some of the risks entailed in making concessions and the cost incurred in conflict, protecting, thus, their image and reputation as they move toward a compromise. Besides, they may believe that a mediator's involvement implies a guarantee for the final agreement, hence reducing the danger of being violated. Consequently, the acceptance of mediation is based on such cost-benefit

calculations. Thus, third-parties must be capable of serving the expectations and needs of the parties in conflict.

Finally, to be welcomed by the parties and to successfully handle the mediation process, mediators should possess basic mediation skills and assume a variety of roles, including -but not limited to- the followings:

- The opener of communication channels, initiating communication or facilitating better communication if the parties are already negotiating.
- The trainer, educating unskilled or unprepared negotiators in the bargaining process.
- The resource expander, providing procedural assistance to the parties and linking them to outside experts and resources that may enable them to enlarge acceptable resolution options.
- The problem explorer, enabling the parties to examine their issues from a variety of viewpoints, calling for specific exercises and thought processes which might move them from conflictive thinking to creative design as well.
- The legitimizer, helping the parties to recognize the rights and interests of others to be involved in negotiations.
- The leader, taking the initiative to move the negotiations forward by procedural or substantive suggestions (See, Bowling and Hoffman, 2004; Bercovitch and Gartner; 2009).

How Does The Mediation Process Work?

Once a mediator has gained a commitment to mediate, s/he must first collect relevant data about the conflict and the parties involved in it. This task is typically conducted before the parties get together and negotiations begin. Data collection enables the mediator to identify key issues, as well as relational problems, if exist, between the parties. Operating from an accurate information base, the mediator can also prevent, during the mediation process, unnecessary conflicts resulting from miscommunication or misperception.

Mediators use several procedures to collect data, which typically include direct observation, review of secondary sources, and interviewing with relevant people (See, Amster, 2008). These procedures are used either individually or in combination to provide more accurate or complete information about a given conflict. It should be also noted that in many international conflicts, conflicting

parties are easy to identify and the mediator can easily determine from whom to collect data. Yet in many conflicts in which there are multiple disputants and the parties are not highly visible, the mediator must identify relevant parties to collect data.

The following step is the interpretation of data. There is no single procedure used by mediators to interpret information about a conflict. Most mediators begin to dissect and analyze a conflict by dividing the unrealistic causes from those that are realistic. Unrealistic causes of conflict usually include misperceptions not based on objective reality, miscommunication, strong emotions, and confusion over data. Realistic causes, on the other hand, include actual competing substantive or psychological interests. By dividing the causes of conflict into realistic and unrealistic categories, mediators make it possible to first address unrealistic problems and then focus on realistic causes of conflict.

After data is collected and analyzed, the task that remains before any direct intervention is the design of a mediation plan. A mediation plan is a sequence of procedural steps initiated by the intervenor that will assist negotiators in exploring and reaching an agreement. The plan's detail depends on the type and complexity of the conflict, as well as mediator's preferences. Some mediators prefer a more deliberative planning process that allows them to consider all the options and formulate a comprehensive strategy. Others prefer to design the plan as the issues and dynamics unfold. Obviously, there is no one right way to design a mediation plan. Mediators should select the process with which they are most comfortable or which is best suited to a particular situation.

Although mediation planning can occur throughout a conflict, the mediator should especially be an active planner in the beginning of intervention. Having a good plan from the beginning enables mediators to successfully handle the conflict and to have control over the mediation process.

Following the stages of data collection, analysis of the conflict, and planning, the actual mediation process can start. The mediators who intervene international conflicts basically use two modes to accomplish their purposes, *communication* and *formulation*, in that order.

When conflict has made direct contact between the parties impossible, thereby preventing them from talking to each other and from making concession without appearing weak or losing face, the mediator can serve as communicator.

In this situation, it simply acts as a conduit, opening contacts and carrying messages. This role is essentially passive, with no substantive contribution by the mediator.

Yet mediators should play a more active role in dealing with strong emotions and building trust between the parties. At the start of negotiations, disputants typically feel angry, hurt, frustrated, and distrustful. For rational discussions on substantive issues to occur, the impact of negative emotions must be managed and minimized by mediators.

Mediators can respond to strong emotions in basically two ways:

- (1) By creating opportunities for parties to express their emotions.
- (2) By suppressing their emotions.

If one party or both parties need a psychological release for repressed emotions and are unable to focus on substantive issues until such psychological release occurs, the mediator can pursue strategies for venting emotions. This can be best done in caucuses, as venting emotions has a potential to jeopardize negotiations in joint sessions. A caucus is a private meeting, mostly in a separate location, between the mediator and one of the conflicting parties (See, Moore, 1987). In the absence of the other side, the party can express his or her emotions to the mediator freely, whereby psychological release can be attained this way.

In some situations, however, emotional expression may be counterproductive and may lead to unnecessary escalation. Particularly when there is a history of violence or when one or more parties have a low degree of impulse control, it may be preferable for mediators to structure negotiations in order to limit emotional expression. This may include explicit guidelines about how parties will communicate, rules that limit communication between disputants and encourage them to talk only to or through the mediator, and physical separation of the parties so that they have few or no face-to-face interactions. In the last model, the mediator performs a type of shuttle diplomacy and conveys messages between the parties.

Trust between negotiators, on the other hand, is usually built incrementally over time. Through a succession of promises and congruent actions that reinforce the belief that commitments will be carried out, negotiators gradually build a relationship of trust. Mediators may help negotiators in building a trusting

relationship by encouraging them to make a variety of moves designed to increase credibility. Some of the moves include encouraging negotiators to:

- Make consistently congruent statements that are clear and do not contradict previous statements.
- Perform symbolic actions that demonstrate good faith in negotiating, such as negotiating at a time or place that is convenient for the other party, making minor concessions that indicate a willingness to negotiate.
- Ask for help, hence acknowledging the need for assistance from the other party.
- Avoid making threats.
- Demonstrate an understanding of the other side's concerns from time to time (Moore, 2003: 179-180).

Although all these moves should be carried out by the parties, the mediator can be a catalyst for them.

Mediators can also make specific interventions that may build trust between parties and change their perceptions. Some of these moves may include identifying disputants' personal points in common (such as geographical or educational background, or intellectual, recreational or religious concerns), creating situations in which the parties must perform a joint task, translating one party's perceptions to the other, facilitating a discussion of their perceptions of each other, and verbally rewarding the parties for their cooperation (Fisher, 1978).

If the parties in conflict begin to communicate successfully and some degree of trust is built between them with the help of the mediator, negotiation can start on particular issues in depth. In identifying and framing issues, mediators should be careful to state the problem clearly and in a manner that favors neither side, nor makes one party blameworthy. Ideally, the mediator should depersonalize issues and put them outside the relationship between the disputants. The parties can then focus on their issues in a more objective manner.

This second mode of mediation requires the mediator to enter into the substance of the negotiation. Since a conflict may not only impede communications between parties, but be so encompassing that it prevents them

from conceiving ways out of the dispute, the parties need a mediator as formulator too. In this regard, the main functions of a mediator typically include:

- Providing ideas or possible solutions, especially when the parties are deadlocked.
- Initiating proposals which originate from one or other party, but which could not be advanced for fear of revealing weakness or uncertainty.
- De-committing the parties by providing some formula by which they can gracefully abandon previous positions to which public acts and statements have heavily committed them.
- Acting as a substitute source of ideas or proposals (See, Stitt, 2004).

A mediator's suggestions for achieving a solution may have several advantages over moves initiated by disputant themselves.

First, there is much research to suggest that suggestions by an impartial third-party may be more readily trusted and accepted by disputants than those suggested by a party with substantive concerns in the conflict's outcome.

In the same way, the mediator's suggestions may be accorded more credibility. The parties may be more willing to try a procedure, since they tend to believe the mediator would not make a poor suggestion.

Also, the mediator can take some responsibility for the success or failure of a negotiation procedure. Parties in conflict are often reluctant to initiate new methods because they might have to bear the ill will of the other side. Yet the mediator, by sharing the responsibility, takes the burden on himself or herself and removes the party from the risk of blame.

Lastly, the mediator may be of assistance, since he or she expends the time and energy to identify the appropriate procedure. Usually, conflicting parties develop a procedure that would suit their needs if given necessary time and resources, but these are not always available. The mediator can accelerate the transition and avoid the accumulation of negative experiences that may result from a struggle over procedure through providing a viable process for option generation.

Resolution options must satisfy the substantive, as well as psychological interests of the parties. The degree to which interests are met determines how

strong the agreement will be. Roger Fisher identifies some of the basic characteristics of strong agreements. To Fisher, strong agreements are those that include a mutually acceptable solution, that include all the details in their final form, and that provide for the termination of the conflict without the requirement of future conditional performance (Fisher, 1978).

Naturally, mediators want the parties to reach the strongest agreement possible, but this may not always be possible. Sometimes, a solution that partially settles issues, that is provisional, and that elaborates general principles may be preferable to no solution at all.

In fact, when the parties reach a negotiated agreement, the duty of a mediator does not stop there. Ideally, mediators should monitor the implications of the agreement and take necessary measures to sustain it so that they can ensure its survival and durability.

In the final analysis, a negotiated peace agreement is an imperfect road map to the future. It shows the direction the parties must move if they are to consolidate the peace, but it mostly does not tell them how to get there, except in general terms. New problems can emerge, which should be accommodated within the framework of the settlement. Also, there are frequently major unresolved issues at the time an agreement is reached. These issues remain the subject of subsequent negotiations. Further, the act of signing an agreement does not mean that the parties necessarily wish to fulfill all of their commitments under the agreement. Thus, the risk of sliding back into confrontation is usually high in the early stages of the peace process. Even after a modicum of trust is built up between the parties, it can be undermined by perceived violations or failures of compliance.

Hence, one of the key functions of mediators is to foster trust between warring factions by monitoring compliance and holding them accountable to their negotiated commitments. As needed, mediators should play their traditional mediation role for continuing negotiations over intractable issues left out of the agreement as well (See, Bercovitch and Jackson, 2009).

Major Challenges for Mediation

In pursuing the goal of stopping violence and resolving a conflict, mediators are often confronted by many serious challenges. Some of the major ones can be summarized as follows.

First, mediators usually face a dilemma as to whether they should facilitate an attainable settlement that may violate international norms or hold out for one that is consistent with principles of justice adopted by the international community. It is possible that promoting a settlement that is perhaps attainable, but inconsistent with international norms, might cause serious long-term injury to international peace and security. So should mediators work for terms that seem attainable in spite of their corrosive long-term effects? Viewing norms as merely tentative and conditional propositions is destructive to order. Yet eschewing settlements that do not conform to established norms is also destructive to peace and order. Although this dilemma is not new, it has become particularly pressing for international mediators in recent years.

Second, there is a need to find alternative means of regulating and resolving violent international conflicts, especially violent ethnic conflicts that have dominated the post-Cold War era as the principal sources of current conflicts (See, Yılmaz, 2007). Such alternative means would include creative approaches to de-escalating potential violence, shifting to nonviolent means once violence has actually erupted, and addressing post-violence trauma. In the international arena, research and interventions in preventive diplomacy, and the development of peace accord systems that utilize mediation on the ground are significant new steps toward control of violent conflicts (See, Cahill, 2000; Ramcharan, 2008). Yet certainly more work needs to be done to explore the roles of mediators in such contexts.

Third, research is also needed on what have come to be called “intractable conflicts”. These are conflicts where trust, respect, cognitive empathy, and understanding between parties are so lacking that disputants are unable to move toward discussion of, or agreement on, any substantive issues that divide them. They are locked into a cycle of negative intimacy that, without assistance, they appear to be unable to break out of. Until new procedures are developed to break this type and cycle of negative conflict, many disputes will remain unmanageable. This topic is especially a critical research focus and area of experimentation.

Finally, more financial and institutional support is needed for international mediators if they work effectively in handling situations of international conflict. Lack of adequate resources often seriously limit the potentials of mediators, as mediation activities require not just time, but a lot of expenses. Easing this issue necessitates some degree of institutionalization as well, but unfortunately most mediation activities at the international level have been, and still are, performed virtually on an *ad-hoc* basis.

Nurturing Peace

Despite these challenges, nonetheless, it is an ethical duty for mediators to pursue positive peace between the parties as much as possible with available resources. Thus, the roles of mediators do not stop when a negotiated agreement is reached, since the act of signing a peace agreement between political elites does not automatically create the result that fighting groups immediately lay down their arms and return to civilian life. Most of the time, mutual hostilities among ordinary people remain unchanged in the aftermath of negotiated agreements. These undermine the acceptance, as well as implementation, of peace at the societal level. Therefore, reaching peace between formal negotiators is an important step, but it is not enough for a durable, larger peace. The publics in conflict, too, should be prepared to that end.

This, indeed, constitutes the most challenging area for mediators. In transforming hostile relationships harming the parties at large, multi-tracked intervention strategies should be utilized.

One strategy, in this regard, would be promoting common goals and interdependence between hostile groups. Having and working on common goals would enhance bonds between the groups in conflict in a number of ways. One would be reducing the salience of group boundaries; that is, people who are working toward common goals are in some sense members of the same group, and thus are not so likely to be antagonistic towards one another. Another would be by a reinforcement mechanism; as the two parties work together, each of them rewards the other and produces a sense of gratitude and warmth in the other. Pursuing common goals also means that each party sees itself as working on behalf of the other, a view that is likely to foster positive attitudes (Pruitt et al., 2004: 136-137).

Another strategy would be designing, or re-designing, the system of education for peace. Formal education is one way that national culture and historical enmities are transmitted from generation to generation. Yet education is a tool that can also be used to foster intellectual and moral qualities, such as critical thinking, openness, skepticism, objectivity, and respect for cultural differences. Education of that sort is usually called peace education (See, Harris and Morrison, 2003). Peace education would be a powerful weapon in the hands of any peace builder, for the whole process of child raising may have a critical impact on attitudes and beliefs in later life. In addition, if the hostile attitudes and perceptions of one generation are not passed on to the next, then the younger generation might be able to deal with inter-group problems in a more constructive manner.

Mediators should also cope with stereotypes and try to build trust between adversary groups. In almost all violent international conflicts, the parties develop a distrust of one another in the form of negative images. Due to these images, they see and acknowledge negative aspects of each other that fit or support the stereotype, and ignore other aspects that do not fit (See, Yılmaz, 2005b). This trend, in turn, inhibits the search for a peaceful solution or the acceptance of a negotiated agreement reached at the formal level. Therefore, establishing trust between conflicting publics often emerges as an important pre-requisite of constructive inter-communal dialogue.

In his classical study, *The Nature of Prejudice* (1979), Gordon W. Allport sets out several ways that prejudice can be reduced at the community level. To Allport, some of the main strategies include contact and acquaintance programs (i.e., mutually-arranged festivals, community conferences, etc.), positive action by the mass media, and exhortation by local community leaders or opinion makers, such as politicians, academics, writers, and so on.

A significant way to overcome relational issues would also be “track-two diplomacy”. One of the pioneers of track-two diplomacy, both as a theorist and as a practitioner, Joseph V. Montville, defines the term as “an unofficial, informal interaction between members of adversary groups or nations aiming to develop strategies, influence public opinion, and organize human and material resources in ways that might help resolve their conflict (Montville, 1990: 162)”. The approach is derived from the seminal work of John Burton and Herbert C. Kelman (Burton, 1969, 1979, 1984; Kelman, 1972). It is rooted in the social-psychological

assumption that contact and mutual communication is necessary to normalize hostile relationships.

The paradigmatic application of track-two diplomacy is represented by problem-solving workshops, arranged and facilitated by, ideally, psychologically-sensitive third-parties. Problem-solving workshops are intensive, private, and non-binding meetings between politically influential (but unofficial) representatives of conflicting parties (i.e., Greek and Turkish Cypriots or Israelis and Palestinians) drawn from the mainstream of their respective communities.

Problem-solving workshops provide a setting in which brainstorming and idea-exchanges can occur. Informal discussions create an opportunity for participants to examine the root causes of, and the underlying human needs in, conflict, and to identify obstacles to better relationships. Furthermore, by allowing face-to-face communication, problem-solving workshops may help participants arrest the dehumanization process, overcome psychological barriers, and focus on relation building. As a result, reason, rather than emotion, would become the dynamic factor of their future interaction. Best of all, any changes at the level of individuals in the form of new insights and ideas, resulting from the micro-level process of workshops, can then be fed back into the political debate and decision making in hostile communities, hence becoming vehicles for change at the macro level (See, Kelman, 1996; Diamond and McDonald, 1996).

As a matter of fact, many practical applications of track-two diplomacy confirm that the approach makes a contribution to the overall peace process. For instance, Herbert C. Kelman, who conducted a significant number of problem-solving workshops between the Israelis and Palestinians before the historic Oslo Accords in 1993, observed that the workshops allowed the participants to gain insights into the perspective of the other party, to create a new climate of trust, and to develop greater awareness of how the other party may have changed (Kelman, 1990). To some conflict analysts, the Oslo Accords were, indeed, made possible by the cumulative results of intensive problem-solving workshops carried out over a period of years (Babbitt and d'Estree, 1996: 521).

Similarly, Edward E. Azar, who also organized several workshop exercises around the Lebanese and Sri Lankan conflicts, claimed that the workshops allowed the parties to discover their common needs and values, to establish informal networks, and to widen their agendas towards a mutually acceptable solution (Azar, 1990).

The utility of track-two diplomacy was also observed by “The Center for Multi-Track Diplomacy”, a Washington D.C.-based non-governmental organization, in re-humanizing the relationship between the parties in conflict, in analyzing the problem in a freer way, and in generating a wide range of alternatives for resolution (Diamond and McDonald, 1996; McDonald, 2002).

Concluding Remarks

As the above arguments attest, while international conflict is an omnipresent phenomenon of international interactions, mediation is a significant way of third-party intervention that can minimize destructive consequences of international conflict and make an important contribution to the process of peaceful resolution.

It is a welcoming development that the use of mediation has grown tremendously in the post-Cold War era in conjunction with the growth of international cooperation. Yet for international mediation to achieve even broader utilization as a means of international conflict resolution, several developments need to occur.

First, politicians and publics need to be informed about the mediation process and its benefits. Non-governmental organizations and the United Nations special agencies can be particularly helpful, in this respect. Despite its increasing use, mediation is still underutilized, not because of its lack of applicability, but because those involved in conflict are often not aware of mediation’s benefits.

Second, mediation itself requires more research to become a more effective tool of international conflict resolution. Research is especially needed on how mediators enable parties to manage intense emotional multiparty conflicts, imbalances of power, and cultural variations in the mediation process.

Third, international mediation must somehow become institutionalized. Mediation, at the international level, has long been conducted basically on an *ad-hoc* basis. For greater success, professional mediation services should be readily available. Particularly the United Nations can take action to that end as the main guardian of international peace and security. Although the United Nations has been relatively successful in keeping violent conflicts around the globe calm by deploying peacekeeping forces for over six decades, very few initiatives to

promote professional international mediation services have so far taken place. This should be an area of priority in which future reform efforts of the organization must go.

Finally, funding must be developed to promote the growth of international mediation organizations. Funding can come from governmental agencies, the business sector, foundations, as well as individuals believing in, and working for, global peace. The stronger the budget, the more likely the mediation services can be successful in coping with international conflicts, as interventions, especially multi-tracked interventions, mostly require high amounts of expense.

In conclusion, people around the world today are in need of effective means to manage and resolve their conflicts. Mediation has been proven itself in the past, as well as at present, to be a helpful tool in accomplishing this goal in a variety of situations of international conflict. Mediation can function even better as a conflict resolution strategy if international actors increasingly believe in its utility and give sincere supports to overcome its weaknesses.

BIBLIOGRAPHY

- Allport, Gordon W. (1979), *The Nature of Prejudice*, New York: Beacon Press.
- Amster, Michelle E. (2008), *Mediation and Facilitation Training Manuel*, Akron, PA: Mennonite Central Committee on Justice and Peace Building.
- Azar, Edward E. (1990), *The Management of Protracted Social Conflict*, Dartmouth: Aldershot.
- Babbitt, Eileen F. and d'Estree, Tamra P. (1996), "Application of the Interactive Problem-Solving Approach", in *Managing Global Chaos*, Crocker, Chester A. et al. (eds.), Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Bercovitch, Jacob and Gartner, Sigmund S. (2009), *International Conflict Mediation: New Approaches and Findings*, London and New York: Routledge.
- Bercovitch, Jacob and Jackson, Richard (2009), *Conflict Resolution in the Twenty-First Century: Principles, Methods, and Approaches*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Bowling, Daniel and Hoffman, David (2004), *Bringing Peace Into the Room: How the Personal Qualities of the Mediator Impact the Process of Conflict Resolution*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Burton, John (1969), *Conflict and Communication: The Use of Controlled Communication in International Relations*, London: McMillan.
- _____. (1979), *Deviance, Terrorism, and War: The Process of Solving Unsolved Social and Political Problems*, New York: St. Martin's Press.
- _____. (1984), *Global Conflict*, Brighton, U.K.: Wheatsheaf.
- Cahill, Kevin M. (2000), *Preventive Diplomacy: Stopping Wars Before They Start*, New York: Routledge.
- Coser, Lewis (1967), *Continuities in the Study of Social Conflict*, New York: Free Press.
- Diamond, Louise and McDonald, John (1996), *Multi-Track Diplomacy: A System Approach to Peace*, Conn.: Kumarian Press, Inc.
- Fisher, Roger (1978), *International Mediation: A Working Guide*, New York: International Peace Academy.
- Harris, Ian M. and Morrison, Mary L. (2003), *Peace Education*, Jefferson, NC: McFarland & Company Inc.

Kelman, Herbert C. (1972), "The Problem-Solving Workshop in Conflict Resolution", in *Communication in International Politics*, Meritt, R. L. (ed.), Urbana: University of Illinois Press.

_____. (1990), "Interactive Problem Solving", in *The Psychodynamics of International Relationships*, Vol. II, Volkan, Vamik D. et al. (eds.), Lexington, MA: Lexington Books.

_____. (1996), "The Interactive Problem-Solving Approach", in *Managing Global Chaos*, Crocker, Chester A. et al. (eds.), Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.

McDonald, John (2002), *Personal Interview*, March 3, 2002, Washington, D.C., U.S.A.

Montville, Joseph V. (1990), "The Arrow and the Olive Branch: A Case for Track Two Diplomacy", in *The Psychodynamics of International Relationships*, Vol. II, Volkan, Vamik D. et al. (eds.), Lexington, MA: Lexington Books.

Moore, Christopher W. (1987), "The Caucus: Private Meetings That Promote Settlement", *Mediation Quarterly*, No. 16.

_____. (2003), *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*, San Francisco: Jossey Bass.

Pruitt, Dean G, Kim, Sung H. and Rubin, Jeffrey Z. (2004), *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*, New York: McGraw-Hill.

Ramcharan, Bertrand G. (2008), *Preventive Diplomacy at the UN*, Bloomington, IN: India University Press.

Rapoport, Anatol (1992), *Peace: An Idea Whose Time Has Come*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Silverman, Peter R. (2008), *Mediation and Arbitration*, Chicago: American Bar Association.

Sisk, Timothy D. (2009), *International Mediation in Civil Wars*, London and New York: Routledge.

Stitt, Allan (2004), *Mediation: A Practical Guide*, London: Cavendish.

Vedder, Anton (2007), *NGO Involvement in International Governance and Policy*, Leider, Boston: Martinus Nijhoff Publisher.

Yılmaz, Muzaffer E. (2005a), "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era", *International Journal on World Peace*, Vol. 12, No. 2.

_____. (2005b), “Enemy Images and Conflict”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 32.

_____. (2007), “Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era”, *International Journal on World Peace*, Vol. 24. No. 4.

Zartman, I. William and Touval, Saadia (1985), *International Mediation in Theory and Practice*, Boulder, CO: Westview Press.

_____. (1996), “International Mediation in the Post-Cold War Era”, in *Managing Global Chaos*, Crocker, Chester A. et al. (eds.), Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.

YAZARLARA NOTLAR

1. **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayım kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı bulundukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıklı yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi’ne** gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD’deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makaleler için belirlenmiş standart bir uzunluk söz konusu olmamakla beraber 9000-10000 kelime hedeflenmelidir. 10000 kelimeden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimeden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayraç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar sırayla numaralandırılmalı ve metnin sonunda, kısaltma ve sembol listesinden önce “Notlar” başlığı altında yer almalıdır.

18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa/ KIBRIS

e-posta: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. **NEU Journal of Social Sciences** is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to **NEU Journal of Social Sciences** should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 9000-10000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-subheads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please do not use footnotes. Use endnotes to elaborate or comment on material in the text and place them at the end of the text under the subhead "Notes". Notes should be numbered consecutively through the article with a numeral corresponding to the list of notes placed at the end.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

NEU Journal of Social Sciences

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Near East University

Lefkoşa/ KIBRIS

e-mail: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044